

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BORÇ KRİZİNİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

MEHMET EMİN TİMURTAŞ

M. E. TİMURTAŞ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2015

HAZİRAN-2015

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BORÇ KRİZİNİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

MEHMET EMİN TİMURTAŞ

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. CEMİL ERARSLAN

HAZİRAN-2015

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Mehmet Emin Timurtaş'ın "AVRUPA BORÇ KRİZİNİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ" başlıklı tezi ../../2015 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Cengiz CEYLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığımı onaylarım.

Doç. Dr. Rengin AK

İktisat Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Yrd. Doç. Dr. Cemil ERARSLAN

Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Yrd. Doç. Dr. Cemil ERARSLAN, Kırklareli Üniversitesi _____

Yrd. Doç. Dr. Armağan TÜRK, Kırklareli Üniversitesi _____

Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU, Kocaeli Üniversitesi _____

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mehmet Emin Timurtaş

15.06.2015

ÖZ

AVRUPA BORÇ KRİZİNİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Mehmet Emin Timurtaş

Yüksek Lisans, İktisat

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Cemil Erarslan

Haziran 2015

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2008 yılında ortaya çıkan mortgage kökenli finansal kriz, AB ülkelerinde bir borç krizine neden olmuştur. Takip eden yıllar içerisinde AB ülkelerinde ilk olarak Yunanistan'da etkisini göstermeye başlayan kriz, sonrasında çevre ülkeleri de etkisi altına alarak geniş bir bölgeye yayılmıştır. AB ülkelerinde 2009 yılında ortaya çıkan krizin 2015 yılı itibariyle etkileri önemli ölçüde hissedilmeye devam edilmektedir.

ABD'de mortgage piyasasında oluşan emlak balonunun patlaması sonucu, küresel piyasalar dalgalanmaya ve güç kaybetmeye başlamıştır. Çok geçmeden krizin etkileri AB içinde yapısal sorunları olan ve kamu kesimi ile özel kesimi yüksek borçlu olan ülkelerde kendisini göstermiştir. AB ülkelerinde ortaya çıkan söz konusu krizin ülkelerin ekonomik yapılarında meydana getirdiği değişimleri ortaya koymak çalışmanın temel sorunsalı olmuştur.

Çalışmada ele alınan Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülke ekonomilerinin incelenmesi sonucunda, Avrupa borç krizinin temel nedeninin ulusal ekonomilerden kaynaklı yapısal problemler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Borç Krizi, Mortgage Krizi, Yunanistan Ekonomik Krizi, İrlanda Ekonomik Krizi, Portekiz Ekonomik Krizi, İspanya Ekonomik Krizi, İtalya Ekonomik Krizi.

ABSTRACT

THE EUROPEAN DEBT CRISIS AND EFFECTS OF THE CRISIS ON THE COUNTRY SAMPLE

Mehmet Emin Timurtaş

Master of Arts, Economics

Supervisor: Assistant Professor Cemil Erarslan

June 2015

In the United States in 2008, resulting mortgages which originated the financial crisis has led to a debt crisis in European Union. It first began to show the effects of the crisis in Greece, in European Union in the following years, and peripheral countries showed a large spread after also being taken under the influence. As of 2015, the effects of the crisis which is still occurring in 2009 in European Union is felt considerably.

The bursting of the real estate bubble formed in the mortgage market in the United States, has led to the fluctuation and loss of power in global financial markets. Before long, the impact of the crisis showed itself in countries with major problems in the accounts associated with public and private sectors in European Union. This issue was selected to examine the economic results on the EU countries of the debt crisis.

Examining the results of countries like Greece, Ireland, Portugal, Spain and Italy, we have reached the conclusion that structural problems in the national economies as the main cause of the crisis in Europe.

Anahtar Kelimeler: Europe Debt Crisis, Mortgage Crisis, Greece Economic Crisis, Ireland Economic Crisis, Portugal Economic Crisis, Spain Economic Crisis, Italy Economic Crisis.

ÖNSÖZ

Bu çalışma; Avrupa Borç Krizinin ortaya çıkış nedenlerini ve hangi etkenlerin krizin oluşumunda etkili olduğunu tespit etmek için hazırlanmıştır. Bu doğrultuda kriz yaşayan ülkelerin 1950'lerden 2015'e kadarki ekonomilerine ilişkin bilgiler verilmiş ve krizin kökenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Krizin nedenleri, krize karşı alınan önlemler ve kriz sonrasındaki güncel ekonomik durum belirtilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında kıymetli zamanlarını ve katkılarını esirgemeyen, çalışmanın şekillenmesinde destek sağlayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Cemil Erarşlan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezin hazırlanış aşamasında bilgi birikimlerini ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. İskender Gümüş'e, Yrd. Doç. Dr. Armağan Türk'e ve Doç. Dr. Ferhat Pehlivanoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Desteğini üzerimden hiç eksik etmeyen başta annem Perihan Kaya olmak üzere bütün aileme ve yine bana sürekli destek olan sevgili arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler ederim.

Mehmet Emin Timurtaş

Haziran, 2015

Kırklareli

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLOLAR.....	xii
ŞEKİLLER	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIDAN EKONOMİK KRİZ.....	5
1.1 KRİZ KAVRAMI	5
1.2 FİNANSAL KRİZLERİN TANIMLANMASI	7
1.3 FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAYAN MODELLER	10
1.3.1 Birinci Nesil Kriz Modelleri.....	11
1.3.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri.....	13
1.3.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri.....	15
1.4 KRİZ TÜRLERİ	17
1.4.1 Parasal Krizler.....	17
1.4.2 Bankacılık Krizleri.....	19
1.4.3 Dış Borç Krizleri.....	21
1.4.4 Sistematik Finansal Krizler	23
1.4.5 Reel Sektör Krizleri.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞLICA EKONOMİK KRİZLER.....	27
2.1 FİNANSAL KRİZLERE GENEL BİR BAKIŞ	27
2.1.1 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Krizin Gelişimi.....	28
2.1.1.1 1929 Ekonomik Krizin Nedenleri	30
2.1.2 1992-93 Avrupa Döviz Kuru (ERM) Krizi	32
2.1.3 1994-95 Meksika Ekonomik Krizi.....	35
2.1.4 1997-98 Asya Ekonomik Krizi	36
2.1.5 1998-99 Rusya Ekonomik Krizi	40
2.1.6 2001 Arjantin Ekonomik Krizi	42
2.1.7 2008 Küresel Finansal Kriz	44
2.2 TÜRKİYE’DE YAŞANAN KRİZLER	46
2.2.1 1994 Ekonomik Krizi	47
2.2.2 2000 Ekonomik Krizi.....	49
2.2.3 2001 Ekonomik Krizi.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKE ÖRNEKLERİ İLE AVRUPA BORÇ KRİZİ.....	55
3.1 AVRUPA BORÇ KRİZİ	53
3.2 YUNANİSTAN EKONOMİK KRİZİ	55
3.2.1 Krizin Oluşumu.....	57
3.2.2 Krizin Nedenleri.....	59
3.2.3 Krize Karşı Alınan Önlemler.....	62
3.2.4 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum	64
3.3. İRLANDA EKONOMİK KRİZİ	66
3.3.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri.....	68
3.3.2 Krize Karşı Alınan Önlemler.....	70
3.3.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum	73

3.4 PORTEKİZ EKONOMİK KRİZİ.....	76
3.4.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri.....	79
3.4.2 Krize Karşı Alınan Önlemler.....	83
3.4.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum	86
3.5 İSPANYA EKONOMİK KRİZİ.....	87
3.5.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri.....	89
3.5.2 Krize Karşı Alınan Önlemler.....	93
3.5.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum	97
3.6 İTALYA EKONOMİK KRİZİ.....	100
3.6.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri.....	103
3.6.2 Krize Karşı Alınan Önlemler.....	105
3.6.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum	109
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	119

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABFİM	:Avrupa Birliği Finansal İstikrar Mekanizması
AEB	:Avrupa Ekonomik Birliği
AET	:Avrupa Ekonomi Topluluğu
AP	:Avrupa Parlamentosu
BK	:Birleşik Krallık
DB	:Dünya Bankası
EFTA	:Avrupa Serbest Ticaret Birliği
ERM	:Avrupa Döviz Kuru Mekanizması
FED	:ABD Merkez Bankası
GATT	:Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GIIPS	:Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya
GOÜ	:Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	:Uluslararası Para Fonu
ISEQ	:İrlanda Borsası
İUERF	:İrlanda Ulusal Emeklilik Rezerv Fonu
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsü
MB	:Merkez Bankası
NAFTA	:Kuzey Amerika Serbest Ticaret anlaşması
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
TMSF	:Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu

TABLÖLAR

Tablo 1: GSYİH Yıllık Büyüme Oranları (%)	30
Tablo 2: İşsizlik Oranları (%).....	31
Tablo 3: Bölgelere Göre Büyüme Karşılaştırması - Yıllık Büyüme Oranları (%)	37
Tablo 4: Ülkelerin Kriz Öncesi ve Sonrası Kredi Notları.....	38
Tablo 5: Temel Makroekonomik Göstergeler-Yunanistan (%).....	58
Tablo 6: Genel Hükümet Brüt Borcu GSMH (%) -2010	70
Tablo 7: Portekiz’de Bütçe Açığı ve Kamu Borcunun GSYİH’ya Oranı...	80
Tablo 8: Genel Hükümet Gideri, Geliri ve Dengesi 2000/11 GSYİH (%) .	92
Tablo 9: Yıllık Büyüme Oranları 2000/11	93
Tablo 10: İtalya’da Bütçe Açığı-Kamu Borcunun GSYİH’ya Oranı (%) .	107

ŞEKİLLER

Şekil 1: Finansal Kriz Türleri.....	7
Şekil 2: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması	24
Şekil 3: AT’de Enflasyon Oranları (Yüzde olarak)	33
Şekil 4: Arjantin GSYİH Seviyesi (Milyar Dolar).....	43
Şekil 5: 1990 ve 2011 Yılları Arasında Yaşanan Krizler ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri	52
Şekil 6: Yunanistan’ın 1980 Sonrası Kamu Borcunun GSMH’ye Oranı	60
Şekil 7: Yunanistan’ın 1980 Sonrası Vergi Gelirlerinin GSMH’ye Oranı..	61
Şekil 8: İrlanda’nın Bütçe Açığının GSYİH’ya Oranı	71
Şekil 9: Portekiz Kamu Borç, Harcama ve Gelir Grafikleri- GSYİH’ya Oranı	81

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşından sonra tekrar bir savaşın ortaya çıkmasına engel olabilmek adına çeşitli önlemler öncü ülkeler nezdinde alınmıştır. Bu dönemde bazı uluslararası kuruluşların kurulması ile ülkelerin sağladığı barış ve refah döneminin devamlılığının sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca ülkeler arasında entegrasyonun sağlanması yoluyla, ihtiyaç duyulan pazarların, düşük emek gücünün, daha az maliyetli kaynakların elde edilmesi diğer amaçları oluşturmaktaydı. Bu şekilde küreselleşme olgusu tam anlamıyla kendisini göstermeye başlamış ve 1980'li yıllarla hızını arttırmıştır. Teknolojinin gelişmesi de ülkelerin mali sistemlerini uluslararası oyunculara açmalarına ve ülkeler arasında mal ve sermaye dolaşımının hız kazanmasına olanak tanımıştır.

Uluslararası alanda mal ve sermaye dolaşımının serbest bir hal alması özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere önemli faydalar sağlamıştır. Teknoloji transferi, düşük gelirli olsa da istihdam olanakları ve pazar çeşitliliği gibi avantajların yanı sıra bir takım dezavantajlar söz konusu olmuştur. Örneğin yatırımcılar işlem yaptıkları ülkelerde herhangi bir şüpheye kapılmaları durumunda varlıklarını elden çıkartarak başka ülkelere gidebilmektedirler. Bu şekilde yatırımcılar, arkalarında bıraktıkları ekonomilerin önemli sıkıntılarla ve de krizlerle karşılaşabilmelerine neden olabilmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı en önemli dezavantajlardan birini oluşturmaktadır.

Entegrasyonun hız kazandığı 1990'lı yıllardan itibaren durum kendini ekonomik krizler şeklinde daha sık göstermeye başlamıştır. Çünkü gerekli finansal altyapı, rekabet gücü ve kurumsal altyapı sağlanmadan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle entegrasyon sağlamışlardır ve bu noktada ciddi zararlar görmüşlerdir. Bu şekilde literatürde karşılaşılan ekonomik krizler çoğunlukla bu az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde yaşanmıştır. Fakat oluşan son büyük krizlere bakıldığında krizlerin hem ortaya çıkış yerlerinin hem de en çok etkilenen ülkelerin gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir.

Söz konusu ekonomik krizlerden en önemlisi 2008 yılında ABD’de, öncelikle finansal sistemde ortaya çıkıp daha sonra reel sektörde likidite kriziyle kendini gösteren mortgage krizidir. Mortgage krizi çok büyük kayıplar ve zararlar doğurmuştur. Yoksulluk artışı, tüketimde daralma, işsizlik artışı ve firma iflasları birçok alanda kendisini göstermiştir. Kısa bir süre içerisinde ABD’de ortaya çıkan bu mortgage krizi finansal sistemde döviz kuru, dış ticaret ve faiz oranları vasıtasıyla AB’de ekonomik krizleri tetiklemiş ve sonuç olarak Avrupa Borç Krizinin meydana gelmesine neden olmuştur.

AB’de yer alan ülkeler arasında bir parasal birlik uzun süreden beri amaçlanan ve hayali kurulan bir sistemdi. Avrupa Ekonomi Topluluğu, Avrupa Döviz Kuru Mekanizması gibi oluşumlar ve Maastricht kriterleri gibi düzenlemelerle Avrupa birliği ve Euro parasal birliğinin temelleri oluşturulmuştu. Birlik içerisinde tek para birimi, tek para politikası ve çok sayıda maliye politikası kullanımı, mal ve insan dolaşımı serbestliği söz konusuydu. Buradan anlaşılacağı üzere herhangi bir ülkede oluşabilecek bir kriz, AB’de yer alan bütün ülkeleri Euro parasal birliğine dahil olmasalar dahi ciddi manada etkileyebilecektir. AB’de gerçekleşen durum da bu şekilde olmuştur.

Çalışmanın konusu 2008 yılında ortaya çıkan mortgage krizinin tetiklediği Avrupa Borç Krizinin ülkeler nezdinde nasıl ve ne şekilde meydana geldiği ve ülkelerin bu krize karşı aldıkları önlemlerle ilgilidir. Borç krizinin Büyük Buhran olarak anılan 1929 krizi kadar büyük ve etkileyici sonuçlar doğurduğunun düşünülmesi, ne zaman ve nasıl sonlanacağını da bilinmemesi nedeniyle bu konu ele alınmıştır. Borç krizinin anlaşılabilmesi ve geleceğinin öngörülebilmesi adına çalışmanın literatüre bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

AB’de krizi derinden yaşayan 5 ülke söz konusudur. Bu ülkelerin bazılarının da piyasada oluşan emlak balonlarının patlamasıyla, bazılarının da uzun yıllardır devam eden kamu borç ve bütçe açığı gibi göstergelerin aşırılışı nedeniyle kriz, büyük bir etki oluşturacak biçimde yaşanmıştır. Bu noktada krizin ilk belirtileri kamu borcu ve bütçe açığı çok yüksek olan Yunanistan’da ortaya çıkmış ve yatırımcıların Euro para birimine ve birliğin

geleceğine olan görüşleri olumsuz yönde şekillenmiştir. Sonrasında yatırımcılar Yunanistan da ki olumsuzlukların kamu borcu ve bütçe açığı yüksek diğer ülkelere de yayılması beklentisine kapılmışlar ve böylece kriz çevre ülkelere de yayılmıştır. Kamu borcu ve bütçe açığı çok yüksek olmayan fakat ABD’de ki gibi emlak balonlarına sahip İrlanda ve İspanya gibi ülkeler ise piyasalarda oluşan likidite sıkıntıları sonucu krize girmişlerdir. Çünkü büyük ölçüde emlak sektörünü finanse eden bankaların sağladıkları kredileri geri alamaması sonrası, hükümetler finans sisteminin çökmemesi için bankacılık sektörüne kaynak aktarımı gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca ülkelerde artan işsizlik oranları ve yoksulluk gibi durumlardan dolayı da ülkelerin hem gelirleri azalmış hem de transfer ödemeleri şeklinde giderleri artmıştır. Bu şekilde ülkelerin hem kamu borçları hem de bütçe açıkları diğer ülkelerde olduğu gibi çok yüksek seviyelere çıkmıştır.

AB’de etkili olan borç krizi 2008 Küresel kriziyle çok sık bir araya getirilmektedir. Oysaki krizin kökenlerinin birliğin kuruluş aşamasında ortaya konulan Maastricht kriterleriyle daha fazla ilgili olduğu düşünülmektedir. Parasal birliğin genişleme sürecinde birçok ülke gerekli kriterleri karşılayamamasına rağmen birliğe dahil edilmiştir. Ayrıca ülkelerin tek para politikasına bağlı kalmalarına rağmen ortak bir maliye politikasının uygulanmamış olması zaten kötü olan göstergelerin ülkeden ülkeye önemli değişiklikler gösterebilmesine olanak tanımıştır. Bunun yanı sıra denetleyici ve düzenleyici kuruluşların ülkeler üzerinde etkili olamamalarından dolayı da zayıf ekonomik altyapılar ortaya çıkmıştır. Çalışma bu kapsamda, krizin başlangıcında ülkelerin sahip oldukları göstergelerin ve yapısal sorunların krizin ortaya çıkmasında ne denli etkili olduğu sorusuna cevap vermeyi amaçlamaktadır. “Avrupa Borç Krizi’nin ortaya çıkış sebepleri ve 2009’da başlayan bu krizin ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin neler olduğu” sorusu çalışmanın temel sorunsalı olmuştur.

Avrupa Borç Krizi’ne düşen ülkelerde krizin temel nedeni olarak konjonktürel değil yapısal sorunlar ön plana çıkmaktadır. Çünkü çalışmada incelenen Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülkelerin yüksek kamu borcu, bütçe açığı, finansal altyapı sorunları dikkat çekmekte

olup krizin daha şiddetli yaşanmasının en önemli nedenlerini oluşturmaktadır.

Bu kapsamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde krizin tanımı yapılmış, kriz türleri sıralanmış ve bu krizleri açıklamaya yönelik birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil kriz modelleri incelenmiştir.

İkinci bölümde 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Meksika Krizi, Asya Krizi, Rusya Krizi vb. birçok kriz; nedenleri ve sonuçlarıyla üzerinde durulmuştur. Bu krizlere ek olarak literatürde önemli bir yer alması nedeniyle 1929 krizine de yer verilmiştir. Son olarak bu bölümde Türkiye'de yaşanmış 1994, 2000 ve 2001 krizleri ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya ülkelerinin ekonomik durumları incelenmiştir. Bu noktada ülkelerin geçmiş, mevcut ve geleceğe ilişkin bilgileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIDAN EKONOMİK KRİZ

Bu bölümde öncelikle kriz kavramının çeşitli kaynaklardan tanımı yapılmıştır. Sonrasında finansal krizin tanımı yapılmış ve finansal krizleri açıklamak adına oluşturulmuş modellere yer verilmiştir. Finansal krizlerin hangi durumlarda ve ne şekilde ortaya çıktıklarını açıklamayı hedefleyen bu modellerin ardından finansal kriz türleri ele alınmıştır.

1.1 Kriz Kavramı

Ekonomik ve finansal krizler ülkelerin sosyal, siyasal ve iktisadi yapısını bozarak tüketim, üretim ve yatırım kararları üzerinde çok ciddi olumsuzluklar meydana getirir. Burada ilk önce kriz kavramı üzerinde durulacak daha sonra kriz türleri ve modelleri açıklanacaktır.

Yunanca krisis kelimesinden türeyen kriz kavramı iktisat literatüründe bozulma, çöküntü, bunalım gibi anlamlar içermekte ve genel bir anlatımla ekonomiyi sarsacak önemli ve beklenmedik bir durumda, ortaya çıkacak olayların sonucu ekonomik kriz olarak adlandırılmaktadır (Afşar, 2011: 144).

Piyasa ekonomilerinde iktisadi faaliyet hacmi psiko-sosyal, iktisadi ve siyasi nedenlerden etkilenecek yönünü ve hızını değiştirerek dalgalanmalar gösterebilmektedir. Bu nedenle de belirli bir çizgi de, belirli bir seviyeyi devamlı koruyamamakta aksine sürekli dalgalanmalara tanık olunmaktadır (Aydın ve Kara, 2008: 2). Literatürde bu dalgalanmaların sonucunda oluşan daralma ya da genişlemelerin önceden tahmin edilemiyor olması önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada yaşanan daralmada ki sürekli düşüş kriz olarak tanımlanırken bu duruma çözüm bulabilmek için erken uyarı sistemleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kibritçioğlu'na göre ise ekonomik krizler herhangi bir mal veya hizmette veya finansal piyasalardaki aktifler üzerinde beklenmedik fiyat ve/veya miktardaki değişiklik olarak tanımlanmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 1).

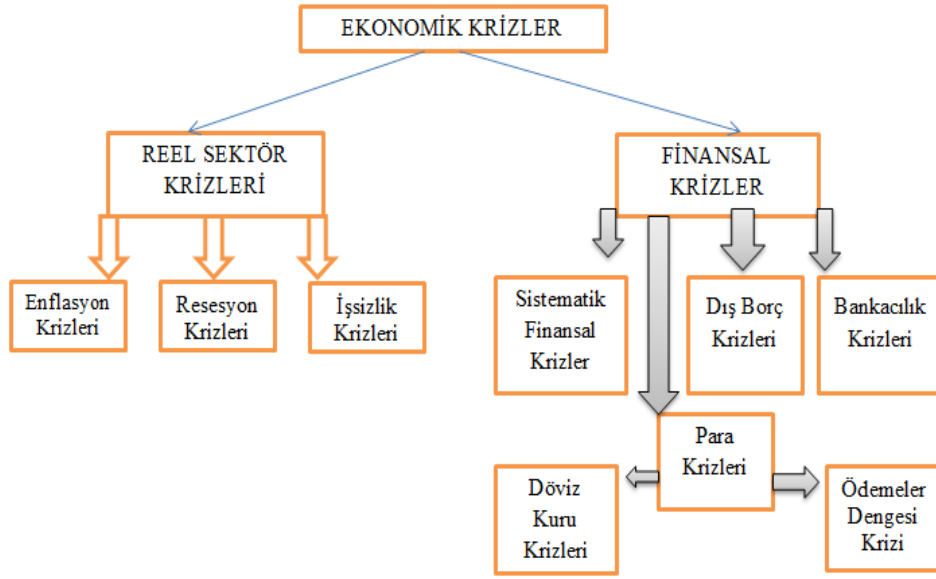
Ayrıca literatürde krizlerin tehdit ve tehlike oluşturmasının yanı sıra fırsat oluşturabilme olanağının da olduğu bildirilmektedir. Şöyle ki kriz sonrasında bir mal, hizmet veya faktörün fiyatın da ki beklenmedik düzeyde ki düşüş kimilerini zor durumlara sokarken kimilerine ucuz fiyattan satın alma fırsatı oluşturmaktadır (Demir, 2011: 4-7).

Krizler için ek bir açıklama da, ekonominin temel dengelerinde oluşan problemlerin sürdürülemez hale gelmesi sonucunda kendiliğinden bir çözüm bulabilme amaçlı ortaya çıkmasıdır da diyebiliriz (Bayraktutan, 2000: 15).

Ekonomik kriz, “*ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması anlamına gelir*” (Aktan ve Şen, 2001: 1225).

Ekonomik krizler, finansal krizler ve reel sektör krizleri olmak üzere ikiye ayrılır ve daha sonra bunlarda kendi içlerinde farklı başlıklar altında çeşitli kriz türlerini temsil ederler. Örneğin Finansal kriz türleri olarak karşımıza para krizleri, bankacılık krizleri, dış borç krizleri ve sistemik krizler çıkmaktadır (Ural, 2003: 2). Finansal krizler ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip edici sonuçlar doğuran ve ekonomik faaliyetleri olumsuz etkileyen piyasa çöküşleridir.

Reel sektör krizleri ise mal ve hizmet piyasalarında enflasyon krizleri ve durgunluk krizleri, işgücü piyasalarında ise işsizlik krizleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Reel sektör krizlerinin etkisi üretimde ve/veya istihdam da önemli kayıplara neden olarak karşımıza çıkarlar (Delice, 2003: 58).

Şekil 1: Finansal Kriz Türleri

Kaynak: Fatih Yücel ve Hüseyin Kalyoncu, “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği”, *Maliye Dergisi*, Sayı 159, 2010, s.55.

Tezimizin amacı, Avrupa Borç Krizi’ni ülke örnekleriyle anlamaya ve açıklamaya yöneliktir. Bunun sonuçlarına ulaşmak ve konuyu daha iyi özümseyebilmek adına üç bölüm oluşturulmuştur. Birinci Bölümde kriz türleri açıklanmıştır. İkinci bölümde ise 1929 Büyük Buhranı ve sonrasında gerçekleşen krizler, konunun ağırlığını anlamak ve krizler hakkında bilgi edinebilmek adına açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Avrupa Borç Krizi’ne düşen ülke deneyimleri nedenleri ve sonuçları ile açıklanmıştır.

1.2 Finansal Krizlerin Tanımlanması

Kapitalizmin yaşadığı en büyük kriz olan 1929 Dünya bunalımının ortaya çıkardığı negatif etkiler üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda öne çıkan temel nokta ulusal kaynakların optimum kullanımının sağlanması olmuştur. Söz konusu optimum kullanımı sağlamak için IMF, DB, İLO gibi uluslararası örgütler kurulmuştur (Öztürk, 2010: 97-103).

İkinci dünya savaşı sonrasında Keynesyen politikaların egemenliği artmış ve 1970’li yıllardaki stagflasyon krizine kadar devlet ekonomiyeye

yoğun bir biçimde müdahale etmiştir. Böylece küresel ekonomide büyüme oranları artmış ve işsizlik oranları azalmıştır (Özdemir, 2007: 176).

1973 yılında başlayan petrol krizi ve stagflasyon şoku sonrasında monetaristlerin ve yeni klasik iktisatçıların görüşleri literatüre egemen olmuşlardır. Böylece yeniden liberal politikalara geri dönmüştür. Ancak özellikle ekonomik kalkınma sürecinin başındaki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gerekli yapısal reformları tamamlamadan serbest piyasa ekonomisine geçtikleri için 1980'li ve 90'lı yıllarda finansal krizlerle karşı karşıya kalmışlardır.

Özellikle 1980'den sonra liberal ekonominin güç kazanması sonrasında (sermaye yatırımlarının doğrudan yatırım şeklindeki işlevleri değişkenlik göstermiştir) oluşan bu durum gelişmekte olan ülkelerin fon sağlama imkanını arttırdığı gibi kırılgan ve yetersiz bir altyapıya sahip olmalarından ötürü çok riskli bir ortam oluşturmuştur. Çünkü piyasadaki oyuncular karlı gördükleri ülkelere yani uluslararası faiz farklarından kaynaklanan durumu kendi lehlerine kullanarak, piyasalara giriş çıkış yapmaktadırlar. Sıcak para adını alan bu hızlı işlemler çıktıkları andan itibaren arkalarında tahribata uğramış bir ekonomi bırakmaktadırlar (Sevim, 2012: 76).

Söz konusu kırılgan yapının oluşmasında uluslararası örgütlerin sundukları reform önerilerinin etkisi yüksektir. Bu reformlar kapsamında gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde mali sistemlerini serbestleştirmek adına bir takım düzenlemede bulunmuşlardır. Bunlar faiz oranlarının serbest bırakılması, kredi tavanlarının kaldırılması ve mevduat munzam karşılık oranlarının azaltılmasıdır. Bu durum finansal kırılganlığı arttırarak finansal krizleri önelemektedir. Üstelik finansal krizler dış ticaret ve banka bilançoları yoluyla diğer ülkelere de sıçramaktadır (Kazgan, 2008: 228).

Yukarıda da anlatıldığı üzere günümüz itibariyle finansal sistem gerçekleştirilen düzenlemeler sonrasında modern piyasa ekonomisinin kalbinde yer almaktadır. Eğer sistem iyi çalışıyorsa, ekonominin verimliliğini maksimum yapacak şekilde kaynak dağılımı sağlanır. Ama eğer duraksarsa o zaman bütün ekonomiyi ele geçirebilir. Çünkü finans sistemi çok kritiktir. Hükümet bu sisteme desteklerde bulunmalı ve içinde

bulunduğu zor durumdan kurtarmalıdır. Bu güvenlik ağı toplumun finansla sahip olduğu sosyal sözleşmenin bir tarafını oluşturmaktadır. Sözleşmenin diğer tarafını ise düzenlemeler oluşturmaktadır (Kapoor, 2014: 6).

Finansal krizler, finansal piyasalardaki bono, hisse senedi gibi menkul kıymetlerin değerlerinde ve miktarlarındaki ani ve beklenmedik bir dalgalanma ile döviz kurundaki dalgalanmalar ve ayrıca bankacılık alanında geri dönmeyen kredilerdeki artışların yarattığı olumsuz durum olarak ifade etmek mümkündür (Kibritçioğlu, 2001: 2).

Finansal kriz, finansal kurumların ya da varlıkların değerindeki hızlı bir azalmayı ifade etmektedir. Finansal krizler çoğu zaman yatırımcıların, eğer varlıklar finansal kurumlarda kalmaya devam ederse değer kaybedeceğine ilişkin beklentileriyle ilişkilendirilmişlerdir. Bu durumda yatırımcılar tasarruf hesaplarından birikimlerini çekebilir veya ellerindeki varlıkları satmak için bankalara yönelebilirler. Finansal krizler bu panik havasıyla bankalara yönelen yatırımcıların davranışları sonucu ortaya çıkabilmektedir (Erarslan, 2013: 5-12).

Finansal krizler ekonomilerde çeşitli şekil ve formlar alabilmektedir. Literatür bu kriz tiplerini açıklayabilecek kadar geniş ve gelişmiş bir düzeydedir. Örneğin para krizleri, değer kaybıyla sonuçlanan para birimi üzerindeki spekülative bir saldırıyla veya otoritelerin uluslararası rezervlerin büyük bir kısmını kullanarak para birimini savunmasıyla veya faiz oranlarındaki keskin bir artışla ilişkili olabilmektedir. Ödemeler dengesi krizi ise uluslararası sermaye akımlarında keskin bir düşüş sonucunda gerçekleşebilmektedir. Bunların dışında yer alan diğer krizler ise olumsuz borç dinamikleri ya da bankacılık sisteminin kargaşasıyla ilişkilidir. Mesela bir dış borç krizi, bir ülke dış borcunu ödeyemediğinde (ya da ödemek istemediğinde) gerçekleşmektedir. Bu durum tahvil veya özel borç krizi hatta her ikisi şeklinde de olabilir. Yurtiçi kamu borç krizinde bir ülke fiili şartlarda yerel mali yükümlülüklerini kabul edip karşılığını ödeyemediğinde gerçekleşir ve genelde enflasyonla borç miktarı düşürülmeye çalışılır ya da bazı finansal baskı türleri kullanılır. Son olarak Sistemik bir bankacılık krizinde de mevcut ya da potansiyel bankadan kaçışlar veya bankacılıktaki başarısızlıklar, bankaların borçlarını çevirmelerini engellemektedir. Bu

durumda genellikle hükümet geniş ölçeklerde sermaye yardımları ve likidite genişlemeleriyle bankacılık krizlerini önlemek için müdahale etmek zorunda kalmaktadır (Claessens ve Köse, 2013: 11-12).

Bu finansal kriz türlerini ve bu yönde oluşturulan kriz modellerini ayrıntılı bir şekilde ele almadan önce bazı göstergelerden söz etmek mümkündür. Finansal krizler ağırlıklı olarak nitel değişkenler kadar nicel değişkenlerdeki belirleyici değişkenlerle de ortaya çıkarlar. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda finansal krizlerin göstergelerinden bir liste oluşturulmuştur. Bunlar; (Ramirez ve öte., 2008:3-5).

- Cari işlemler açığının GSYİH'ya oranla % 5'i aşması.
- Cari işlemler açığını kapatmak için kullanılabilecek sermaye akımlarının eksikliği ya da net yabancı varlıkların harcanmasıyla bu açıkların kapatılması.
- Döviz rezervlerinin kuru sürdürmek için yeterli olmaması.
- GSYİH'ya oranla dış borcun artması ve GSYİH'nın düşüşü.
- Döviz kurlarının yükselmesi.
- Zayıf finansal düzenlemeler ve yüksek spekülasyon olarak sıralanabilirler.

Küresel finansal sistemde yaşanan en son kriz 2007 yılının Ağustos ayında ABD'de başlayan mortgage krizi ve bunun 2009 yılında AB ülkelerine sıçrayarak borç krizine dönüşmesidir. Söz konusu krizler günümüzde etkisini arttırarak devam ettirmektedir (Erarslan, 2013: 1-4).

IMF'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre finansal krizler dört gruba ayrılır. Bunlar döviz krizleri, bankacılık krizleri, borç krizleri ve reel ekonomik krizlerdir (Yılmaz, 2013: 74).

1.3 Finansal Krizleri Açıklayan Modeller

Dünyada liberalleşme sürecinin hız kazandığı 90'lı yıllar boyunca finansal krizlerde yaşanan artış bu krizlerin anlaşılabilmesi için oluşturulan modelleri de etkilemiştir. Krizlerin öngörülebilmesi ve nedenlerinin ortaya konulabilmesi için çeşitli modeller birbirlerinin yetersiz kaldığı noktada ortaya çıkmıştır. Bunların en temel amacı krizleri anlamak ve mümkün olduğu kadarıyla krizleri engelleyebilmektir (Avcı ve Altay, 2013a: 113)

Bu doğrultuda para krizleri, ekonomi literatüründe ele alınan geniş bir konu olmuştur. Para krizlerinin teorik modelleri sık sık birinci, ikinci ve üçüncü nesil olarak kategorize edilmektedir (Glick ve Hutchison, 2011: 2-4).

Finansal krizleri açıklamakta kullanılan 3 tür model vardır. Bu modellerden birincisi 1982 yılında ortaya çıkan borç krizlerini başarılı bir şekilde açıklamıştır. İkinci Nesil kriz modelleri ise 1992 de gözlenen Avrupa Döviz kuru Mekanizması krizini etkin bir biçimde açıklamıştır. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri ise bulaşma ve taşma etkisini kullanarak 1997’de başlayan Asya krizini açıklamakta kullanılmıştır.

1.3.1 Birinci Nesil Kriz Modelleri

Sabit döviz kuru sisteminin çöktüğü birinci nesil modellerde krizin nedeni olarak, sürdürülemez mali politikalar gösterilmektedir. Klasik birinci nesil modeller Krugman (1979) ve Flood ile Garber’e (1984) aittir. Bu modeller Henderson ve Salant’ın daha önce 1978’de altın piyasası üzerine yaptıkları bir çalışmayla ilişkilidirler (Burnside ve öte., 2007: 1-5).

Birinci Nesil Kriz Modelinde para krizlerini ortaya çıkarabilecek temel makroekonomik etkenlerin önemi vurgulanmakta ve krizin nedenleri açıklanmaya çalışılmaktadır.

Paul Krugman, finansal krizleri açıklayabilmek için 1979 yılında Birinci Nesil Kriz Modellerini geliştirmiştir. Bu modellere göre finansal krizlerin nedenleri milli bütçenin açık vermesi ve bu açıkların para basılarak finanse edilmesidir (Yılmaz ve öte., 2005: 89-90).

Krugman, ulusal makroekonomik politikalar yani döviz kuru taahhüdü ve kalıcı bir bütçe açığı arasındaki tutarsızlıklar üzerine odaklanmıştır. Bütçe açığı hükümetin ya döviz rezervleri gibi varlıklarını tüketmesi gerektiğini ya da borçlanarak bu açığı finanse etmesi gerektiğini işaret etmektedir. Ancak hükümet için rezervleri tüketmek veya sonsuza kadar borçlanmak olanaksızdır. Bu nedenle mali reformlar olmadan hükümet eninde sonunda para basarak açığı finanse edecektir. Aşırı para basmak enflasyona yol açacağından döviz kurunu sabit tutmak tutarsız olacaktır. Bu

noktada birinci nesil modeller kaçınılmaz bir biçimde sabit döviz kuru rejiminin çökeceğini öngörmektedirler (Glick ve Hutchison, 2011: 2-4).

Birinci nesil kriz modellerinde bütçe açıklarının finansmanı için genişletici maliye politikalarının uygulanmasının yanı sıra sabit veya yarı sabit döviz kurunun mevcudiyeti krizlere neden olabilmektedir. Mevcut döviz kurunun sürdürülemeyeceğine dair beklentiler yerel para birimine spekülasyon atak başlamadan önce döviz rezervlerinde bir azalmaya neden olmaktadır. Fakat bu durum piyasa oyuncularının istemediği bir durumun sonucu veya irrasyonel davranışlarından değil aksine bilinçli olarak hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu model kapsamında bütçe açığı, enflasyon ve kamu borç stoku gibi göstergeler finansal bir krizi tetikleyebilecek kadar zayıf yapıdadırlar (Çakmak, 2007a: 83).

Sabit döviz kuru uygulanan bir ekonomide hükümet kuru sabit tutabilmek adına piyasaya sürekli döviz sürmek durumundadır. Bu zaman içerisinde ulusal rezervlerin azalmasına neden olabileceği gibi, spekülasyon ortamının oluşmasına da zemin hazırlayacaktır. Buda döviz rezervlerinin daha da azalmasına yol açarak, Merkez Bankasının kurları tutmasına engel olacaktır. Böylece Merkez Bankaları dalgalı kur rejimine geçmek ve sabit kurdan çıkmak durumunda kalırlar. Buda döviz kurlarını spekülasyon faaliyetleri nedeniyle aşırı düzeyde arttıracaktır (Durmuş, 2010: 32-34).

Genişletici maliye politikası ile sabit döviz kurunun birlikte uygulanmasının krizleri tetikleyebileceği durum piyasalar tarafından, MB elinde yeterli miktarda döviz bulundurduğu sürece göz ardı edilebilir. Fakat rezervler azaldığında ve piyasa oyuncuları tarafından yetersiz görüldüğünde bir spekülasyon atak başlayacaktır.

Birinci Nesil Kriz Modellerine göre finansal krizler, uygulanan ekonomi politikalarının ve kur sisteminin tutarsızlığından kaynaklandığını ortaya koymaktadırlar. Bu modellerde sabit kur sisteminin devamı fiyat istikrarının sağlanmasına bağlıdır. Fiyat istikrarı korunduğu sürece sermaye çıkışları yaşanmayacaktır. Bu da MB'nin döviz rezervlerinin korunacağı anlamına gelir. Ancak söz konusu modelin en önemli eksikliği, hükümetlerin bütçe açıklarını sadece para basarak finanse ettiklerini ve kurlardaki artışları da

piyasaya döviz satışı yaparak karşıladıklarını ileri sürmesidir (Yılmaz ve öte., 2005: 90).

Ayrıca modelde devam eden mali açıkların, sabit döviz kuru rejimi çökmeden önce borç seviyesini arttırdığını ya da rezervlerin harcanmasına neden olduğunu da öne sürülmektedir. Fakat bu öngörü 1997 Asya kriziyle tutarsızdır (Burnside ve öte., 2007: 1-5). Bu şekilde model 1994 yılında yaşanan Meksika krizini açıklamakta oldukça başarılı olsa da, 1992-93 ERM krizi ve 1997 Asya krizini açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Yılmaz ve öte., 2005: 90).

1.3.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri

İkinci nesil kriz modelleri 1992 ERM krizinden sonra birinci nesil modellerin bu krizi açıklayamaması sonucu ortaya konulmuştur. Bu modelde öncekine göre bazı olumsuz yanlar giderilmeye çalışılmıştır. Bu model finansal krizlerin yeterli miktarda veri elde edilememesi nedeniyle tahmin edilmesinin zor olduğunu ve spekülasyon bir saldırı olmasa bile piyasanın kendi kendini besleyen beklentiler sonucu krizlerin ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir (Sevim, 2012: 29-30).

Model, ekonomik birimlerin doğrusal olmayan davranışları sonucu modelin birden fazla çözüm yolunu barındıracağını söyleyerek, birinci nesil kriz modellerinde bulunan mekanik ve tek yönlü durumdan farklılaşır. Bu nedenle model çoklu dengeler üzerinde durmaktadır.

Para krizlerinin ikinci nesil modelinde, politikacılar para birimini savunmanın avantajlarını ve maliyetlerini tartarlar. Eğer yaptıklarının maliyeti avantajlarını çok aşıyorsa, döviz kuru hedefinden vazgeçmeye hazırdırlar. Bu modelde hükümetin kur hedefini korumak isteyip istemediğine ilişkin şüpheler birden fazla dengenin varlığına yol açabilir ve spekülasyon bir para atağının gerçekleşmesine neden olabilir. Bu saldırı, mevcut politika döviz kuru taahhüdüyle tutarsız olmasa bile başarı gösterebilir.

Yurtiçi faiz oranlarının artırılması gibi belirli bir döviz kuru seviyesini savunmak amacıyla uygulanan politikalar, ekonomik faaliyetleri azaltarak savunma maliyetlerini arttırabilir ve/ya da banka finansman maliyetlerini

yükseltebilir. Özel sektör bu noktada hükümetin içinde bulunduğu açmazları ve diğer makroekonomik hedefler bozulduğunda sabit döviz kuruna bağlılığını sorgulayabilirler. Bu çerçevede spekülasyon bir saldırının, eğer yüksek faiz oranları zaten zayıf olan yerli istihdam ya da bankacılık sektörü durumlarını daha kötü bir hale sokarsa başarılı olması daha muhtemeldir. Sonuç olarak saldırının zamanı ve oluşup oluşmayacağı tespit edilememektedir (Glick ve Hutchison, 2011: 2-4).

Hükümetin sabit kuru koruma veya vazgeçme durumlarıyla karşı karşıya kaldığı bir durumda vereceği karar, çıkarlarına en fazla hizmet eden bir karar olmalıdır. Eğer piyasa bir devalüasyon beklentisi içindeyse risk primi talep edecek, bu nedenle de bankaların borçlanma maliyeti artarak ülkenin ekonomik büyümesini olumsuz anlamda etkileyecektir. Hükümet bu noktada sabit kuru maliyetlerine katlanmak yerine devalüasyona karar verebilir. Ya da tersi bir durumda piyasanın devalüasyon beklentisi yoksa borçlanma maliyeti artmaz, diğer bir ifade ile devalüasyon yapılmasına gerek duyulmaz. Buna göre ikinci nesil modeller, piyasa beklentileriyle çalışan çoklu dengelerin söz konusu olabildiği bir model türüdür (Hacıhasanoğlu, 2005: 11-13).

İkinci nesil modeller genellikle çoklu dengeyi vurgular. Bu yüzden spekülasyon atakları kendi kendini besleyen beklentiler nedeniyle oluşabilir. Hükümetin döviz kurunu sabit tutmak ya da tutmamak için karar vermesi gerekmektedir. Hükümet para biriminin değerini düşürmezse enflasyon beklenmedik bir biçimde düşecek ve sonuç olarak çıktı doğal seviyesinin altında kalacaktır. Bu nedenle hükümet para birimini savunmak için “kayıp çıktı” açısından yüksek bir fiyat ödemek durumunda kalacaktır. Hükümetin böyle bir durumda rasyonel birimlerin beklentilerine göre karar alması beklenmektedir (Burnside ve öte., 2007: 1-5).

Çünkü para ve maliye politikaları bir ekonomide ne kadar tutarlı olsa bile (birinci nesil kriz modellerinde krizlerin nedenleri arasında en çok dikkat çekilen noktalardan biri politikaların tutarsızlığıdır) piyasa oyuncularının olumsuz yöndeki beklentileri ekonomiye yön vererek bir krizin oluşması için yeterli olabilir.

Hükümet gerektiği durumda devalüasyon gerçekleştirmek veya gerçekleştirmemek arasında, maliyet ve avantajlarını ve de birimlerin beklentilerini göz önünde bulundurarak hareket edecektir. Söz edilen çoklu denge bu şekilde oluşmaktadır (Burnside ve öte., 2007: 1-5).

1.3.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

1997 Asya krizini birinci ve ikinci nesil kriz modellerinin açıklayamaması sonrası üçüncü nesil kriz modelleri geliştirilmiştir. Bu model para ve bankacılık krizlerinin birbirlerini bir kısır döngü içerisinde etkileyip büyümelerine neden olduklarını belirtmektedir.

Üçüncü nesil modellerini basit bir şekilde tanımlamak zordur. Fakat söz konusu modeller genellikle para krizlerine yol açabilecek bankacılık sisteminde ve finansal piyasalardaki bozulmaların nasıl oluştuğu üzerine odaklanır. Model para krizine yol açabilecek bu bozukluklar vasıtasıyla çeşitli mekanizmalar sunmaktadır. Mesela bu bozukluklar bir kredi sıkışması şeklinde kendini gösterebilmektedir. Para biriminde oluşacak bir değer kaybıyla bankaların yabancı para borç yükümlülüklerinin maliyeti artmakta, borç alma kapasiteleri azalmakta ve kar seviyeleri düşmektedir. Borçlanmaların sınırlanmasıyla ilişkili olarak çıktı ve yatırımlardaki önemli düşüş, yerli para birimi için talebi düşürebilmekte ve bir para krizine neden olabilmektedir (Glick ve Hutchison, 2011: 2-4).

Birinci ve ikinci nesil kriz modellerinin birleşimini yansıttığı belirtilen bu modelde, birinci nesil kriz modellerinde artan mali harcamaların kriz için tehlikeli olduğu düşüncesi ön plandayken, üçüncü nesil modellerde hükümetlerin ve özel işletmelerin birbirlerine yakınlığının ekonomi için tehlike yansıttığı görüşü ağırlık göstermektedir.

1990'ların ortalarında ülkelerin ekonomik temelleri sağlam olmasına rağmen krizler patlak vermeye devam etmekteydi. Bu noktada önceki iki nesil modelin başarısızlığından dolayı üçüncü nesil modeller oluşturulmuş ve bu modelde beraberinde iki yaklaşım ortaya atılmıştır. Bunlardan biri sürü psikolojisi diğeri ise ahlaki tehlike problemidir. Sürü psikolojisi altında spekülâtorler diğertlerinin oluşturduğu varsayımlar dahilinde hareket etmekte ve çoklu dengeyi oluşturmaktadırlar (Krugman, 1997: 456-458).

Ahlaki tehlikeye göre ise finansal kurumlara üstü kapalı garantiler verilmiştir. Bu durum bankaların ve firmaların kötü düzenlenmiş ve de denetlenmiyor olmalarının yanı sıra, türetilmiş ürünlerde dahil çok sayıda finansal aracın geniş bir arzını gerçekleştirmelerine imkan tanımaktadır (Tularam ve Subramanian, 2013: 102-103).

Modelin temelinde yatan görüş yukarıda da söz edildiği gibi hükümetlerin finansal sistemin bel kemiğini oluşturan bankalara ve özel işletmelere, borçlarına ilişkin dolaylı veya dolaysız teminat (garanti) vermeleri sonucu piyasada oluşan borç artışlarının ve oluşan finansal balonun finansal krizlere neden olduğuna dayanmaktadır. Ayrıca piyasalarda oluşan ahlaki riskin yanı sıra dış borçların aşırı miktarda artması, sürü psikolojisi, asimetrik bilgi artışı ve ülkeler arasında artan etkileşim sonrası sorunların kolayca yayılabiliyor olması da krizlere neden olan en önemli etkenler olarak sıralanabilir (Avcı ve Altay, 2013b: 49).

Üçüncü Nesil modeller devalüasyonlarla ilişkili bilanço etkilerini vurgulamaktadır. Modelin temel fikri, gelişmekte olan piyasa ülkelerindeki bankalar ve firmaların bilançolarında belirgin parasal uyumsuzluklar olmasıyla ilgilidir. Bu uyumsuzluğun nedeni olarak yabancı para biriminden borçlanıp, yerel para birimiyle borç dağıtıyor olmaları gösterilmektedir. Kısa vadede borçlanıp uzun vadeye yayılmış borçlar dağıtan bankaların risk altında olduğuna değinilmektedir. Bu şekilde bankalar ve firmalar likidite şoklarına maruz kalabilme riskine sahiptirler (Burnside ve öte., 2007: 1-5).

Birçok az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonominin, finansal altyapısının sağlam olmamasına rağmen, diğer ekonomilerle entegrasyonları yüksek seviyededir. Piyasa beklentilerinin önem taşıyıp ekonomilerde sarsıcı etkiler gösterebildiği de düşünüldüğünde, bankaların ve firmaların bu şekilde risk alıyor olmaları ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Önceki modellerde olduğu gibi bu modelde de krizleri öngörebilmek, nedenlerini anlayabilmek, oluşum sıklıklarını ve etkilerini en aza indirebilmek adına bazı göstergeler kullanılmıştır. Bunlar üçüncü nesil modellerde; mali göstergeler, parasal göstergeler, dış ticaret hadleri ve reel ekonomik göstergeleri olmuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006: 239-240).

1.4 Kriz Türleri

IMF'in 4 gruba ayırdığı finansal kriz türleri farklı özelliklere sahip olmalarının yanı sıra, maliyet yaratmalarından ötürü ortak bir noktaya da sahiptirler. Kimi zaman bu kriz türleri birbirlerini tetikleyebilmektedirler. IMF'in yaptığı sınıflandırmaya göre söz konusu finansal kriz türleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- Para Krizleri.
- Bankacılık Krizleri.
- Dış Borç Krizi.
- Sistemik Finansal Krizler.

1.4.1 Parasal Krizler

Para krizleri ekonomilerde uygulanan esnek kur veya sabit kur sistemine bağlı olarak “ödemeler dengesi krizi” ya da “döviz krizi” olarak bilinirler. Para krizleri, döviz kurunda ani bir hareket ve sermaye akımlarında ise ciddi bir dalgalanmayı bünyesinde barındırır (Yay ve öte., 2001: 20).

Para krizlerini ödemeler dengesi krizi ve döviz krizi olarak ayırabiliriz. Para krizleri, sabit döviz kurunun uygulandığı bir ekonomide, baskı sonucu yabancı döviz miktarında azalmalara neden olur ve bu ödemeler dengesi krizi olarak adlandırılmaktadır. Esnek kur sistemi uygulanan bir ekonomide ise, dikkatler dövizdeki azalmanın yerine kurdaki değişmelere çekilmiştir (Kibritçioğlu, 2001: 175).

Para krizleri bir ülkenin para biriminin değerinde bir düşüş ile ilgili olarak gerçekleşmektedir. Değerdeki bu düşüş döviz kurunda istikrarsızlıklar oluşturarak ekonomiyi olumsuz etkiler. Krizlerin, yatırımcı beklentileri ve bu beklentilerin oluşma nedenleri arasında ki bir etkileşim ile gerçekleştiğini belirtebiliriz (Radcliffe, 2015).

Latin Amerika'daki krizlerin nedenlerini ve ortaya çıkış mekanizmalarını bulmaya çalışan Salant-Henderson (1978), Krugman (1979) ve Flood-Garben (1984) yaptıkları çalışmalarda, birinci nesil kriz modellerini ortaya koyarak, krizi tetikleyen temel makroekonomik unsurlar üzerinde durmuşlardır. Ani spekülasyon atakların para/döviz krizine etki

etmelerinin nedenleri olarak, sabit döviz kurunun uygulandığı bir ekonomide tutarsız ekonomik politikaları hedef olarak göstermişlerdir. Örneğin sabit döviz kuru uygulanan bir ekonomide bütçe açıklarının finansmanı için para basma yönteminin kullanılması para krizlerine yol açmaktadır (Çakmak, 2007a: 83).

Para krizi, bir para biriminin döviz kuru değerinde yaşanan spekülâtif bir atak olarak tanımlanabilir. Bu durumda ulusal parada ya keskin bir değer kaybı gerçekleşir ya otoriteler yabancı döviz rezervlerini satarak para birimini savunmaya çalışırlar ya da yerel faiz oranları arttırılarak karşılık verilmeye çalışılır. Para krizi genellikle sabit döviz kurundaki bir ekonominin maruz kaldığı spekülâtif saldırıyla rejimi terk etmesi amaçlanarak uygulanan baskı olarak ele alınmaktadır. Başarısız bir saldırı döviz kurunu değiştirmeden bırakabileceği gibi, başarılı bir saldırı da para biriminin değer kaybetmesine neden olabilir. Kuru korumak başarsa dahi döviz rezerv satışı gerçekleştirilmiş ya da yüksek bir yerel faiz oranı uygulanarak maliyetlere katlanılmış olur (Glick ve Hutchison, 2011: 2-4).

Para krizleri çoğunlukla sabit döviz kuru uygulanan ekonomilerde piyasa katılımcılarının yerli aktiflerle çeşitlendirdikleri portföylerini ani bir dürtüyle yabancı kaynaklara çevirmeleriyle başlayan bir kriz halidir. Bu nokta da Merkez bankaları kuru korumak için büyük miktarda rezerv satma yoluna gidebilir veya faiz oranlarını yükseltme yolunu seçerek sermaye kaçışlarının olmasını engellemeye çalışır. Merkez Bankasının piyasa katılımcılarıyla arasında bir mücadele başlar. Merkez bankası, kaynakları ve kararlığı ile piyasa katılımcılarını tutmaya çalışır. Aksi halde kaynakları yetersiz kalırsa, parası bir devalüasyon veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanarak para krizlerine neden olur (Delice, 2003: 59).

Ülke parasının bir önceki yıllarla kıyaslanması sonucunda, eğer önceki yıl gerçekleşen en az % 10'luk değer kaybına karşılık, o yıl nominal % 30'luk bir değer kaybı yaşıyorsa bu duruma para krizi denmektedir. 1997-98 Asya krizi sonrasında Tayland bahtının çöküşü para krizinin bir örneğidir. Baht 1997 yazında sabit döviz kurunun terkedilmesinden iki ay sonra % 30'dan fazla değer kaybetmiştir (El-Ghazaly ve Contessi, 2011).

Para Krizlerine yol açan bu spekülâtif ataklar, yerli varlık piyasalarında bir çöküşten (Asya konusunda görüldüğü gibi), yabancı para cinsinden belirlenmiş kısa-dönemli borçların birikmesi, döviz kurunda devamlı bir değerlenme ve cari hesaplarda kötüleşmeden (Meksika da görüldüğü gibi) ya da politik bir seçimle sabit kur sisteminin terkedilmesinden sonra (1992’de İngiltere de olduğu gibi) ortaya çıkabilmektedirler (Milesi-Ferretti ve Razin, 2000: 286).

1.4.2 Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizine dair birçok açıklama yapılabilir. Bankalar genellikle insanlara birikimlerini yatırılabilecekleri banka hesapları sağlarlar ve insanlar herhangi bir zamanda yatırdıkları bu paraları hesaplardan çekebilirler. Bankalar daha sonra bu yatırılan paraları uzun bir periyotta ödenecek borçlar sağlamak için kullanırlar. Bu nedenle para yatıranlar bir anda bütün paralarını çekmek isterlerse, banka nakit akımı eksikliği nedeniyle kendisini iflasın eşiğinde bulabilir. Bu durum oluştuğunda buna bankacılık krizi denilmektedir. Ayrıca bankalar bu durumun geldiğini görebilir ve bundan kaçınmak için önlemler almaya çalışabilirler. Mesela bu yöndeki endişeleri nedeniyle insanlara daha fazla borç ve kredi vermek istemeyebilirler. Çünkü dışarı borç vermek için yeterince nakite sahip değillerdir. Böyle bir sıkışıklık sonucunda oluşan bu krize genellikle likidite krizi denilmektedir ve bu durum finansal krizleri ortaya çıkarmaktadır (Young, 2014: 33-34).

En genel tanımıyla ise bankacılık krizi, sistemde var olan bankaların sermayelerinin tamamının veya büyük bir kısmının yok olması durumudur. Ayrıca hükümetlerin temerrüde düşmüş veya düşme tehlikesi yaşayan bankalara el koyması, kapanmasına veya birleşmesine yönelik baskıları, mudiler tarafından aşırı seviyelerde geri çekilmeler, konjonktürde yaşanan daralma ve reel sektöre etkisinin bankaları zor durumda bırakması gibi durumlarda gerçekleşen bunalım ve çöküş hali bankacılık krizlerini doğurabilmektedir. Yapılan çalışmalar 1945’ten sonra her 25 yılda 1 bankacılık krizine rastlanıldığını, 1970’lerden sonra dünya üzerinde bankacılık krizlerinin varlığının arttığını ortaya koymuştur. 1996’ya kadar gerçekleşen 69 bankacılık krizi vardır ki bu sanayileşmiş ekonomilerde

olduğu kadar, gelişmekte olan ve piyasa ekonomisine geçiş durumundaki ÷lkelerde de sıklıkla ortaya çıkmaktadır (Altıntaş, 2004: 40-41)

Bankacılık krizine yol açan etkenler şunlardır: (Coşkun, 2001: 42-43).

- Piyasadaki bankaların sorumsuz biçimde kredi vermeleri, iyi denetlenmiyor olmaları ve altyapılarının yeterince sağlam olmaması.
- Finansal piyasalardaki dalgalanmalar.
- Sermaye piyasalarına ulaşımın zorluğu.
- Geri dñnmeyen kredilerdeki artışlar.
- ÷lke siyasetindeki istikrarsızlıklar.
- Hükümetlerin bankalara müdahalesi ve mudilerde piyasaya karşı oluşan güvenin sarsılması olarak sıralanabilir.

Bankacılık krizleri bir borç kriziyle ya da para kriziyle veya her ikisiyle aynı zamanda oluşabileceği gibi onlardan bağımsız bir şekilde de oluşabilmektedir. Bankacılık krizleri, finansal kuruluşların ya da bireylerin bankalara borçlarını ödeyememeleri sonucu, banka veya firmaların da aynı şekilde sorumlu oldukları yükümlölükleri yerine getirememeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda geri dñnmeyen kredilerde önemli artışlar yaşanır ve bankacılık sektöründe büyük bir sermaye daralması gerçekleşir. Bazen bu gelişmeleri varlık fiyatlarında bir düşüş (örneğin gayrimenkul piyasasında) ve bankalardan kaçış takip eder. Böyle krizleri sistemik olarak tanımlamak için çok sayıda kurumu kapsamasa ya da bankacılık sisteminin büyük bir bölümünü etkilemiş olması gerekmektedir. İşve ve Letonya 1990'larda böyle krizler yaşamıştır (El-Ghazaly ve Contessi, 2011).

Artan finansal entegrasyon nedeniyle ekonomik konjonktürdeki bir daralma beklentisi, mudilerde bankalara karşı bir güvensizlik oluşturabilmektedir. Çünkü böyle bir daralma durumunda bankaların maliyetleri artar ve yükümlölüklerini yerine getirmekte zorlanabilirler. Mevduat sigortasının olmadığı bir ekonomide, mudiler mevduatları geri almak için bankalara yönelir. Bankalarda normal şartlar altında aldıkları mevduatın kenara ayrılan bir kısmıyla bu geri ödemeleri gerçekleştirmeye çalışırlar. Karşılık olarak ayrılan mevduatın dışında kalan mevduat banka

tarafından uzun vadeli yatırımlardan oluşan aktiflere dönüştürülür. Bankalardan kaçış durumu kısa bir dönem içinde gerçekleşecektir. Bu da bankalar için hem zor hem de maliyetli bir işlemdir. İşte bu noktada kenara ayrılan paranın geri ödenecek olan mevduatlara oranı önemlidir. Şayet bu oran düşük kalır ve banka mevduatları geri ödeyemezse, temerrüde düşer ve bu da bankalar arası etkileşimle sistematik bir bankacılık krizine dönüşür. Buna göre bankacılık krizleri ekonomik konjonktürün bir sonucu olarak karşımıza çıkmış olacaktır (Çakmak, 2007b: 19-21).

Bankacılık krizleri neredeyse her zaman vergi gelirlerinde keskin azalmalara ve de hükümet harcamalarında da önemli artışlara yol açmaktadır. Ortalama olarak hükümet harcamaları bir bankacılık krizini takip eden 3 yılda % 86 artmaktadır. Bu dolaylı mali sonuçlar normal banka kurtarma maliyetlerinden çok daha fazla olmaktadır (Reinhart ve Rogoff, 2008).

1.4.3 Dış Borç Krizleri

Dış Borç krizi bir ülkenin kamu sektörü ya da özel sektör kaynaklı edindiği borçları ödeyememe durumudur (Yay, 2001: 5).

Ülkelerin sahip oldukları borç stokları kamu borç stoku ve özel borç stoku olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fakat bu ikisi arasında 2 önemli farklılık söz konusudur. Öncelikle devletin, borç aldığı anda herhangi bir teminat veya senet verme zorunluluğu bulunmayabilir ya da gösterilen teminat çok azdır ama kişi veya kurumlar için bu böyle değildir. İkinci olaraksa devlet borcunu ödeyemediğinde kişi veya kurumlar gibi mahkeme karşısına çıkarılmaz veya cezai yaptırımlara uğramaz. Devletin, borç ödemesini gerçekleştiremediğinde itibarı zedelenir ve iç-dış borçlanması zorlaşır. Bu nedenle böyle bir durumda devlet alacaklı taraf veya taraflarla borçlarına ilişkin yeni bir anlaşma için çağrıda bulunur (Erarslan, 2013: 20-21).

Dış borç krizi, ülke içindeki yurtiçi hasılasını dış borç kaynaklı oluşturan bir ülkenin, borcunun anapara ve faiz ödemelerini düzenli bir şekilde ödeyemeyeceğini söylemesi ve bunun sonucunda da yeni ödeme planlarının oluşturulmasını veya yükümlülüklerinin ertelenmesi isteğini ilan

etmesiyle ortaya çıkar. Dış borç krizlerinin en önemli özelliği, kalıcı değil geçici bir durum olmalarıdır. Borç miktarı ne kadar büyük olursa olsun sadece alacaklı olan ülkeler bu durumdan etkilenecektir. Bu krizin oluşmasının nedeni, borçlu ülke için likidite sorunuysa, likidite desteğiyle aşılabılır. Fakat ortada bir çözümsüzlük varsa bu alacaklıyla alakalıdır ve ekonominin şartlarına bağlıdır (Turgut, 2006-2007: 38).

Bir borç krizi, borçlu olan taraf yükümlülüklerini yerine getiremediğinde ya da ödünç verenlerin, yükümlülüklerin yerine getirilemeyeceğine ihtimal verdiğinde oluşabilir. Bu noktada borçlu ülkeye daha fazla borç verilmez ve mevcut borçlarda tahsil edilmeye çalışılır. Bu şekilde borç krizleri meydana gelmiş olur. Borç krizleri ticari (özel) ya da tahvil (kamu) borcuyla ilişkili olabilir. Genellikle bir devlet borcunu ödeyemediğinde karşılaşılan durum, devletin itibarını kaybetmesi ve daha fazla borç elde edememesi şeklindedir. Ayrıca bu itibar kaybı sonucunda ülkedeki yabancı sermayenin büyük bir kısmı yurtdışına çıkmaya başlar. Bu durum ülkenin bir döviz krizine maruz kalmasına neden olabilir (IMF, 2002).

Tahvil borç krizlerinde hükümet, borcunun bir bölümünü veya tamamını ödemekte başarısız olmaktadır. Örneğin Rusya, Sovyet döneminden kalma borç yükümlülüklerini yerine getirememiş ve tahvil borcunun bileşenlerini yeniden yapılandırmak zorunda kalmıştır (El-Ghazaly ve Contessi, 2011).

Kamu sektörünün ve/veya özel sektörün dış borçlarını ödeyememe durumunu ilan etmesinden sonra borçlar, yeni ödeme planlarına kavuşturulur veya yükümlülükler ertelenir. Bu durumun ortaya çıkması, ülke tarafından temerrüdün ilan edilmesi veya borç verenin olumsuz bir durumdan şüphelenmesiyle oluşmaktadır. Bu doğrultuda borç verenin borçlarını biran önce geri almaya çabalaması veya yeni borç vermekten sakınmasıyla kriz ilk belirtilerini gösterir. Sonuç olarak piyasadaki yatırımcılarda durumdan etkilenerek paralarını toplayarak sistemden çıkmaya başlarlar ve durum daha da kötüleşir. Kamu veya özel sektör kaynaklı olabilecek bu krizler sonucunda kredi bulmakta zorlanılır (Delice, 2003: 61).

Borç krizi yaşamakta olan ülkelerin aldıkları ilk önlemler ise faiz oranlarını arttırmak ve devalüasyon yapmaktır. Fakat alınan bu önlemler borçlu kişi veya kurumların borç yükünün artmasına neden olmaktadır. Bu borcu artan kişi veya kurumlardan borçlarını çevirmekte zorlananlar iflas edip batmaktadırlar. Dolayısıyla borç krizinin yaşandığı esnada kredi bulabilmek ve ülkeye sermaye çekmek için alınan bu önlemler ülkenin ekonomisini daha kötü bir hale sokmaktadır. Bu nedenle bunlar birer “acı reçete” şeklinde değerlendirilmektedir (Erarslan, 2013: 21).

Dış borç üzerindeki yükümlülüklerin yerine getirilemeyişi sayısı gelişmiş ekonomilerde gelişmekte olanlardan önemli oranda daha azdır (Reinhart ve Rogoff, 2008).

1.4.4 Sistemik Finansal Krizler

Bankacılık ve para krizlerini bünyesinde barındıran sistemik finansal krizler, finansal piyasaların etkin bir şekilde işleyememesinin bir sonucu olarak oluşur ve ekonomiye etkileri ciddi anlamda tehlikeli sonuçlar doğurmaktadır (Çeviş, 2005: 11).

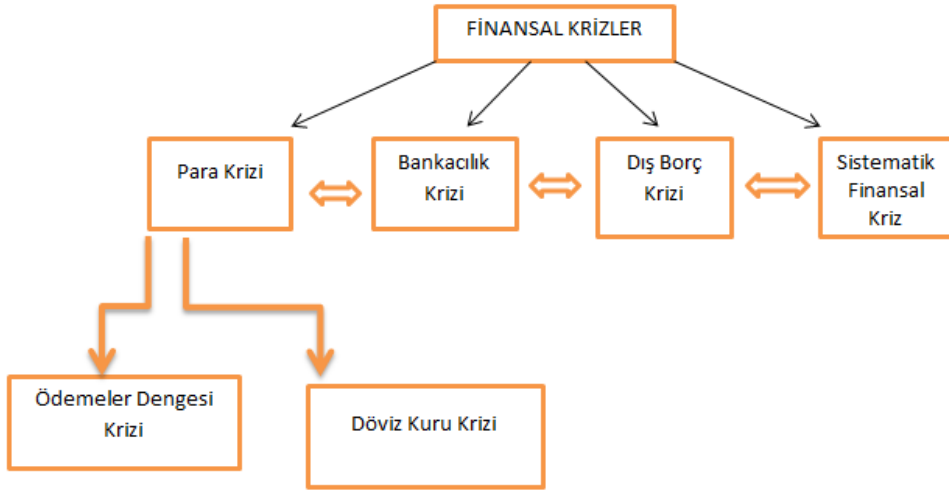
Sistemik finansal krizlerin kaynağı finansal piyasalarda yaşanan kötüleşmedir. Bu durum ise daha çok ekonomik, sosyal ve politik yaşamın değişkenliğinden kaynaklanır. Ayrıca sabit döviz kuru ve konvertibilite taahhüdü, merkez bankalarının bankalar için son ödünç verme mercii olma rolünü sınırlamakta ve ödemeler bilançosu açıklarını bir bankacılık problemine dönüştürmektedir (Bilge, 2009: 45).

Ekonomide yer alan işletmelerin finansal yapılarındaki bozulmaları düzeltememeleri ve merkez bankasının da likidite sorununu çözmedeki başarısızlığı, bankaların batmasına neden olarak reel sektörü etkiler. Bankacılık krizine doğru ilerleyen bu aşamada piyasa oyuncularının da piyasadan çıkışları hızlanır ve mevduatlar geri çekilmeye başlar. Bu nedenle finansman bulmakta zorlanan firmaların iflasları başlar ve üretim azalır. Kriz, finansal yapıyı çökertmesinin yanı sıra çevre ülkelere de etki ederek alanını genişletir. ABD’de finansal kaynaklı başlayan mortgage krizinin finansal kanallar yoluyla AB’ye ve dünyaya yayılması bu duruma örnek gösterilebilir (Özcan, 2008: 9).

Finansal piyasalardaki kötüleşme, piyasanın işlevini tam olarak yerine getirmesini engeller. Bu durum likidite sorunu gibi sıkıntılara neden olarak reel sektöre ciddi zararlar verir. Bu nedenle sistematik finansal kriz diye anılır ve bu kriz bünyesinde döviz krizini de barındırabilir. Döviz krizi için durum aynı değildir. Çünkü sistematik finansal kriz kadar büyük ve yıkıcı etkilere sahip değildir (Oktar ve Dalyancı, 2010: 5).

Ayrıca yapılan çalışmalar sonucu döviz kuru çöküşleri ve bankacılık krizleri arasında bir ilişki olduğu saptanmış ve para krizlerinin sistemik finansal krizleri tetiklediği Asya örneğinde açıkça belirlenmiştir.

Şekil 2’de Finansal piyasaların sınıflandırılması gösterilmiştir.

Şekil 2: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Delice, G. “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 20, 2003, s. 57-81.

Şekil 2’ye göre finansal kriz başlığı altında 4 kriz yer almakta ve bu krizler arasında karşılıklı bir ilişki söz konusu olmaktadır. Özellikle de döviz krizi ile bankacılık krizi genellikle aynı anda ortaya çıkmaktadır. Bu da bir borç krizini tetiklemektedir.

Bankacılık krizleri ise genel olarak para krizlerinin oluşumuna neden olmaktadır. Tabi bunun tersi bir durum, ılımlı olmayan bir para krizi durumunda söz konusu olabilir. Bankacılık krizlerinin tespiti, verilere ulaşmanın zorluğu nedeniyle sıkıntılı bir durumdur. Bankacılık krizleri, mevduatlarda büyük çaplı kaçışların sonucunda olduğu genel bir

değerlendirme olsa da, son yıllarda ortaya çıkan bankacılık krizlerinin, bankaların bünyelerinde barındırdığı kötü kredilerden değil bankaların aktif tarafından kaynaklandığı görülmektedir. Bu nedenle emlak piyasası ve finansal piyasalardaki dalgalanmalar, kötü kredilerin payı ya da firma başarısızlıkları esas alınarak nedenler ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Krizlerin oluşum sıklığına bakmak gerekirse, gelişmekte olan ekonomilerde ortaya çıkmış para krizlerinin sayısı gelişmiş ekonomilerin iki katı kadar iken, bankacılık krizlerinin sayısı daha da fazladır. Bu iki kriz aynı anda ortaya çıkabilmektedir. Ekonomiye zararları ise; bankacılık krizlerinin zararları reel ekonomiyi durma noktasına getirerek, üretimi ve GSMH'yi ciddi anlamda düşürmesi ve finansal piyasaların yeniden yapılandırılma maliyetini ortaya çıkarmasından ötürü para krizlerine göre daha ağır olmaktadır (Yay, 2001: 5-6).

1.4.5 Reel Sektör Krizleri

Reel sektör Krizleri, mal ve hizmet piyasalarında enflasyon ve durgunluk krizleri şeklinde veya işgücü piyasasında işsizlik krizleri şeklinde kendisini göstermektedir (Uzay, 2012: 122). Finans piyasaları reel sektörde yer alan firmaların ve bireylerin, fon bulma ve fon verme işlemlerine aracılık ederek ekonomik işleyişi yakından takip eder. Bu nedenle birbirlerini etkileyebilecek güçtedirler.

Yurtdışı faiz oranlarındaki artışlar sermayenin o ülkelere kaymasına etki ederek, firmaların ve bankaların fon bulma maliyetlerini arttırarak reel ekonomi üzerinde etkisini gösterebilir. Tersisi durumda da yurtdışı faiz oranlarının düşmesi, fon bulma maliyetlerini önemli miktarlarda düşürecek ve ekonominin genişlemesine olanak tanıyacaktır.

Finansal krizler para krizleri aracılığıyla kur oynaklığının kötüleşmesine ve ulusal paranın değer kaybetmesine yol açarak ekonomik aktiviteyi etkileyebilirler. Ulusal parada gerçekleşecek yüksek oranlı bir devalüasyon, yerel faiz oranlarının artmasına neden olarak toplam çıktı, reel ücret artışı, istihdam ve firma sayılarında önemli miktarlarda düşüşe etki edebilir. Diğer taraftan yerel paranın değer kaybetmesi nedeniyle toplam ihracatta kısa dönemli bir artışta söz konusu olabilir (Furceri ve Mourougane, 2009: 31).

Krizlerin reel sektörde kendilerini en fazla üretimde daralma şeklinde gösterdiği ve daralmanın talebi düşürdüğü gözlenmiştir. Aynı zamanda ithalat yapan firmaların döviz kurundaki değişikliklerden etkilenerek üretimlerini kısımları, işgücünde de bir daralma yaşanmasına neden olmaktadır. Bu ekonomideki daralma ve küçülme talep tekrar artış gösterene kadar devam etmektedir (Tanrıöven ve Aksoy, 2009: 83). Reel sektör üzerinde gerçekleşecek bir daralma, enflasyon, işsizlik ve durgunluk gibi krizlere sebebiyet verebilmektedir.

Birçok ülke tarihin son yıllarında bu kriz türlerinin birçoğunu bir arada yaşamıştır. Ekonomistler yaptıkları çalışmalar sonucunda günümüze kadar 124 sistemik bankacılık krizinin, 208 para krizinin ve 63 tahvil borç krizinin yaşandığını tespit etmişlerdir. Ayrıca 1970 ve 2007 arasında bazı ülkelerin bu krizlerden defalarca etkilendikleri de ortaya konulmuştur. Örneğin bu ülkelerden biri Arjantin'dir. Arjantin refah seviyesi olarak 20. Y.Y.'ın başlarında ABD ile rekabet halindeydi. Ancak son 30 yılda Arjantin 1980, 1989, 1995 ve 2001 yıllarında 4 bankacılık krizi yaşamıştır. Ayrıca 1995 yılında bankacılık krizinin yanında, 2001 yılında bir para ve borç krizi de yaşanmıştır.

IMF'nin ortaya koyduğu çalışmalar sonucunda da 26 ikiz krizin (bankacılık ve para krizleri) ve 8 üçüz krizin gerçekleşmiş olduğu tespit edilmiştir. Tahvil borç krizleri 1980'li yıllarda daha sık gerçekleşmekte iken, bankacılık ve para krizleri 1990'larda daha sık yaşanmıştır (El-Ghazaly ve Contessi, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞLICA EKONOMİK KRİZLER

Bu bölümde öncelikle krizler hakkında genel bir bilgi verilecek ve ardından 1929 finansal krizinin gelişimi ve nedenleri grafik yardımıyla ele alınacaktır. Sonrasında 1992-93 ERM krizi, 1994-95 Meksika krizi, 1997-98 Asya krizi, 1998-99 Rusya krizi, 2001 Arjantin krizi ve 2008 küresel finansal kriz kısaca açıklanacaktır. Bu bölümde son olarak Türkiye’de yaşanan krizlere genel bir bakış yapılması amacıyla Türkiye 1994, 2000 ve 2001 krizleri incelenerek bölüm sonlandırılacaktır.

2.1 Finansal Krizlere Genel Bir Bakış

1990’lı yıllarda bilgi teknolojilerinde gerçekleşen dönüşüm finansal piyasalara da yansımıştır. Uluslararası finansal piyasaların entegrasyonu ve liberalleşme olgusu bu dönemde hız kazanmış ve küreselleşme kavramı kendini daha fazla gösterir olmuştur. Bunun sonucu olarak fon edinme ve fon sağlama imkanları daha kolay bir hale gelirken, panik ortamına neden olabildiği için sıkıntılı bir durumu da beraberinde getirmiştir. Bu sıkıntılı durum 1990’lı yıllarda yaşanan finansal krizlerde şöyle görüldü: Entegrasyon sonucu uluslararası piyasalarda yabancı para cinsinden borçlanmalar ve döviz hareketleri hız kazandı. Bankalar ve işletmeler sistemden kolaylıkla borçlanabiliyorlardı ve bu da sistemin kırılabilirliğinin artmasına neden oldu. Bu nedenle de oluşan bir panik veya finansal piyasalardaki dalgalanma, finansal kriz türlerinin bir arada yaşanmasına etkide bulundu. Literatürde ikiz krizler diye adlandırılan bu durum bankacılık, para, döviz ve dış borç krizlerinin birbirlerini tetiklemesi ve kimi zamanda aynı anda yaşanması anlamını taşımaktadır.

Finansal krizlere müdahale edilmesi bakımından ülkeler arasında birtakım farklılıklar söz konusudur. 1929 Buhranında krize geç müdahale söz konusuysen, 1970 sonrası krizlerde IMF başta olmak üzere uluslararası örgütler tarafından hızlı bir müdahale söz konusu olmuştur. 1929 Dünya ekonomik buhranı bir global krizken, 1970 sonrasındaki finansal krizler ise daha çok bölgesel krizlerdir. 1929’da İngiltere ve ABD’nin devlet tahvilleri

dünyada yayılma göstererek en etkin kullanılan finansal aktif olmuşken, 1970 ve 1980'lerde batılı bankaların petrol ithal eden ülkelere kredi sağlaması yaygın bir araç olmuştur. 1990'larda ise bu durum sendikasyon kredileri, hisse senedi yatırımları ve portfolyo yatırımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak krizlere karşı farklı tedbirler alınmıştır. Örneğin 1970 ve 1980'deki krizlerde borçların ağırlığı devlette olduğundan sıkı maliye politikasına ağırlık verilmişken, 1990'da merkez bankasına yeni roller kazandırılarak daraltıcı para politikasına önem verilmiştir (Yay, 2001: 2-4).

Krizler oluşum sıklıkları ele alındığında zaman içerisinde kendilerine oldukça geniş bir yer sağlamışlardır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, 1970'lerde yaşanan petrol krizleri, 1990'larda yaşanan ERM krizleri, Meksika ve sonrasında Arjantin ve Türkiye de ortaya çıkan krizler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Dünya'da globalleşme sürecinin hız kazandığı 1980 öncesinde yaşanan krizler ağırlıklı olarak dış ödemeler krizi şeklindeydi ve yalnızca krizin çıktığı ülkeyi ve muhataplarını etkilemekteydi. 1980'lerden sonra ortaya çıkan krizler incelendiğinde ise, yaşanan krizlerin finansal kriz türleri diye yukarıda anlatılan bankacılık, para, döviz ve dış borç krizleri olduğu görülmektedir. Bu dönemde yaşanan krizlerin ortak birçok özelliği bulunmakla beraber çevre ülkeleri de etkiledikleri görülmektedir (Miynat, 2002: 189).

2.1.1 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Krizin Gelişimi

1929 yılında gerçekleşen ekonomik buhranla ilgili açıklama iki başlık altında ortaya konulacaktır. Öncelikle krizin nasıl gerçekleştiği hakkında açıklama yapılarak krizin gelişim süreci ortaya konulacaktır. Sonrasında ise krizin oluşmasına etki eden etmenler ele alınacaktır.

ABD'de Birinci Dünya Savaşı öncesinde işsizlik düşük bir seviyedeydi ve üretim ise dengeli bir düzeyde ilerliyordu. Bankalar FED'den % 6'yla edindikleri kaynakları, hisse senedi alımında bulunan aracı kurumlara % 12'den ulaştırıyorlardı. Aracı kurumlarda aldıkları hisse senetlerini teminat göstererek daha fazla kredi elde ediyorlardı. Hisse senetlerinde yaşanan kar durumunun devamlı olacağı düşünülüyordu. Bu nedenle bu alanda bir talep artışı

devam etti. Fakat talep artışı fiyatları arttırarak New York borsasını zorlamaya başladı ve hisse senetlerinde ani bir düşüş yaşandı. Hisse senedi alımında bulunanlar da bir an önce hisse senetlerini ellerinden çıkartmaya çalıştılar. Borsada çöküşün yanı sıra bankalarda da geniş çaplı iflaslar, yatırımlarda önemli miktarda azalmalar yaşanmaya başladı (Bilge, 2009: 28).

İngiltere de ise savaş esnasında yaşanan ekonomik daralma, savaş sonrasında bir talep artışıyla genişlemeye başlamıştır. Bu durum kısa süre sonra 1920'lerde yerini tekrar bir durgunluğa ve ekonomik aktivitelerde gerilemeye bırakmıştır. Ücretler, fiyatlar, istihdam ve üretim azalmaya başlamıştır. Bunun sebebini savaş sonrasında İngiltere'nin dış satım ürünleri kömür, pamuk ve gemi yapımcılığına olan talebin azalmasını bağlayabiliriz. İngiltere'nin dış pazarlarını kaybetmesi ihracatında büyük gerilemeler yaşanmasına neden olmuştur (Aydın, 1999: 1).

Savaşın ülkeler üzerinde yarattığı en kötü etkilerden biri fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artış olmuştur. Altın standardının uygulandığı bu dönemde, ülkeler ulusal merkez bankaları aracılığıyla karşılıksız para basmaya başlamışlardır. Bu da yurtiçinde hiperenflasyon problemini ortaya çıkarmıştır. Böylece uluslararası ödemelerde ulusal paraların geçerliliği kalmamış ve altın standardı sistemi gözden düşmüştür. Bu şekilde önu alınamayan enflasyon artışı, krize giren veya girmeyen bütün ülkeleri etkilemiştir. Örneğin ABD'ye savaş tazminatını ödemek için para basma yoluna giden Almanya'da hiperenflasyon yaşanmış ve bu para da ABD tarafından kabul edilmemiştir. Sömürgesi de bulunmayan Almanya buhrandan en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur.

Aşağıdaki tablodan da görülebileceği üzerine 1929 yılından sonra büyüme oranları, başta ABD olmak üzere ciddi bir düşüşe sahne olmuştur. Bu düşüş Japonya da ve sonraki yıllarda Avusturya ve Almanya tarafından da önemli ölçüde yaşanmıştır (Işık ve Duman, 2012: 243).

Tablo 1: GSYİH Yıllık Büyüme Oranları (%)

Ülkeler/Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Avusturya	-1,00	11,60	6,78	1,69	3,02	4,65	1,45	-2,76	-8,02	-10,3	-3,32	0,86	1,95
Belçika	3,58	3,27	1,54	3,39	3,71	5,24	-0,87	-0,96	-1,77	-4,50	2,14	-0,84	6,18
Danimarka	10,54	0,31	-2,3	5,84	1,99	3,39	6,69	5,95	1,11	-2,62	3,20	3,04	2,24
Finlandiya	7,35	2,61	5,71	3,82	7,84	6,75	1,18	-1,17	-2,43	-0,43	6,65	11,33	4,28
Fransa	5,18	12,6	0,43	2,65	-2,08	6,97	6,75	-2,90	-5,98	-6,52	7,15	-0,98	-2,55
Almanya	-16,91	17,1	11,2	2,82	10,01	4,38	-0,41	-1,40	-7,62	-7,53	6,27	9,13	7,52
İtalya	6,04	0,98	6,60	1,05	-2,16	7,15	3,30	-4,93	-0,58	3,23	-0,67	0,42	9,63
İsveç	5,09	5,29	0,60	7,95	3,17	3,05	6,97	4,19	-1,03	-3,08	3,03	8,16	5,48
İngiltere	3,17	4,13	4,88	-3,68	8,05	1,21	2,94	-0,71	-5,13	0,76	2,92	6,59	3,86
Japonya	0,07	2,80	4,12	0,89	1,46	8,17	3,11	-7,27	0,84	8,37	9,82	0,20	2,76
ABD	13,19	3,06	2,32	6,52	1,00	1,12	6,12	-8,90	-7,68	-13,20	-2,10	7,73	7,65

Kaynak: Işık, N. ve Duman, E. “Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:19, Sayı:2, 2012, s.243.

Tablo 1’e göre 1929 krizine kadar sanayileşmiş ülkelerde büyümenin pozitif olduğu görülmektedir. Ancak 1929 yılından sonra büyüme oranları negatife dönmüştür. 1933’ten sonra pozitifeye dönmeye başlamıştır. Bu da 1929’da yaşanan büyük bunalımın dünya ekonomisi üzerinde oldukça olumsuz makroekonomik sonuçlar çıkardığını göstermektedir.

2.1.1.1 1929 Ekonomik Krizinin Nedenleri

1929 ekonomik buhranı veya büyük bunalım olarak anılan bu kriz dünya üzerinde global bir etkiye sahip olmuştur. Kuzey Amerika ve Avrupa temelli olmasına rağmen bütün ülkeleri ciddi bir şekilde etkilemiştir (Işık ve Duman, 2012: 243). Krize neden olan etkenler hemen öncesinde yaşanmış birinci dünya savaşıyla yakından ilgilidir. Savaş sonrasında dünya nüfusunun azalmış olması, gelirlerin de savaş dolayısıyla düşmüş olması talebi olumsuz anlamda etkilemiştir. Yeni teknolojilerin sanayiye uygulanmasıyla üretimde yaşanan artışlar aynı şekilde talep artışına etki edememiştir (Duman, 2013: 214). Talepteki daralmayla beraber tarım ürünleri fiyatlarında önemli düzeyde düşüşler yaşanmış, bu şekilde kriz ortaya çıkmış ve etkilerini 10 yıl boyunca sürdürmüştür (Kazgan, 2008: 4) Krizlerin en etkili olduğu alan tarım, inşaat ve özellikle maden sektörü olmuştur. Düşen fiyatlar sonrası insanlar kendi ihtiyaçlarını kendileri

karşılama başlanmış ve takas ekonomisine geri dönüş yaşanmıştır (Turan, 2011: 58). Dünya genelinde bir işsizler ve evsizler ordusu oluşmuştur (Yıldırım ve öte., 2011: 154). Aşağıdaki tablodan özellikle AB’de işsizlik oranlarının 1929 krizinin etkisiyle nasıl değiştiği açıkça görülmektedir. Krizin işsizlik üzerinde önemli ölçüde etkilerini hemen göstermeye başladığı ülkeler Avusturya, Almanya ve İngiltere olmuştur. Takip eden yıllarda diğer AB ülkeleri de bu duruma ortak olmuştur. 1933 yılından sonra ise işsizlik oranlarında bir düşüş yaşanmaya başladığı görülmektedir. (Tablo 2)

Tablo 2: İşsizlik Oranları (%)

Yıllar/Ülkeler	Avustralya	Belçika	ABD	Danimarka	Almanya	Hollanda	Norveç	İsveç	İngiltere
1923	6,2	1	2,4	12,7	10,2	11,2	10,7	12,5	11,7
1924	7,8	1	5	10,7	13,1	8,8	8,5	10,1	10,3
1925	7,8	1,5	3,2	14,7	6,8	8,1	13,2	11	11,3
1926	6,3	1,4	1,8	20,7	18	7,3	24,3	12,2	12,5
1927	6,2	1,8	3,3	22,5	8,8	7,5	25,4	12	9,7
1928	10	0,9	4,2	18,5	8,6	5,6	19,2	10,6	10,8
1929	10,2	1,3	3,2	15,5	13,3	5,9	15,4	10,2	10,4
1930	18,4	3,6	8,9	13,7	22,7	7,8	16,6	11,9	16,1
1931	26,5	10,9	16,3	17,9	34,3	14,8	22,3	16,8	21,3
1932	28,1	19	24,1	31,7	43,8	25,3	30,8	22,4	22,1
1933	24,2	16,9	25,2	28,8	36,2	26,9	33,4	23,3	19,9
1934	19,6	18,9	22	22,2	20,5	28	30,7	18	16,7
1935	15,6	17,8	20,3	19,7	16,2	31,7	25,3	15	15,5

Kaynak: Işık, N. ve Duman, E. “Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:19, Sayı:2, 2012, s.243.

Tablo 2’ye göre 1923 yılında ABD’de % 2,4 olan işsizlik oranı 1935 yılında % 20,3 seviyesine yükselmiştir. Belçika da aynı yıllarda görülen işsizlik oranları sırasıyla % 1 ve % 17,8 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranının yaklaşık 3 katına ulaştığı Hollanda da ise, sırasıyla bu yıllarda işsizlik oranı % 11,2 ve % 31,7 olarak yaşanmıştır.

Krizlerin nedenleri olarak birkaç noktaya daha değinebiliriz. Savaş sonrasında ABD ekonomisinin % 50’si, savaş sonrasında birleşen küçük şirketlerin oluşturduğu 200 kadar şirket tarafından yönetiliyordu. Bu durum büyük bir riski de beraberinde getirmişti. Çünkü herhangi bir şirkette yaşanacak bir sıkıntı bütün ekonomiyi ciddi anlamda etkileyebilirdi (Apak,

2009: 7-9). Bir diğerk neden bankacılık alanında yeterli düzenlemenin olmamasıydı. Bankaların sermayelerini nasıl değerkendirdikleri, rezerv ve kredi oranları veya karşılık oranlarıyla ilgili bir düzenleme veya denetleme söz konusu değildi. Bu nedenle halkta bankalara karşı bir güvensizlik ve bilgisizlik durumu mevcuttu (Öz, 2009: 1). Bir diğerk neden ABD hükümetinin ekonomik alandaki tecrübesizliği, halk tarafından kuşkuyla yaklaşılan bir durumdu. Hoover yönetimi, 1920'de piyasalara müdahale etmeyi doğru bulmayarak sakınmış ve bu durum 1929'da krizin maliyetlerinin halk üzerinde çok ciddi boyutlara yükselmesine neden olmuştu (Soylu, 2014). Son olarak ABD'nin dünyanın büyük bir kısmına kredi sağlayan bir durumda olması ve bu kredileri daha sonradan geri alamaması da krizin en önemli nedenlerinden biridir (Özgöker, 2011). Hatta kimi zaman geri almaya çalıştığı sırada kendisini daha sıkıntılı bir duruma soktuğu da olmuştur. Örneğin Almanya'ya karşı verdiği krediyi mal ve hizmet şeklinde alması, kendi piyasasında bulunan mal ve hizmetler sektörünü olumsuz etkilemiştir (Turan, 2011: 59).

Ayrıca gelir dağılımındaki adaletsizlikler, teknolojik işsizliğin giderek artması, yatırımlardaki azalmalar, toprak üzerindeki spekülasyonlar, dış ödemeler dengesindeki açıklar ve altın standardında ısrar edilmesi krize neden olan diğerk etkenler olarak sıralanabilir (Akyıldız, 2005: 34).

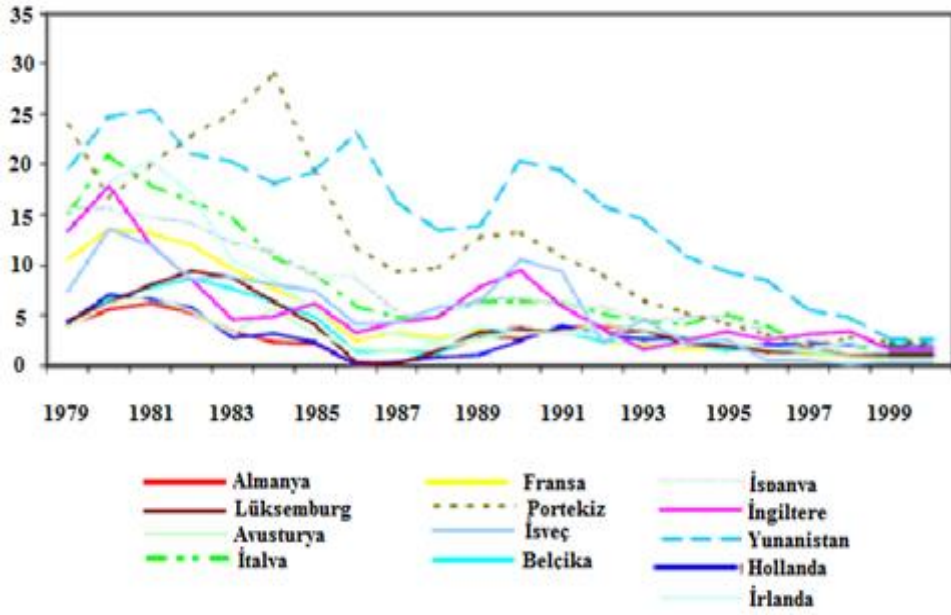
Krizin sonuçları dünya üzerinde işsizlik artışı, üretim kayıpları, mevcut politikaların gözden geçirilmesi ve devletin piyasanın içindeki varlığını arttırması gibi birtakım temel değışkenler üzerinde etkili olmuştur. Gelişmiş ülkeler üzerindeki etkileri kabaca; toptan fiyat endeksi üzerinde % 50'lik bir düşüş, hammadde fiyatlarında, borsada ve menkul kıymet fiyatlarında yine % 50'ye varan düşüşler yaşanmıştır. Dünyayı etkisi altına alan bu sıkıntılı süreç yaklaşık on yıl sürmüştür.

2.1.2 1992-93 Avrupa Döviz Kuru (ERM) Krizi

Avrupa Para Sistemi döviz kuru oynaklıklarını ortadan kaldırmak, Avrupa paralarının Dolar karşısındaki bağımlılığına son vermek, istikrarlı bir pazar oluşturmak ve üye ülkelerdeki enflasyon oranlarını azaltmak amacıyla oluşturulmuştu. Üye devletler Hollanda, Danimarka, İtalya,

Belçika, Fransa, Luxemburg paralarını ayarlanabilir sabit kurla Alman Markına bağlamışlardı. Sistem ilerleyen dönemlerde üye ülkeler arasındaki faiz oranları, enflasyon oranları ve döviz kurundaki farkların azaldığını göstererek olumlu bir görüntü sergiliyordu (Bayar, 2014: 215-217).

Aşağıda yer alan Şekil 3'te Avrupa Ekonomi Topluluğun da yer alan ülkelerin 1979 ve 1999 yılları arasındaki enflasyon oranları gösterilmektedir.

Şekil 3: AT'de Enflasyon Oranları (Yüzde olarak)

Kaynak: Kava, T.H. "ERM II'de Gelecek Var mı? Türkiye Açısından Olası Senaryolar ve Politika Önerileri Nelerdir?", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Dış İlişkiler GM, 2005, s.5-7.

Şekil 3'te görüleceği üzere ülkeler 1979-1999 yılları arasında enflasyon oranlarında genel bir düşüş göstermişlerdir. Örneğin İngiltere de 1979 yılında % 14 seviyesinde olan enflasyon oranı, 1981 sonrasında azalmaya başlamıştır. Ülkede enflasyon oranı 1999 yılında % 1-2 arasında gerçekleşmiştir. Yine Almanya da 1979 yılında % 4'ler seviyesindeki enflasyon oranı, 1999 yılına kadar azalma göstererek İngiltere gibi % 1-2 arasında bir seviyeye ulaşmıştır. Aynı şekilde diğer ülkelerde 1999 yılında enflasyon oranlarını % 5'in altına düşürmeyi başarmışlardır.

ERM sistemi döviz kurunu belirlenmiş bantlar içerisinde tutmak için merkez bankalarına müdahale imkanı tanıyor ve bunu merkez bankaları için zorunlu tutuyordu. Bu noktada kura müdahale yabancı paralarla gerçekleştirileceği için merkez bankaları arasında oluşan kredi ilişkisi dikkat çekmektedir. Bu şekilde ülkeler arasında rekabetçi bir davranışla devalüasyon düzenlemelerinin önüne geçilerek kırılğan bir yapının oluşması engellenmekteydi (Kava, 2005: 5-7)

İngiltere, Portekiz ve İspanya sağladıkları büyümenin yanı sıra sahip oldukları yüksek enflasyon oranlarıyla sisteme dahil oldular. Uyguladıkları sıkı para politikası nedeniyle oluşan yüksek faiz oranları aracılığıyla dışarıdan yüksek miktarda sermaye girişi sağladılar. Bu paralarını değerli kıldı fakat aynı zamanda cari dengelerine de zarar verdi.

Almanya'nın da 1990 Ekim'inde Doğu Almanya'yla birleşmesinden sonra buraya gerçekleşen kaynak transferi bütçe açıklarının artmasına neden oldu. Ülkede büyüme artışı sağlanmış fakat bunun yanı sıra enflasyon oranları ve faiz oranları da yükseliş göstermişti. Alman Markı nominal olmasa da reel olarak ERM paralarına ve Amerikan Dolar'ına karşı değer kazanmıştı. Bundesbank ülkede artan yatırım ve tüketici taleplerinin enflasyonist baskıya neden olması sonucu, daraltıcı para politikasıyla faiz oranlarını yüksek seviyede tutarak, diğer ülkelerde resesyon yaşanmasına sebep olmuştur. Bu noktada diğer AB'li ülkeler işsizlik ve enflasyon oranlarında bir artışla karşılaşma korkusuyla, devalüasyon veya deflasyonist politikalara karşı uzak durmuşlar ve kuru sabit tutmayı sürdürmüşlerdir. Diğer taraftan Danimarka da Maastricht anlaşmasının referandumda reddedilmesi, Fransa da ki referandum sonuçlarının belirsiz kalması ve İngiltere ile İtalya'nın spekülatif ataklarla beraber rezervlerini tüketmiş olmaları krizi kaçınılmaz kılmıştır (Yay ve öte., 2001: 31-32). Bu nedenle İngiltere ve İtalya, 1992 yılında Avrupa Parasal Sisteminin döviz kuru mekanizmasından para birimlerini çekmişlerdir (Higgins, 1993: 27).

Sıkı para politikalarından kaynaklı ortaya çıkan ve bir para krizi olarak karşımıza çıkan ERM krizinin açıklanmasında birinci nesil kriz modelleri yetersiz kalmıştır. Bu nedenle bu kriz oluşturulan ikinci nesil kriz modelleriyle açıklanmaktadır. Almanya'nın birleşmesi, üye ülkelerin

ekonomik yönden birbirlerine yakınsayamamaları, uyumsuz makroekonomik politikalar krizin temel dinamiklerini oluşturmuştur (Öztürk ve Gövdere, 2010: 379).

2.1.3 1994-95 Meksika Ekonomik Krizi

İlk kez 1982 yılında Meksika da ortaya çıkarak dünyaya varlığını kabul ettiren borç krizleri, 1994'te bir kez daha Meksika da ortaya çıkmıştır (Yavuz ve öte., 2013: 132). Birinci Nesil kriz modelleri çerçevesinde açıklanan ve bir ikiz kriz olduğu belirtilen 1994 krizinden sonra Meksika, diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Brady planı çerçevesinde ekonomik, finansal bir takım düzenlemeler oluşturmuştur. Bu dönemde IMF'yle yakın ilişki içerisinde bulunan Meksika GATT'a dahil olarak OECD'ye üye olmuş, akabinde ABD ve Kanada'yla Kuzey Amerika Serbest Ticaret anlaşması(NAFTA) oluşturmuştur (Durmuş, 2010: 35).

OECD ülkelerinde ki düşük büyümeden dolayı faiz oranlarında oluşturulan gevşeklik, bu ülkelerdeki faiz oranlarının diğer ülkelere oranla biraz yüksek olmasına neden oluyordu. Aynı zamanda IMF nezdinde gerçekleştirilen özelleştirmeler de, bu GOÜ'lerin kredi notunun yükselmesine katkıda bulunup bir güven ortamı oluşturarak yabancı sermayenin bu ülkelere yönelmesine katkıda bulunuyordu. Meksika bu şekilde önemli ölçüde tahvil ihracında bulunan ve yabancı sermayeye ev sahipliği yapan bir konuma gelmiştir. Bütçe açıklarını azaltan hatta fazla vermeye başlayan Meksika, cari açıklarını ise bu yabancı sermaye aracılığıyla kapatmaktaydı. Fakat bu sermaye girişlerinin büyük bir çoğunluğunun kısa vadeli sermaye yatırımları şeklinde olması ülkede istihdam veya üretim alanında bir etkiyi doğurmuyordu. Bu sermaye girişleri çoğunlukla özelleştirilmiş bankalar aracılığıyla tüketime ve krediye dönüştürülmüştür. Kısa vadeli sermaye yatırımlarının ilk süreçte ekonomiye olumlu bir hava kattığı, fakat sonraki dönemlerde ciddi hasarlar bıraktığı göz önüne alındığında, durumun Meksika için iyi görünmediği açıktır (Yay ve öte., 2001: 32-34).

Nitekim ülke içinde yaşanan siyasi belirsizlik, iç karışıklıklar, uygulanan yanlış politikalar ve ABD'de faizlerin artması bu kısa vadeli

yabancı yatırımların ülkeden çıkmasına neden olmuştur. Ülkede yaşanan bu sıkışıklık sonucu Dolar'a bağlı sabit döviz kuru uygulayan Meksika'da para birimi Peso önce % 15 devalüe edildi, fakat piyasa tarafından yetersiz görülen bu durum sonrasında kur dalgalanmaya bırakıldı, borsa çöktü ve faiz oranları yükseldi. Bu kriz sonrasında esnek kur politikaları ekonomiler için ağırlık kazanan bir görüş halini aldı (Çil, 2008: 19). Kriz, finansal kanallar yoluyla da Latin Amerika ülkelerine özellikle de Arjantin ve Brezilya'ya sıçramıştır. Kimi yazarlara göre ise Arjantin ve Brezilya da sıkıntılar yaşanmasına rağmen hiçbirinde Meksika da olduğu gibi bir durum söz konusu olmamış ve kriz sadece tek bir ülkeyle sınırlı kalmıştır (Delice, 2003: 68).

Krizlerin nedenleri temel olarak; (Erdem, 2012: 61-62).

- Bankacılık alanındaki düzenlemelerin eksikliği ve yetersizliği.
- Hızlı finansal liberalleşmenin ve ülkelerle sıkı bir bütünleşme sürecine girmiş olmanın ülkeyi zor bir duruma sokması.
- Uygulanan yanlış politikalar (krizin seçim dönemine denk gelmesinden de kaynaklı).
- Siyasi belirsizlikler ve en önemli neden olarakta kısa vadeli sermaye yatırımlarının ülke ekonomisi içindeki payının önemli seviyelere ulaşmış olması gösterilebilir.

2.1.4 1997-98 Asya Ekonomik Krizi

Güneydoğu Asya ülkeleri 1980'li ve 1990'lı yıllar arasında sanayileşmiş ülkelere kıyasla çok yüksek büyüme oranlarına ulaşarak bütün dünyanın ilgi ve dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştır. Ağırlıklı olarak sermaye ithaline dayalı bir büyüme modeli benimseyen Tayland, Endonezya, Malezya, Filipinler ve Güney Kore gibi ülkeler yüksek büyüme oranları yakalamış, enflasyon ve işsizlik oranlarını önemli ölçüde azaltmış, bütçe fazlası verir duruma gelmiş ve en önemlisi de sağlanan bu büyümeyi toplumun bütün kesimine yayma başarısı göstermişlerdir. Bu şekilde kriz öncesinde endişelenmeyi gerektirecek bir durum söz konusu olmadığından bir öngöründe bulunulamamıştır (Toprak, 2001: 866).

Aşağıda yer alan Tablo 3'te bölgelere ait büyüme oranları belirli dönemler şeklinde gösterilmektedir.

Tablo: 3 Bölgelere Göre Büyüme Karşılaştırması - Yıllık Büyüme Oranı (%)

	1965-1980	1980-1989	1990-2000
Dünya	4,1	3,1	2,6
Latin Amerika	6,1	1,6	3,3
Sahra altı Afrika	4,2	2,1	2,4
Doğu Asya	7,3	7,9	7,2
Güney Asya	3,7	5,1	5,6
OECD Üyeleri	3,8	3,0	2,4

Kaynak: Çil, E.Ö. "Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı 32, 2008, s.19.

Tablo 3'te görüleceği üzere 1965-80 yılları arasında % 7,3 ile en yüksek büyümenin sergilendiği bölge Doğu Asya olmuştur. 1980-1989 ve 1990-2000 dönemlerinde de sırasıyla % 7,9 ve % 7,2'lik büyüme oranlarına ulaşılarak yine en yüksek büyüme gerçekleştirilmiştir. Latin Amerika bölgesi de 1965-80 yılları arasında % 6,1'lik büyüme oranı yakalamış fakat belirtilen sonraki dönemlerde sırasıyla % 1,6 ve % 3,3 seviyelerine doğru bir düşüş yaşamıştır. Son olarak Güney Asya söz konusu dönemlerde sırasıyla % 3,7, % 5,1 ve % 5,6 oranlarını sergileyerek büyüme oranlarını zaman içerisinde yükseltmiştir.

Fakat yakından incelendiğinde bu ülkeler arasında olumsuzla dönen ortak bir takım değişkenler vardır. Asya ülkeleri para birimlerini Dolar ağırlıklı oluşturdukları bir kur sepetine bağlayarak sabit döviz kuru uygulamışlardır (Yiğidim, 1999: 89). Kriz öncesinde ekonomik konjonktürde yaşanan dalgalanmalar her ne kadar bu durumu riskli hale getirirse de ülkeler bu durumu sürdürmüşlerdir. Krizin hemen öncesinde Dolar Japon Yen'ine karşı değer kazanmaya başlayınca, bu ülkelerin Japonya karşısında para birimleri değer kazanarak ihracatları azalmaya başlamıştır. Uygulanan kısmi liberalleşmeler vasıtasıyla da yurtdışı faiz oranlarının yurtdışı faiz oranlarından yüksek olması, bu ülkeleri uluslararası yatırımcılar için bir cazibe noktası haline getirerek yüksek oranda sermaye girişinin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Buna şirket ve bankaların da

yurtdışından büyük ölçüde kısa vadeli sermaye şeklinde borçlanmaları eklenince, artan kredi hacmi nedeniyle olumsuz bir hava söz konusu olmuştur (Ardıç, 2004: 55).

Bu kısa vadeli sermaye girişleri Güney Kore gibi ülkeler tarafından her ne kadar hoş karşılanmasa da, bu duruma OECD'ye üye olabilmek adına göz yumulmuştur. Aynı zamanda bu ülkelerde dış açıklar artmış, rezervlerin kısa vadeli borçlara oranı azalmaya başlamış, alınan borçlar ülke içinde yanlış alanlara aktarılmış ve politik belirsizlikler de artma eğilimi göstermiştir. Bunlara rağmen kriz öncesinde kredi derecelendirme kuruluşları ve IMF tarafından bu ülkelere karşı olumsuz bir açıklama yapılmamış, kredi notları düşürülmemiştir (Yay ve öte., 2001: 35-40).

Aşağıda yer alan Tablo 4'te "Institutional Investor" kurumu ve "Euromoney kredi derecelendirme kuruluşlarının" kriz öncesi ve sonrasında ülkelere verdikleri puanlar 100 üzerinden gösterilmektedir.

Tablo: 4 Ülkelerin Kriz Öncesi ve Sonrası Kredi Notları

	Institutional Investor		Euromoney	
	Kriz Öncesi*	Kriz Sonrası'	Kriz Öncesi*	Kriz Sonrası'
Tayland	63	48	80	49
Kore	72	54	88	56
Endonezya	52	33	73	34
Rusya	28	20	53	15
Brezilya	40	37	56	24

*Asya ülkeleri için Eylül 1996; Rusya ve Brezilya için Eylül 1997.

' Asya ülkeleri için Eylül 1998; Rusya ve Brezilya için Eylül 1999.

-Puanlar 100 üzerinden verilmiştir.

Kaynak: Çelik, P. "Bankaların Risk Derecelendirmesi", TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar GM, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, 2004, s.66.

Tablo 4'te görüleceği üzere "Institutional Investor ve Euromoney kredi derecelendirme kuruluşları" kriz öncesinde ülkelere neredeyse benzer oranda yüksek puanlar vermiş kriz sonrasında ise bu oranları keskin bir şekilde düşürmüşlerdir. Kriz öncesi 1996 yılında Asya ülkeleri Tayland, Kore ve Endonezya, "Institutional Investor" kurumundan 100 üzerinden sırasıyla 63, 72 ve 52 puan almışlardır. Kriz sonrasında bu puanlar sırasıyla 48, 54 ve 33'e düşürülmüştür. Rusya ve Brezilya ise kriz öncesi 1997 yılında

aynı kuruluştan yine 100 puan üzerinden sırasıyla 28 ve 40 puan almış, kriz sonrasında da bu puanlar sırasıyla 20 ve 37'ye düşürülmüştür. Bir diğer Euromoney kuruluşu da aynı şekilde hareket etmiştir. Örneğin kriz öncesi 1996 yılında Kore'ye 88 puan vermiş ve kriz sonrasında bu puanı 56'ya düşürmüştür.

Yerel para birimlerinin değer kazanması da piyasa oyuncularında bir devalüasyon beklentisi oluşturmuştur. Bu nedenle 1997 yılında Tayland Bahtı'nı devalüe etmek durumunda kalmış ve spekülâtorlerin atakları karşısında kuru korumak için rezervlerini kullanmıştır. Fakat bu durum rezervlerin tükenmesiyle kısa bir sürede son bulmuş ve kur dalgalanmaya bırakılmış, akabinde borsa çökmüş ve bu hisse senedi ve kredi piyasasına etki etmiştir (Öksüz, 2001: 46-47). Yaşanan sermaye çıkışları ve tükenen rezervler yeterli düzenleme ve denetleyici birimlerin olmadığı kırılğan bankacılık sisteminde de sıkıntılara neden olmuştur. Uluslararası finansal piyasalardan düşük faizlerle borçlanılarak yurtiçinde yüksek faizli fakat verimsiz inşaat, gayrimenkul gibi alanlara yönlendirilen kredilerin geri dönüşü gerçekleşmemiştir (Kaminsky ve Reinhart, 1988: 444-448). Bunun nedenleri arasında ekonomideki talep yetersizliğinin fiyatları aşağı seviyelere çekmesi gösterilebilir. Kötü kredilerdeki artış bankacılık sistemine zarar vererek, zaten yaşanan para krizine bankacılık krizini de ekleyerek, ikiz krizlerin meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Sonrasında kriz finansal kanallar yoluyla çevre ülkelere yansımış ve benzer devalüasyon durumları o ülkeler de de görülmüştür (Kaminsky and Reinhart, 1999: 474).

Özü itibariyle finansal kriz niteliği taşıyan Asya krizinin 1970-80'li yıllarda yaşanan finansal krizlerden farkı, krizin kamu sektöründen değil özel sektörden kaynaklı ortaya çıkmasıdır. Fakat ekonominin mikro temellerine dayanan bu sorunlar, kısa sürede makro değişkenler üzerinde etkili olmuştur. Özel sektörün edindiği borç yükünün çoğunluğunun kısa vadeli olması krizi hazırlayan etkenler arasında önemli bir yer tutmaktadır (Turgut, 2006: 6). Örneğin uluslararası ticari bankalardan Asya ülkelerine 1990 yılında 150 milyar Dolar olan kısa vadeli kredi hacmi, 1997 yılında 390 milyar Dolar'a ulaşmıştır (Kaplan, 2002: 6).

Krizi ortaya çıkaran nedenlerin temelinde hükümetlerin finansal sistemlerini hızlı bir şekilde liberalleştirmeleri ve ekonomiyi takip edememelerinden kaynaklı sorunları göremeyişi yatmaktadır. Ülkeler sermaye hesaplarını çok hızlı bir şekilde liberalleştirdiler. Ülkede yabancı para biriminden borçlanmalar ağırlıklı olduğundan yerel para birimi değer kaybettiğinde yüksek kayıplar yaşandı (Shirono ve öte., 1999: 8). Bir diğer neden ise bankacılık alanında yeterli düzenlemelerin olmayışdır. Bunlar kısa vadeli sermaye yatırımlarının ekonomi içerisinde büyük bir yer edinmesinin ve kırılğan bir yapının nasıl oluştuğunun nedenlerini anlamak için yeterlidir (Yoshitomi ve Ohno, 2003). Fakat bunlara rağmen ülkeler kriz sonrasında hemen toparlanma eğilimi göstermiş ve krizin etkilerini hafifletme başarısını gösterebilmişlerdir. Söylenildiğinin aksine 1990'lı yılların Asya ülkelerinin bir mucizesinden öte bir durum olduğunu göstermeye çalışmışlardır (Öksüz, 2001: 42). Asya krizinin diğer krizlerden bir diğer farkı oluşturulan ilk iki tip model tarafından açıklanamamasıdır. Bu nedenle üçüncü nesil kriz modelleri bu krizi açıklamak için oluşturulmuştur (Yay, 2001: 7).

2.1.5 1998-99 Rusya Ekonomik Krizi

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber Rusya'da serbest piyasa sistemine geçiş için bir değişim süreci başlamış ve piyasa ekonomisine yetersiz finansal altyapı ve hızlı bir girişle kalkışan ülkelere bir diğeri de Rusya olmuştur. 1992 yılından sonra Rusya IMF yönlendirmeleriyle hem özelleştirmeler konusunda hem de serbest piyasa sistemine geçiş konusunda gerekli adımları atmaya başlamıştır. Rusya 1995 yılıyla beraber uyguladığı sabit döviz kuru aracılığıyla bütçe açıklarını ve enflasyon oranlarını azaltmak, yapısal reformları uygulamak adına bir takım işlemlerde bulunmuştur. Her ne kadar bu dönemde enflasyon oranlarını azaltmakta bir başarı sağlanmış olsa da aynı başarı bütçe denkleğinde yakalanamamıştır (Pinto ve Ulatov, 2010: 5). Hükümet vergi gelirlerini arttırmak ve sübvansiyonlarını azaltmak suretiyle bir çözüm arayışında bulunmasına rağmen bu noktada başarıyı yakalayamayınca devlet tahvillerini satarak iç borçlanmaya yönelmiştir. Aynı şekilde ülke içinde ki

finansal kuruluşlarda devlet tahvillerini bünyelerine katarak uluslararası bankalardan borçlanmaya gitmişlerdir. Meksika da yaşanan kriz sonucu yatırımcıların başka bir yer arıyor oluşu ve de Rus tahvillerinin diğer ülkelere göre daha karlı olmasından ötürü sermaye bu ülkeye doğru yönelmiştir.

Fakat IMF politikalarının reddedilmesi sonucu Rusya para birimi rublenin değerinde düşüşler yaşanmaya başlanmıştır. 1997 yılında Asya krizi ve Rusya'nın ihracat kalemlerinden petrolün fiyatında yaşanan düşüşte ülkeye giren sermaye girişlerini durdurmuş hatta ülkeden çıkmasına neden olmuştur. Rusya'nın oluşan açıkları kapatmak için başvurduğu para basma yöntemi enflasyonu % 10 seviyelerine yükseltmiş, kısa vadeli faiz oranlarının da % 50'lerden % 150'lere çıkmasına neden olmuştur (Yay ve öte., 2001: 40-41). Bu şekilde ödemeler dengesinde sıkıntılar yaşamaya başlayan Rusya'da, sermayeyi ülkede tutmak için alınan önlemler başarı göstermeyince ve de yerel bankalar tahvil fiyatlarında yaşanan düşüş sonucunda borçlarını çeviremez noktaya geldiğinde para birimi üzerinde devalüasyonlar ve borçların ertelenmesi adına moratoryum kaçınılmaz olmuştur. Yaşanan durum bir para krizidir ve özel ve kamu sektörünün yükümlülüklerini yerine getiremeyeceklerini ilan etmeleri sonucu ortaya çıkmıştır (Chiodo ve Owyang, 2002: 7).

Rusya yabancı borç ödemeleri için 90 günlük bir moratoryum sürecinden yararlanmak istediğini açıklamış ve sabit döviz kurunu terk ederek rublenin dalgalanmasına izin vermiştir. Sonrasında ABD Dolar'ı satışını durduracağını açıklaması ise Rusya'nın 13,5 milyar Dolar rezervinin azalmasına ve Standart and Poors tarafından bir ay sonrasında kredi notunun düşürülmesine neden olmuştur (Birkenes ve Pennel, 1999: 1).

1999 yılıyla beraber de uluslararası petrol fiyatlarındaki artış, devalüasyonun etkisi ve hükümetin kriz sonrasında almış olduğu tedbirler vasıtasıyla Rusya'nın döviz rezervi artmaya ve yerel para birimi kuvvetlenmeye başlamıştır. Bu şekilde krizin etkileri ortadan kalkma eğilimi göstermiştir (Benli, 2011: 6).

2.1.6 2001 Arjantin Ekonomik Krizi

Arjantin'in ekonomik tarihine bakıldığında birçok iniş ve çıkış görülebilir. Özellikle 1.Dünya savaşından önce çok parlak bir yere sahip olan ekonomik aktivite savaş nedeniyle daralan talebin etkisiyle eski verimliliğini kaybetmiştir. Savaşın doğurduğu talep daralması Arjantin ihracat ürünleri üzerinde etkili olarak günümüze kadar süregelen bir kırılganlığa zemin oluşturmuştur (Ergün, 2010: 1-12).

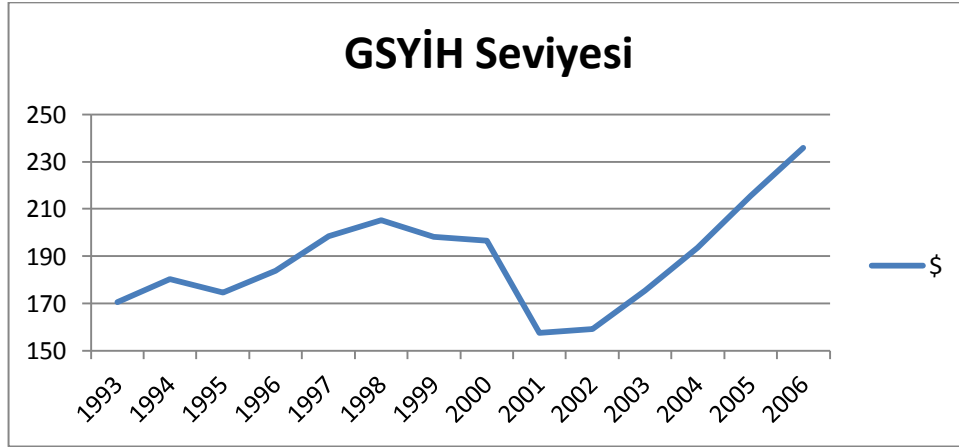
1990'lı yıllara kadar sürekli düşük büyüme ve hiperenflasyonla boğuşan ekonomiyi bu durumdan kurtarmak adına 1991 yılında daha önce uygulanıp olumlu sonuçlar alınamayan Austral planı üzerinde yeni bir model uygulanmıştır. Bu model içeriğinde para basma yetkisi merkez bankasına bırakılmış ve kanunlarla bu durum kesinleştirilmiştir. Ayrıca para basma rezervlere bağlanmış ve Dolar'a bağlı sabit döviz kuru uygulanmıştır (Kamin ve Ericsson, 1993: 4-5). İthalat ve ihracat alanında önemli serbestleştirmeler yaşanmış, finansal serbestleşme adımları atılmış ve özelleştirmeler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu özelleştirme gelirleri kurun devamlılığını sağlamak için kullanıldığı gibi kamu açıkları ve cari açıkları düzenlemek içinde kullanılmıştır.

Zamanla IMF'nin desteğini de alan bu plan enflasyon oranlarını düşürmeyi başarmış ve ekonominin büyümesine de katkıda bulunmuştur. Özellikle yüksek faiz oranları nedeniyle ülkeye akan sermaye yatırımları bu durumun temel sebeplerindedir. Fakat artan sermaye yatırımları döviz kurunun aşırı değerlenmesine, ara mal ithalatının azalarak nihai mal ithalatının artmasına, cari dengenin olumsuz anlamda etkilenmesine ve kırılgan bir yapının oluşmasına neden olmuştur. 1999 yılında yaşanmış Asya, Brezilya, Meksika krizlerinin de etkisiyle tedirginleşen yatırımcılar piyasadan çekilmeye başlamış, yerel para birimi Peso aşırı değerlendirilerek ihracatı etkilemiştir. Arjantin dünya piyasasında ki ihracat kalemleriyle rekabet gücünü kaybetmeye başlamıştır, özellikle de Brezilya ya karşı (Spiegel, 2002: 3). Bu nokta da ekonomik göstergelerde bir kötüleşme; küçük-orta ölçekli birçok işletmenin yoğun bir biçimde iflas etmesi, üretimde bir daralma ve işsizlik oranlarında bir artış yaşanmıştır. Merkez Bankasının bağımsızlaştırılması ve bu nedenle kullanılmayan para

politikası araçlarına çok ihtiyaç duyulmasına rağmen müdahale söz konusu olmamıştır (Öniş, 2002: 9-10).

Arjantin 2000 yılında yatırımcıların birçoğunun piyasadan çekilmesiyle beraber finansal sisteme erişimini kaybetmiştir. Bu dönemde IMF'den yardım talebinde bulunulmuş fakat çözüm olarak getirilen, uygulanan hiçbir model başarı sağlamadığı için 2001 yılında 100 milyar Dolar'ı aşan borcu için moratoryum ilan etmiştir. 1 Nisan 1991'de oluşturulan sabit döviz kuru sistemi 2002 yılında Pesonun devalüasyonu ve döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasıyla son buldu (Hanke ve Kurt, 2002: 43). Sonrasında 2003 yılında IMF'ye olan 2,9 milyar Dolarlık borcunu ödemeyi reddetmiş ve de tek taraflı olarak dış borçlarında bir indirim olacağını açıklamıştır (Yeldan, 2005: 1). Yaşanan yoğun sermaye çıkışlarının ve çekilen mevduatların bankalara ciddi zararlar vermesi nedeniyle de mevduatların dondurulmasına karar verilmiştir (Spiegel, 2002: 4).

Aşağıda yer alan Şekil 4'te 1993-2007 yılları arasındaki Arjantin GSYİH seviyesi milyar Dolar cinsinden gösterilmektedir.

Şekil 4: Arjantin GSYİH Seviyesi (Milyar \$)

Kaynak: World Bank.

1993 yılında ortalama 170 milyar dolar olan GSYİH seviyesi 1995 sonrasında hızlı bir artış göstererek 1998 yılında ortalama 205 milyar Dolara ulaşmıştır. 2001 de kriz yaşanan ülkede 2002'nin başında ortalama 159 milyar Dolara kadar düşen GSYİH seviyesi, 2007 yılına kadar yukarı yönlü bir ivme kazanarak ortalama 235 milyar Dolar seviyesine ulaşmıştır.

2003 yılıyla beraber göstergelerin olumluya döndüğü söylenebilir. Şöyle ki ekonomi % 8,8 genişlemiş, sanayi üretimi % 16 artmış, ihracat % 14 artarak 29,6 milyar Dolar'a ulaşmış, ithalat ise % 14 artarak 13,1 milyar Dolar seviyesine yükselmiştir. İşsizlik ise bu dönemde % 20'den % 14 seviyelerine düşmüştür. Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi GSYİH'da oluşturulan bu artışlar sonraki yıllarda da devam ederek krizin etkilerini azaltmıştır (Ergün, 2010: 14)

Krizin temel nedenleri olarak: (Işık, 2005: 88).

- Yapısal ve makroekonomik yapıdaki sorunlar.
- Sabit döviz kurunun yol açtığı sorunlar.
- Dışsal şoklar ve Politik belirsizlikler.
- Finansal sistemdeki kırılmalıklar.
- Yabancı sermaye girişlerinin ve liberalizasyonun neden olduğu sorunlar olarak gösterilebilir.

2.1.7 2008 Küresel Finansal Kriz

2007 yılı ortasında konut piyasasında ortaya çıkan sorunlar 2008 yılı sonunda küresel bir krize dönüşme eğilimi göstermeye başlamıştır. Finans temelli ortaya çıkıp reel sektör üzerinde de etki gösteren kriz makroekonomik göstergelerde ciddi bozulmalara yol açmış ve dünyayı etkisi altına alan global bir finansal kriz haline gelmiştir (Vardareri ve Dursun, 2010: 137). Kriz ABD'de öncelikle mortgage krizi olarak ortaya çıkmış fakat daha sonra likidite krizine dönüşmüştür (Afşar, 2011: 148).

ABD'de 2000 yılında hisse senetlerinde yaşanan sorun ve 2001 Eylül ayında yaşanan saldırı sonrası ekonomideki durgunluğu ortadan kaldırmak için FED kısa vadeli faiz oranlarını 2001 yılında % 6,5'tan 2003'te % 1'e kadar indirmiştir. Bu dönemde ekonomideki durgunluktan ötürü enflasyon oranlarında da tarihinde ki en düşük seviye yakalanmıştır (Kutlu ve Demirci, 2011: 122). Hem düşük faizler hem de düşük enflasyon neticesinde konut sahibi olabilmek daha mümkün hale gelmiştir. Süreç içerisinde ev fiyatlarında yaşanan artışlar ve gelecekte de artmasının düşünülmesi insanların konut kredilerine yönelmelerine ayrıca kredi kartı ve otomobil için de kredi kullanmalarına yol açmıştır (Hiç, 2009: 2-3). Bu

şekilde artan konut talebi ve gerçekleşen fiyat artışları gayrimenkul sahiplerinin ikinciyi ve daha fazlasını da almasına etki etmiştir. 2000-2006 yılları arasında artan yabancı sermaye kaynaklı likidite bolluğundan ötürü bankalar sadece risksiz işlemlerle yetinmemiş, likidite bolluğundan ötürü daha düşük gelirlili hatta geliri ve işi olmayan kimselere de kredi açmaya başlamışlardır. Bu şekilde dağıtılan denetimden uzak özensiz krediler krizin temel dinamiklerini oluşturmuştur (Erarslan ve Bayraktar, 2012: 38-47).

ABD’de uzun bir süre faizlerin düşük seviyelerde izlemesinden kaynaklı kredi kullanan kişiler değişken faizli kredi uygulamasını tercih etmişlerdir. Tabii bu kredilerin riski büyük olduğundan diğerlerine nazaran faiz oranları da yüksektir. Fakat bankalar düşük faiz oranlarından elde edilecek karla yetinmek istememiş ve daha fazla kar elde etmek ve bu riski bir üçüncü kişiye aktarmak için hisse senedine benzer türev araçlar oluşturarak bu ipotekli borç senetlerini menkul kıymetleştirmeye başlamışlardır. Buradan elde ettikleri gelirleri tekrar piyasaya açmaya başlayan bankalar daha büyük karlar ama daha büyük riskleri oluşturmuşlardır. Başlangıçta sigorta işlemi gören bu türev araçların kendisi birer problem haline gelmiştir. Çünkü denetlenmeyen bankacılık sistemi içerisinde düşük gelirlili gruplara açılan riskli subprime kredilerde ve türev araçlarının hacminde çok önemli artışlar yaşanmıştır (Göçer, 2012: 19-21). 2001’de 87,1, 2003’te 195 ve 2006’da 448,6 milyar Dolar ipoteğe dayalı menkul kıymet ihraç edilmiştir. Büyük bir hızla el değiştiren bu türev araçların Avrupa bankalarına satılması nedeniyle kriz etkisini orada da göstermiştir.

Konut piyasasında yaşanan hareketli süreç sonrası FED ekonomiyi rahatlatmak ve enflasyonu düşürmek adına 2004’te % 1 olan faiz oranlarını 2006 da % 5.25’e çıkartmıştır. Bu durum subprime mortgage kredilerinde ağırlıklı olarak kullanılan değişken faiz uygulaması sistemini kötü etkilemiş ve kötü kredilerin oluşmasına etki etmiştir. FED’in bu müdahalesi sonrası piyasada şişen kredi balonu patlamış ve 2006 yılına kadar izlenen olumlu süreç krizin ilk belirtileriyle beraber son bulmuştur. 2008 yılında geri ödenmeyen mortgage kredilerin oranı % 21,5’e çıkmıştır (Kutlu ve Demirci, 2011: 122-124).

Müdahale sonrası kötü kredilerde yaşanan artışlar bankacılık sistemini zor duruma sokmuştur. Bankalar başlangıçta kredilere karşılık ipotek olarak gösterilen ve sonrasında borcun geri ödenmemesi nedeniyle el koyduğu evleri satışa çıkarmışlardır ki bu konut fiyatlarının düşmesine etki etmiştir. İlerleyen süreçte evlerinin değerinin kalan kredi borcundan daha düşük seviyelere indiğini gören tüketiciler krediyi ödemekten kaçınmışlardır ve bu da bankacılık sisteminin sıkışmasına neden olmuştur (Alantar, 2008: 2). Ayrıca bu kredi ödemelerinin menkul kıymetleştirilmesi nedeniyle risk mali kuruluşlar arasında kolay bir şekilde yayılmış ve finans sisteminin önemli kuruluşları iflas etmek durumunda kalmıştır. Krizin temel nedenleri olarak likidite bolluğu ve bu şekilde artan özensiz krediler, cari açık ve bütçe açıklarının fazla olması, şirket yönetimlerindeki başarısızlıklar ve aşırı menkul kıymetleştirmeler gösterilebilir. Ayrıca düzenleyici ve denetleyici kuruluşların görevlerini yerine getirmeyerek şişen finansal sisteme göz yumması ve derecelendirme kuruluşlarının farkında oldukları riskleri görmezden gelip, notlarını bir sorun yokmuş gibi vermeleri krizin önünü açan önemli noktalardır (Afşar, 2011: 148).

Kısa süre içerisinde reel sektörü de içine alan kriz süresince binlerce şirket iflası gerçekleşmiş, milyonlarca kişi işsiz kalmış ve ekonomilerde küçülmeler yaşanmıştır. Kriz sürecinde en çok göze çarpan Lehman Brothers gibi 170 yıllık bir bankanın iflası olmuştur. Türev araçlarının en çok toplandığı banka olan Lehman Brothers'ın batışı etkileşimde olduğu bütün bankaları ciddi bir biçimde etkilemiştir. 2008 yılında bu bankanın iflasının engellenmemesine rağmen sonrasında sıkışıklıklarını dile getiren birçok şirket ABD hükümetinin 850 milyar Dolarlık yardım paketi sonrası kurtarılmışlardır (Kazgan, 2012: 7).

2.2 Türkiye’de Yaşanan Krizler

Bu başlık altında Türkiye’de yaşanan krizler değerlendirilecektir. Öncelikle 1994 yılında gerçekleşen kriz hakkında bilgiler ortaya konulacaktır. Bunlar krizin nedenleri, kriz esnasında yaşanan olaylar ve kriz sonrasında yaşananlara ilişkin bilgiler şeklinde olacaktır. Ardından aynı çerçevede Türkiye’de yaşanmış 2000 ve 2001 krizleri sırayla ele alınacaktır.

2.2.1 1994 Ekonomik Krizi

Türkiye 1980-1990'larda birçok Latin Amerika ülkesi gibi düşük ve istikrarsız büyüme oranları, işsizlik sorunu, yüksek enflasyon oranları ve krizlerle boğuşan bir ülke konumundaydı. Ülke içindeki yolsuzluklar, siyasi belirsizliklerin yanı sıra dışarda yaşanan krizler, oluşturulan veya dağıtılan topluluklar ve benzeri gelişmeler zaten kötü ve kırılabilir olan ülke ekonomisini daha beter hale getirmekteydi (Sönmez ve Şimşek, 2011: 99).

1990'lı yıllara gelindiğinde dış borçların zamanı gelmiş ve bu borçlar iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmaktaydı. Fakat bu durumun ülke içindeki özel yatırımları dışlayıcı bir etkisi vardır (Taban ve Kara, 2006: 17). Bu nedenle 1989 yılında hem bu duruma bir alternatif olması açısından hem de ülkenin dost edindiği IMF'nin istekleri doğrultusunda finansal serbestleşme adımları atılmış ve reel ücret artışlarında da bir iyileşmeye gidilmiştir. Aynı zamanda serbestleşmeyle beraber ülke içine yabancı yatırımı çekmek amacıyla yurtiçi faiz oranları yurtdışı faiz oranlarından yüksek tutulmuştur. Bu yabancı sermayenin ülke içine yönelmesini sağlayarak kısa bir süre için istikrarsız bir büyüme ortamı hazırlamıştır. (İnandım, 2005: 35). Çünkü gelen sermayenin çoğunluğu kısa vadelidir. Bu durum bankacılık sisteminde de bir dizi sorunu beraberinde getirmiştir. Şöyle ki, bankalar yurtdışından düşük faizle borçlanıp yurtiçinde karlı ve yüksek faizli devlet tahvillerine yatırım yapmakta veya bunu ülke içinde kredi olarak kullanıyordu. Aşırı döviz borcuyla harmanlanan bankalar kriz patlak verdiğinde bunun sıkıntısını yaşamışlardır.

Bankalar bu durumu yeterli düzenleme ve denetleme olmadığı için kötüye kullanmış ve krizin bir ayağını oluşturmuşlardır. Krize zemin hazırlayan bir diğer gelişme; devletin rolünü küçültmeye yönelik piyasa müdahalesinin daraltılması ve bu müdahale olanağının piyasalara bırakılmasıdır. Çünkü bu işlem esnasında gerekli önlemler alınmadığı gibi ani bir şekilde uygulanmıştır. Bu durum finansal piyasalarda kırılabilir bir yapı oluşturmuş ve krize davetiye çıkarmıştır (Akpınar, 2009).

Bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesi nedeniyle sermaye giriş-çıkışlarının serbest olduğu Türkiye'ye akan yabancı sermaye bu dönemde çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Yüksek faiz düşük kur şeklinde

geçici bir dengenin oluştuğunu söylemekte mümkündür. Fakat sermaye girişindeki bu artış döviz kurunun aşırı değerli hale gelmesine etki ederek ithalatın artış ve ihracatın ise azalış kaydetmesine neden olmuştur ki bu dönemde gerçekleşen büyüme sürekli ve istikrarlı değildi ve beraberinde bu durum cari açıkları da artırıyordu. Bütçe açıklarının para basarak finanse edilmeye çalışılması sonrası yatırımcılar tarafından enflasyonun artacağına dair beklentiler oluşmaya başladı ve bunu bir devalüasyon beklentisi takip etti. Aynı zamanda içerde ve dışarda yaşanan gelişmeler yatırımcılar üzerinde endişe yaratıyor ve döviz talebini arttırarak, piyasalardan çekilmelerine neden oluyordu. Her ne kadar bu çıkışları engellemek adına faiz oranlarının yükseltilmesine, piyasaya rezerv sürülmesine başvurulduysa da bu çıkışlar engellenemedi. Bu spekülatif saldırıyı atlatacak kadar rezerve sahip olmayan Türkiye’de kura müdahale sonrası Kasım 1993’te 7,2 milyar Dolar olan rezerv miktarı 1994 Nisanında 3 milyar Dolar seviyesine düşmüştü (Işık ve öte., 2004: 51).

Yaşanan bu gelişmeler sonrası hükümet tarafından bir ekonomik plan açıklandı. Ekonomik plan içeriğinde borçların azaltılması, OECD’yle ihracatın arttırılması, kamu yatırımlarının azaltılması, istikrarlı büyüme sağlanması ve cari açıkların azaltılması üzerine bir amaç oluşturulmuş olsa da bu plan başarı sağlamadı ve 5 Nisan 1994 kararlarının alınmasına neden oldu. 5 Nisan kararları ise kamu gelirlerinin ve vergilerin arttırılmasını, KİT zararlarının karşılanmasını, Merkez Bankası’na güç kazandırılmasını ve piyasalara güven aşılamaı amaçlamaktaydı (Akpınar, 2009). Sonuç olarak bu program enflasyonun ve faiz oranlarının artmasına, GSMH’nin düşmesine neden olmuş ve başarı sağlamamıştır. Bunun en önemli nedenleri olarak maliye politikasının kullanılıp para politikasının kullanılmaması, Hazinesin para basma şeklinde MB’dan kaynak kullanmaya devam etmesi ve MB’dan bankalara yapılan yardımlardaki artışlar gösterilebilir (Ertekin ve Baştürk, 2005). Türkiye’nin kredi derecelendirme kuruluşları tarafından bu dönemde notunun düşürülmesiyle de ülkenin finansal sisteme ve yatırımcılara erişimi iyice kısıtlanmış oldu ve ülke krizle karşı karşıya kaldı. Kısa süreli gerçekleşen bu kriz sonucunda TL devalüe edildi, birkaç banka işlemlerine son vermek durumunda kaldı.

2.2.2 2000 Ekonomik Krizi

Türkiye de Aralık 1999'da IMF'ye gönderilen niyet mektubuyla 2000-2002 arasında uygulanacak 3 yıllık bir yapılanma söz konusu olmuştur. Burada amaç kamudaki dengesizliği ve sorunları ortadan kaldırmak, sabit döviz kuru sistemiyle beraber döviz kurlarını belirlemek, yapısal reformları uygulamak ve son olarakta özelleştirmeleri daha hareketli bir şekilde gerçekleştirmektir. Programın temel amacı ise enflasyonu 3 yılın sonunda tek haneli sayılara düşürmektir. Fakat daha 1 yıl geçmeden oluşan iç ve dış etkenlerden ötürü program sarsılmıştır (Turan, 2011: 69-70).

Sabit döviz kuru sistemi ve serbest finansal sistem nedeniyle ülke içine önemli miktarda sermaye girişi yaşanmıştır. Kısa vadeli sermaye ağırlıklı gerçekleşen bu yatırımlar içinde dövizin artmasına, faizlerin düşmesine ve de TL'nin değerlenmesine etki etmiştir. Düşen faizlerin iktisat literatüründe gösterildiği şekilde yatırımlarda bir artışı tetiklemesi gerekirken durum daha çok tüketicilerin tasarruflarını azaltıp tüketime yönelmeleriyle sonuçlanmıştır. İçerde biriken döviz vasıtasıyla bu tüketim artışları kendisini ithalat alanında göstermiştir. Fakat ithalattaki bu artışın bir diğer nedeni enerji fiyatlarındaki değişim ve Euro'nun Dolar karşısındaki değer kaybıdır (Karabıçak, 2010: 256). Euro'da Dolar karşısında gerçekleşen değer kaybı ve ithalatta gerçekleşen artışlar daha çok AB ülkeleriyle ihracat yapmakta olan Türkiye'nin bu dönemde cari açığında da bir artışı beraberinde getirmiştir (Yay, 2001: 10). İthalat artışları nedeniyle enflasyon oranları artmış ve enflasyon oranında amaçlanan başarı sağlanamamıştır. TL'de yaşanan değer artışı, ortaya çıkan enflasyon oranları ve programın başarı sağlayamaması nedeniyle piyasa oyuncularında bir devalüasyon beklentisi oluşmuştur. Bu nedenle dövize aşırı bir talep söz konusu olmuştur.

Bu dönemde bankacılık alanında gerçekleşen düzenlemeler nedeniyle de bankalar açık pozisyonlarını kapatma gayesi içine girmişler ve oluşan endişeyle beraber ellerinde ki hazine kağıtlarını satıp dövizleri toplayarak piyasadan çıkmaya başlamışlardır. Bankacılık temelli oluşan bu krizin başlangıç noktası yabancı bankaların ellerindeki tahvilleri satıp dövize çevirmeleriyle, özel ve kamu bankalarının borçlanma arayışı içine girmeleriyle başlamaktadır. Türkiye'nin yukarıda belirtildiği gibi enerji

fiyatlarındaki değişim ve Euro'nun değer kaybı nedeniyle de artan risk kapsamında borçlanma faizleri yükseldi ve borçlanması daha maliyetli bir hale geldi. Bu noktada uygulanan sıkı para politikası nedeniyle duruma müdahale edilmemesi krizin ortaya çıkmasına imkan tanımıştır (Bahar ve Erdoğan, 2011: 12). Kasım 2000'de gerçekleşen kriz neticesinde borsa çöktü, faiz oranları ve döviz kuru yükseldi, birkaç banka TMSF'ye (Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu) aktarıldı, önemli miktarda sermaye çıkışı yaşandı. Sonuç olarak çözülemeyen bu kriz bir yıl sonrasına ertelendi.

2.2.3 2001 Ekonomik Krizi

Türkiye Kasım 2000 krizinden hemen sonra Şubat 2001 yılında hükümet kanadında oluşan bir tartışma sonucu ortaya çıkan ikinci bir krizle karşı karşıya kalmıştır. 19 Şubat 2001 yılında gerçekleşen Milli Güvenlik Kurulu toplantısında dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı arasında gerçekleşen tartışmanın Başbakan tarafından daha sonra basına "Hükümet içerisinde kriz var" söylemiyle beraber piyasalarda hareketli saatler yaşanmaya başlamıştır. Piyasalarda oluşan güvensizlik nedeniyle dövize karşı ani ve yüksek miktarda bir talep oluşmuştur. Şöyle ki 2000 Kasım krizinde 18 günde yaşanan yaklaşık 7 milyar Dolar sermaye çıkışına oranla 2001 Şubat krizinde sadece 5 saatte 5 milyar Dolar'a yakın sermaye çıkışı yaşanmıştır ki bu durum döviz çıkışını engellemek adına gecelik faizlerin çok yüksek seviyelere tırmanmasına rağmen yaşanmıştır. 2000 kriziyle arasındaki bir diğer farklılık ise döviz talebine yabancı bankaların yanı sıra bu krizde yerli bankalarda dahil olmuştur (Celasun, 2002: 16-18).

Krizden en çok etkilenen alanlar arz ve talep yönünde gerçekleşen daralma sonrası reel sektör ve açık döviz pozisyonları yüksek olan bankacılık sektörü olmuştur. Hatırlanacağı üzere bu dönemde bankalar yurtdışından edindikleri borçlanmaları daha risksiz ve karlı gördükleri devlet tahvillerine yatırmış ve reel piyasalara kredi açmaktan çekinmişlerdi. Bu nedenle hem açık pozisyonları genişlemiş hem de reel piyasaların likidite sıkıntısı yaşamalarına sebebiyet vermişlerdir (Sönmez ve Şimşek, 2011: 99). Özellikle bankacılık sektöründe ki açıkların ve likidite sıkışıklığının sektörde bir çöküşe neden olmasından çekinilerek gerekli

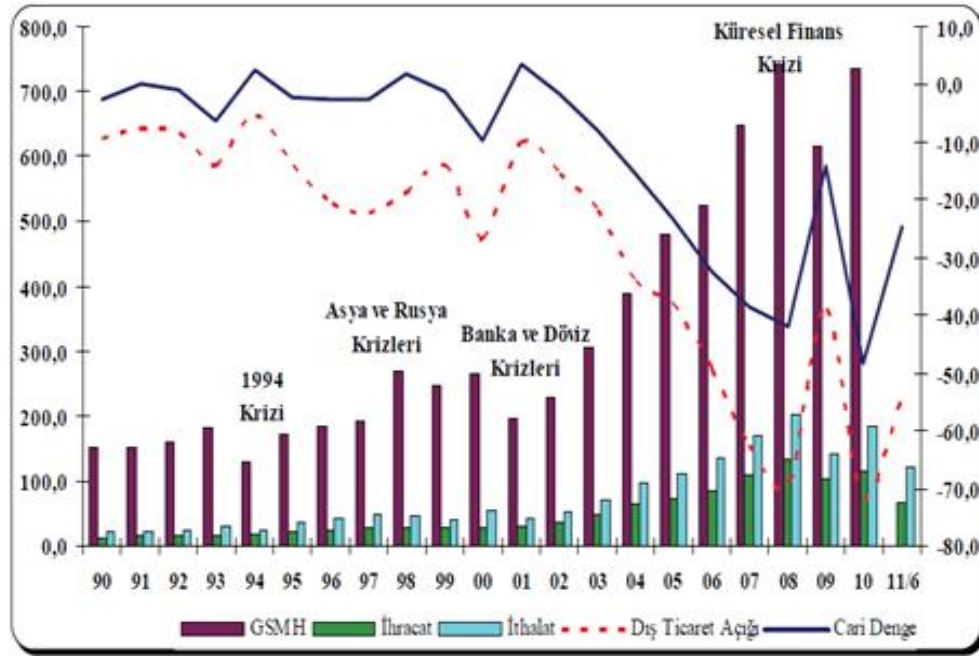
önlemler alınmaya çalışılmıştır. Öncelikle Merkez bankası tarafından yaklaşık 5 milyar Dolar rezerv satılarak müdahaleye devam edilen döviz kuru 22 Şubatta serbest bırakılmış ve TL devalüe edilmiştir. Bu devalüasyon sonrası hükümetin dış borcu yaklaşık 29 katrilyon TL artmıştır (Akpınar, 2002).

Türkiye de iç borç miktarındaki artışların devam etmesi, enflasyon oranlarını düşürmekteki başarısızlık ve Türk lirasının değerlenmesi, sürdürülen programa kuşkuyla yaklaşılmasına neden olduğu bir noktada, yaşanan hükümet kaynaklı tartışma, krizin ortaya çıkması için yeterli oldu (Ardıç, 2004: 182). Türkiye'nin tarihindeki en yüksek borç ödemesinden hemen 2 gün öncesine denk gelen bu krizin ülke üzerinde faturası da ağır olmuştur. Bankaların likidite sorunlarını aşmaları için yapılan yardımlar ve bankacılık alanındaki gerçekleştirilen düzenlemelerin maliyetleri nedeniyle kamunun borç yükü önemli miktarda artmıştır. Ekonominin kriz neticesinde % 9,5 seviyelerinde daraldığını, yaklaşık 1,5 milyon kişinin işsiz kaldığını ve ortalama bu kriz sürecinde 7 ila 10 milyar Dolarlık sermaye çıkışı yaşandığını söylemekte mümkündür. Krizin faturası Merkez Bankası'nda ve Hazine'de bulunan birçok isme kesilmiş ve önemli isimlerin istifaları gerçekleşmiştir (Turan, 2005: 6). Türkiye'nin tarihindeki en ağır finansal kriz olma özelliği taşıyan bu kriz sürecinde kamu bankalarının işlerliğini devam ettirememesi nedeniyle ödemeler sistemi çökmüş, para piyasaları ve menkul kıymetler sistemi işlemleri durmuştur (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, 2009: 6-7).

Krizden çıkış adına getirilen ve uygulanan düzenleme ve önlemler, krizin etkilerini tam olarak ortadan kaldırmasa da hafifletmeye yardımcı olmuştur. Öncelikle 2000 yılında uygulamaya konulan IMF nezdindeki program 2001 yılında kaldırılmış ve Mayıs ayında IMF nezdinde yeni bir stand-by anlaşması yapılmış ve DB ve IMF'den kredi alınmıştır. Ayrıca Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yürürlüğe konulmuş ve bu program dahilinde Merkez Bankasına araç bağımsızlığı kazandırılmış ve de fiyat istikrarını sağlaması tek hedef olarak belirlenerek enflasyonla kararlı mücadele adımları atılmıştır (Ural, 2003: 13). Krizin etkilerini silmek adına söylenen işlemlerin uygulanması nedeniyle programa güven kazandırılmış,

özelleştirmeler bu dönemde hız kazanmış ve kamu zararları azaltılarak ekonomide olumlu bir hava yakalanmıştır. Yakalanan bu olumlu hava 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olarak başa gelen Ak Parti öncülüğünde, istikrarlı ve kararlı bir büyüme ortamında devam ettirilmektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 5'te 1990-2011 yılları arasındaki dönemde dünyada yaşanmış belli başlı krizlerin Türkiye ekonomisi üzerinde oluşturduğu etkiler gösterilmektedir.

Şekil 5: 1990 ve 2011 Yılları Arasında Yaşanan Krizler ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Kaynak: Sönmez, A. ve Şimşek, F. "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2011, s.101.

Şekil 5'te görülebildiği üzere kriz dönemlerinde makroekonomik değişkenler önemli ölçüde etkilenmektedir. 2001 krizinden sonra 2008 Küresel Kriz yılı haricinde tabloda yer alan cari denge, ihracat, ithalat, dış ticaret açığı değişkenleri üzerinde olumlu bir süreç yakalanmıştır. Dış ticaret açığı önemli ölçüde azaltılırken, GSMH'nin de başarılı bir şekilde yüksek oranlarda seyrine devam etmesi sağlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKE ÖRNEKLERİ İLE AVRUPA BORÇ KRİZİ

Bu bölümde Avrupa Borç Krizi ülke örnekleriyle değerlendirilmeye çalışılacaktır. Öncelikle Avrupa Birliği'ne ve yaşanan krize ilişkin temel bilgiler belirtilmiştir. Bunlar birliğin gelişim süreci, yapısal sorunları ve krizin nasıl ortaya çıktığıyla ilgilidir. Sonrasında sırasıyla Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya ülkeleri tek tek ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ülkelerin birliğe katılımları öncesi ve sonrasındaki durumları ele alınmıştır. Bugün sahip olunan yapısal sorunların ne şekilde başladığı ve şuan ne durumda olduğuna ilişkin bilgiler verilmiş ve kriz karşısında ne gibi önlemler alındığına dair açıklama ortaya konulmuştur.

3.1 Avrupa Borç Krizi

1950'lerden bu yana alınan ekonomik ve siyasi kararlar ve bu doğrultuda atılan adımlar neticesinde Avrupa Birliği bugünkü halini almıştır. Birlik bir yandan yeni dahil olan ülkelerle alanını genişletirken bir yandan da oluşturulmak istenen siyasi birlik hedefi nedeniyle Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve Parasal Birlik gibi aşamaları hayata geçirmiştir. Bu nedenle serbest ticaret anlaşması, Avro bölgesi adı altında tek para biriminin kullanıldığı bir alan ve ortak bir para politikası gibi önemli adımlar atılmıştır (Kibritçioğlu, 2011: 3-4). Uygulanacak maliye politikaları ise ulusal hükümetlere bırakılmıştır ki bu şekilde birçok maliye politikası kendisine uygulama alanı bulmuştur (Sezgin, 2012: 145)

2008 yılında ABD'de mortgage sisteminden kaynaklı ortaya çıkan finansal kriz ve 2009 yılında kamu ve özel sektör borç yükleri çevrilemez hale gelen AB ülkelerinde bir borç krizinin yaşanmasına neden olmuştur. 2009 yılında Yunanistan ekonomisi aşırı kamu borçlanmasının ve birincil açıkların yüksekliğinden kaynaklı derin bir resesyona girmiş ve bu durum Avrupa Borç Krizi'nin başlangıç tarihi olarak alınmıştır. (AB Genel Sekreterliği, 2011: 3). Fakat kısa bir süre sonra gözler kamu ve özel borçlarını çevirmekte zorlanan İspanya, İrlanda, Portekiz ve İtalya'ya çevrilmiş ve olumsuz beklentiler içerisine girilmiştir. Kredi kuruluşlarının

bu ülkelerin notlarını aşağı düşürmesiyle bu ülkeler riskli gruba dahil olmuş ve sonuç olarak da ülkeler borçlarını ödeyememişlerdir. Kısaca GIIPS ülkeleri diye anılan bu ülkelerin Avro Bölgesinin 9,2 trilyon Avro'luk toplam üretiminin % 34,5'ünü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu toplam üretimin % 80 ise Birlik içerisinde de büyük bir öneme sahip İspanya ve İtalya tarafından gerçekleştirilmektedir. Krizde kamu ve özel sektör borç oranları önemli ölçüde etkili olmuştur. Şöyle ki GIIPS ülkelerinin Avro bölgesinin 2010 yılı itibariyle 550 milyar Avro bütçe açığının yarısına ve 7-8 trilyon Avro düzeyindeki kamu borcunun ise % 40'ına sahip olduğunu söylemek mümkündür (Akçay, 2013: 2).

Krizin ortaya çıkışı hem 2008 yılında ABD'de gerçekleşen krizden hem de birlik içerisinde uzun yıllardır var olan fakat görmezden gelinen yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Avrupa Bölgesinde bulunan yapısal sorunlar; (Sezgin, 2013: 81).

- Para politikasında tek maliye politikasında ise çok başlılık.
- Ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklardan kaynaklı rekabet avantaj veya dezavantajları ve bunların yol açtığı bütçe açıkları ve cari açıklar.
- Ortak para birimine geçiş öncesinde ülkeler arasındaki kur farklarını ortadan kaldırmak için belirlenmiş Maastricht kriterlerine süreç esnasında ve sonrasında gereken önemin verilmemiş olması. Bu da hükümetlere yolsuzluk yapma ve yanlış bilgilerle verileri kendi lehlerine çevirip durumu sürdürme imkanı vermiştir. Söz konusu gelişmeler krize zemin hazırlayan en belirgin yapısal sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortak para birimine geçilmiş olması Yunanistan ve Portekiz gibi ağırlıklı olarak küçük işletmelerden oluşan zayıf ekonomilerin borçlanma maliyetlerinin düşmesi nedeniyle kolay bir şekilde borçlanabilmelerini sağlamıştır. Verimlilik ve rekabet gücü bakımından zayıf olan bu ülkeler artan kredi olanakları ile beraber borç yüklerini ciddi seviyelere taşımışlardır (Gümüş ve Tatlıyer, 2013:1). Fakat artan bu krediler ülke içinde verimli bir şekilde kullanılamamıştır. Daha çok tüketime yönlendirilen bu kaynaklar bu şekilde sürekli tekrarlanan borçlanmalara yol açmıştır. Bu nokta da Avrupa Merkez Bankası da bu ülkelerin kamu borç

faiz oranlarını çok düşük seviye de tutarak harcama yapmalarına teşvikte bulunmuştur (Topçu ve öte., 2013: 2).

Görüldüğü üzere AB’de ortaya çıkan borç krizinin temelinde 90’lı yıllardan beri devam eden yapısal sorunlar, Avrupa Merkez Bankası ve ulusal hükümetler arasındaki anlaşmazlıklar ve 2008 yılında ABD’de ortaya çıkan mortgage krizi etkili olmuştur. İzleyen kısımda ortaya çıkan krizin ülke örnekleriyle ortaya çıkış şekillerine, etkilerine ve buna çözüm olarak alınan önlemlere değinilecektir.

3.2 Yunanistan Ekonomik Krizi

Yunanistan Avrupa Borç Krizi’nin merkezinde yer alan ve diğer üye ülkeler ile IMF’den yardım çağrısında bulunan ilk ülkedir. Yunanistan’ı bu denli kırılgan kılan ve krizden etkilenmesine olanak tanıyan durum Euro bölgesinde en yüksek kamu borç seviyesine sahip olması ve en yüksek bütçe açığına sahip ülkelerden biri olmasıdır (Nelson, 2010: 1). 2008 yılında ABD’de ortaya çıkan finansal krizin Yunanistan üzerinde etki gösterdiği inkar edilemese de krizin kökenlerinin ülke içinde aranması daha doğru olacaktır. Çünkü kriz birden bire oluşmuş değil yılların birikimiyle patlak vermiştir (Nelson, 2011: 1).

Yunanistan ve Avrupa Birliği arasındaki ekonomik entegrasyon süreci 1961’de serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla başladı. 1970’lerin sonunda AB, Yunanistan’ın en büyük ticari partneri haline gelmiştir. 1981 yılında Avrupa Birliğine (AB) girmiş olması ise Yunanistan için bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1967 ve 1974 yıllarındaki diktatörlük rejimlerinden sonra kurulan demokratik kurumların varlığının sürdürülmesi ve daha geniş bir ekonomik çevreye katılım AB sayesinde mümkün olmuştur. Fakat aynı durumun benzeri birlik içinde geçerlidir. Çünkü Yunanistan’ın birliğe dahil olmasından sonra birlik bir Akdeniz genişlemesi yaşayarak İspanya ve Portekiz’le daha geniş bir hal almıştır.

Yunanistan birliğe dahil olduğunda kişi başına GSMH’si % 68 ile birlik içinde son sırada yer alan İrlanda’nın hemen önünde yer almıştır. Ülke de tarım diğer üye ülkelere oranla ekonominin daha geniş bir bölümünü oluşturmaktaydı. Süreç içerisinde endüstrileşme de olumlu bir ilerleme

gösterilmesine rağmen yabancı rekabete karşı korunmaya devam edilmişti. İlerleyen zamanda ekonomide olumlu göstergeler yakalanmasına rağmen diğer üye ülkelerden altyapı, teknolojik gelişme ve kurumsal gelişmeler yönünden oldukça geride kalmıştır (Oltheten ve öte., 2003: 2-3).

Aynı zamanda kamu borç stoku, bütçe borç stoku ve yabancı sermaye sorunu günümüzde olduğu gibi 1980'li yıllarda da önemli bir problemdi. Ekonomide ki bu kırılma ortadan kaldırmak adına 1985 yılında AB'den 1,7 milyar Euro kaynak kullanılarak bir istikrar programı oluşturulmuş fakat istenen başarı program sonucunda elde edilememiştir. Bu şekilde 1981-1991 yılları arasında büyüme yıllık % 1,7 civarında gerçekleşmiş enflasyon oranları ise AB-15 ortalamasının üzerinde kalmış ve 1990 yılında % 20,5 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştı (Durusoy ve Şamiloğlu, 2012: 92-93).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise Avrupa da yeni bir oluşum ortaya çıkmak üzereydi. 1990 ve 1999 yılları arasında Avrupa Birliğine yeni bir yön vermek ve ortak bir para politikası etrafında üye ülkeleri toplayarak sınırları kaldırmak amaçlanmıştı. Bu nedenle de Maastricht kriterleri adı altında bir takım düzenlemelerle ülkelerin birbirleriyle entegrasyonunu sağlamak istenmişti.

Birliğe üye olmak isteyen ülkelerde; (Woods, 2014: 2)

- Fiyat İstikrarı: Ortalama enflasyon oranı en iyi üç üye ülkenin ortalamasının % 1,5'ten daha yukarıda olmamalı.
- Düşük Faiz Oranları: En iyi üç üye ülkenin faiz oranlarının % 2'sinden yukarıda olmamalı.
- Minimum Yıllık Bütçe Açığı: GSYİH'nin % 3'ünü aşamaz ve borçlar GSYİH'nin % 60'ını aşmamalı.
- Para istikrarı: Rekabetçi devalüasyonlar olmadan son iki yıl içinde merkez kur etrafında % 2,5'tan daha düşük dalgalanmalarla döviz kurunun dar bandı içinde yer almalı.

Ayrıca bütçe disiplininin devamlılığını sağlamak adına Fransa ve Almanya işbirliğiyle büyüme ve istikrar paktı 1997 yılında kurulmuştur (Woods, 2014: 2)

Yunanistan'da birliğe katılmak adına yeni bir programı 1995 yılında yürürlüğe koymuş ve bu çerçevede özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca enflasyonla mücadele noktasında sıkı para politikası uygulanmış ve faizleri düşürme başarısı göstererek 2000 yılına doğru olumlu göstergeler yakalamıştır. Gerekli Maastricht kriterlerini sağlamaya çalışan Yunanistan enflasyon ve faiz oranlarında sağladığı başarıyı, Kamu borcu/GSMH'de gösterememiştir. Fakat 2009 yılında bu kriteri de yerine getireceğini belirterek 1 Ocak 2001'de Avro'ya geçmiştir.

3.2.1 Krizin Oluşumu

Yunan ekonomisi birliğe dahil olmak için hazırlandığı 1980li yıllarda ve sonra ki 20 yıl boyunca önemli ekonomik büyüme oranları yakalamış olmasına rağmen kamu maliyesi ve uluslararası rekabeti diğer ülkelere oranla geride kalmış ve periyod boyunca da bir sorun olarak devam etmiştir. Mali durumunda kısa dönemli başarılar yaşanmasına rağmen özellikle seçim zamanlarında tekrar kötüleşmeler yaşanmaya devam etmiştir. Yunanistan'ın 2008'in sonuna kadar borcunu ödeme konusunda bir problemi olmadığını söylemek mümkündür. Durum küresel finansal krizin ortaya çıkmasıyla beraber bir problem haline dönüşmüştür ve bu borç problemi AB'de yayılmaya başlamıştır. Krizin Yunanistan'ı etkilediği kesin olmakla beraber krizin temel dinamiklerini ülkenin ekonomisinde aramak daha doğru olacaktır. Çünkü krizin belirtileri politika yapıcılar tarafından üstü örtülmüş bir vaziyette tutulmuştur (Alogoskoufis, 2012: 2-3).

Aşağıda yer alan Tablo 5'te Yunanistan'ın 2006-10 yılları arasındaki Büyüme, Kamu Borcu/GSYİH, Bütçe Açığı/GSYİH ve faiz oranı gibi verileri gösterilmektedir.

Tablo:5 Temel Makroekonomik Göstergeler-Yunanistan (%)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme	5,2	4,3	1,0	-2,0	-4,5
Kamu Borcu/ GSYH	106,1	105,4	110,7	127,1	142,8
Bütçe Açığı/ GSYH	-5,7	-6,4	-9,8	-15,4	-10,5
Faiz Oranı	4,07	4,5	4,8	5,17	9,09

Kaynak: AB Genel Sekreterliği, “Avrupa Birliği’nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: ‘Euro Rekabet Paketi’ ”, 2011, s.4.

Tablo 5’te görüldüğü üzere göstergelerin hepsi ülkenin aleyhine bir şekilde ilerlemektedir. Çünkü bütçe açığının GSYİH’ya oranı 2006 yılında % -5,7, kamu borcu GSYİH oranı ise yine aynı yılda % 106,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu göstergelerle Yunanistan’ın Maastricht kriterlerine uyum sağlama konusunda ciddi problemler yaşadığını söylemek mümkündür.

2009 yılında göreve yeni gelen George Papandreou, önceki hükümetlerin belirttiği ekonomik göstergelerin yanlış olduğunu belirtmiş ve bütçe açığı ve kamu borcu gibi ekonomik rakamları yeniden düzenlemiştir. GSYİH’nın % 3,6’sı olarak belirtilen kamu borcu % 12,8 olarak yeniden düzenlenmiştir (Woods, 2014: 11). Bütçe açığının ise daha önce belirtilen % 12,7 yerine % 13,6 olması gerektiğini açıklamıştır. Bu durum piyasalarda Yunanistan’a karşı kuşkulu yaklaşılmaya neden olmuş ve oluşan panik havası Yunanistan’da krizle neticelenmiştir (Köse ve Karabacak, 2011: 291).

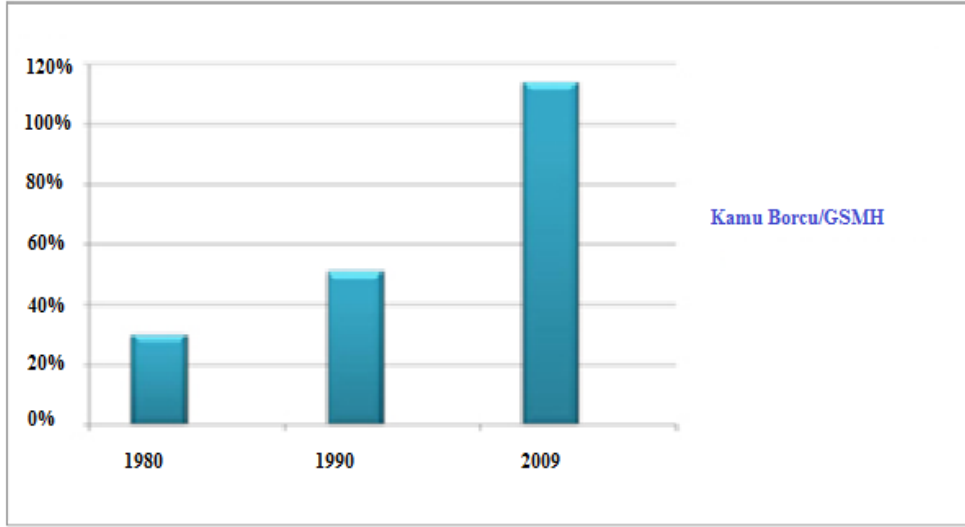
2009 seçimleriyle beraber problemler açığa çıkmış ve haliyle de çok daha ciddi olmaya başlamıştır. Yunanistan bir anda kendisini Avrupa Komisyonu, derecelendirme kuruluşları ve uluslararası organizasyonların eleştirilerinin merkezinde bulmuştur. Fakat bütçe açığı ve kamu borcunda sınırı aşan tek ülke değildir. Birliğin 27 ülkesinden 25’i aynı şekilde sınırı aşmaktaydı. Bu şekilde kriz 2009’da AB’de daha kötü bir hale gelmiştir (Alogoskoufis, 2012: 2-3).

3.2.2 Krizin Nedenleri

Yunanistan, Avro'ya dahil olmasıyla beraber önemli ölçüde yabancı rekabetle karşı karşıya kalmış ve bu durumdan kötü bir biçimde etkilenmiştir. Fakat daha kolay bir şekilde borçlanabilir hale gelmiş olmasından ötürü bu durumu düşük faizle alınan kredilerle örtmeye çalışmıştır. Alınan kredilerin büyük bir çoğunluğunun verimli alanlarda kullanılmak yerine tüketime yönlendirildiğini söyleyebiliriz. Gerçekleştirilen tüketim sonrası GSYİH artmıştır. Bu da kamu borç oranının düşük seviyelerde kalmasını sağlayarak gerçeklerin bir süre için görünmesini engellemiş ve başarılı bir büyüme havası vermiştir. Oysa ki Yunanistan dış borçlara dayalı bir büyüme süreci yakalamıştır.

2008 Küresel krizine kadar Yunanistan'ın yıllık büyüme oranı % 4, kamu borç stoku GSYİH'nın % 100 dolaylarında seyretmiştir. Ülkede üretim ise 2000'den sonra 2010'a kadar % 40 artış göstermiş ve devlet harcamaları ise % 87 artmıştır. 2009'da sağlanması gereken Kamu borcu/GSYİH kriteri aksine daha büyük bir artış göstermiştir. Vergi toplamada ki başarısızlıkla beraber önemli ihracat kalemleri olan gemi taşımacılığı, turizm ve ihracat gibi alanlarda daralma yaşanmıştır. Gerçekleşen bu gelir kaybına ek olarak yaşlı nüfusun ve sosyal fayda sağlayan harcamaların artması bu kamu borcunun yükselmesine neden olmuştur (Vural, 2011: 80-81).

Aşağıda Şekil 6'da Yunanistan'ın 1980-2010 yılları arasındaki Kamu borcu/GSMH oranı gösterilmektedir.

Şekil 6: Yunanistan'ın 1980 Sonrası Kamu Borcunun GSMH'ye Oranı

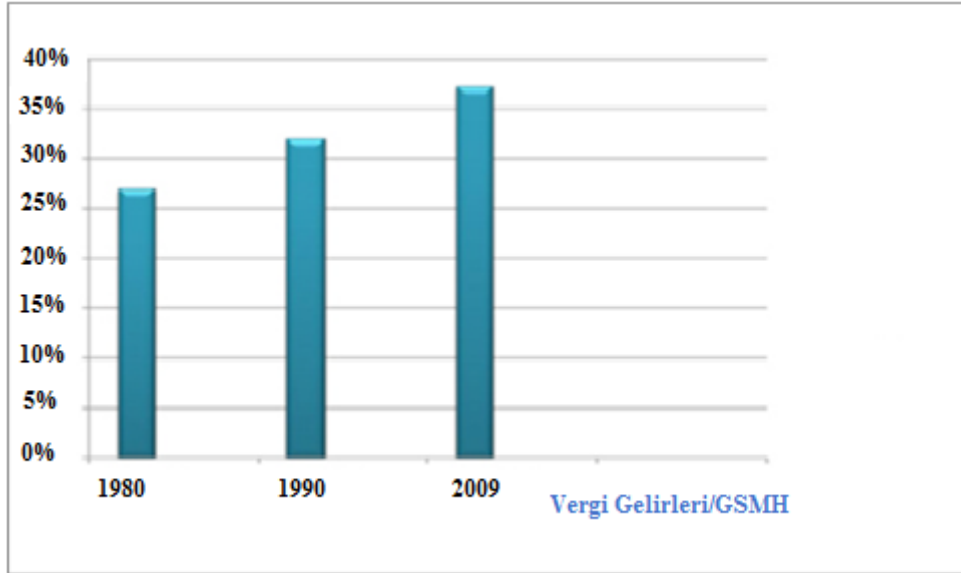
Kaynak: Burulday, A.F. “Yunanistan Ekonomik Krizi”, (<http://www.bilgesam.org>), 2011.

Şekil 6’da görüleceği üzere Kamu Borcu/GSMH oranı her geçen 10 yılda katlanarak artmış 2009 yılında % 100’ü bulmuştur. 1980 yılında % 25’lerde görülen kamu borcu/GSMH oranı 1990’larda % 45’lere ve 2009 yılında da % 115 seviyesine çıkmıştır.

2009 da Yunan hükümetinin giderleri sosyal fayda adına yapılan harcamalar ve kamu sektöründe ödenen ücretler olarak % 75’le GSYİH’nın % 50’sine denk geldiği belirtilmektedir. Bu durum Yunanistan’ı OECD de yer alan ülkeler arasında en yüksek harcamayı yapan ülke konumuna getirmiştir. Oysaki hizmetin kalitesi veya miktarı bakımından diğer üye ülkelere oranla herhangi bir üstünlük yansıtmamaktadır (Nelson, 2011: 1-2)

Yunanistan hala etkin bir vergi sistemine sahip değildir. Serbest meslek sahiplerinin büyük bir kısmı gelirlerini olduğundan daha düşük göstererek vergi kaçırmaktadırlar. Şekil 7’de görüleceği üzere Yunanistan’da toplanan vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranında elde edilen artışlar yer almaktadır. Hükümet vergi gelirlerini arttırmaya ilişkin bir çözüm olarak KDV oranlarını yükselmiştir ki bu halkta bir hoşnutsuzluğa sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu durum turizm başta olmak üzere birçok alanda ekonomiyi kötü etkilemiştir. Yunanistan’ın 2000 sonrası ekonomik göstergelerine bakıldığında bunun etkilerini görmek mümkündür. Gerek vergiler nedeniyle

artan maliyetlerden gerekse de hükümetlerin getirdiği yasal zorunluluklardan dolayı ülkenin turizm, taşımacılık gibi alanlarda Türkiye, Mısır ve Tunus gibi ülkelerle olan rekabeti olumsuz etkilenmiştir. Bu gelir kaybına ek olarak Türkiye'nin kendisine her an saldırabileceği korkusuyla dünya da en fazla silah ithal eden ülkeler arasında yer alıyor olması da cari açığı arttırıcı önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem ihracatındaki daralma hem de düşük faizle elde edilen kredilerin verimli alanlarda kullanılmak yerine tüketime yönlendirilmiş olmasıyla cari açık artmıştır. Ekonomide oluşan bu kırılma yapı, krizin nasıl ve neden gerçekleştiğini anlamak için önemli bilgiler vermektedir (Keleş, 2013: 1-3).

Şekil 7: Yunanistan'ın 1980 Sonrası Vergi Gelirlerinin GSMH'ye Oranı

Kaynak: Burulday, A.F. "Yunanistan Ekonomik Krizi", (<http://www.bilgesam.org>), 2011.

Şekil 7'de görüleceği üzere 1980 yılında Yunanistan'ın vergi gelirlerinin/GSMH'ye oranı % 27'lerde iken 1990'larda sadece % 32'ye ve 2009'da ise % 37 seviyesine yükseltilebilmiştir.

Kısaca krizin nedenlerini birkaç başlık altında toplamak gerekirse, birincisi Yunanistan'ın yüksek kamu borç seviyesidir. Yunanistan'ın kamu borcu 1990'lardan bu yana sürekli artarak 2009'da Avro Birliği'nin % 70'lik ortalamasına karşı % 100'le sonuçlanmıştır. İkinci olarak 2009 Ekim'de seçilen yeni hükümetin kendisinden önceki hükümetin öne sürdüğü

ekonomik göstergelerin yanlış olduğunu ilan etmesiydi. Bu durum piyasalarda şaşkınlığa neden oldu ve güven probleminin oluşmasına zemin hazırladı. Üçüncü neden ise yeni seçilen hükümet tarafından uyarlanan politikadaki eksikliklerle ilgilidir. Mali açıklarda bir daralma gerçekleştirmeleri gerekirken bir genişlemeye neden olmuşlardır (Alogoskoufis, 2012: 2).

3.2.3 Krize Karşı Alınan Önlemler

Yunanistan, yaşadığı krizin etkilerini ortadan kaldırmak için Avrupa Birliğine ve IMF'ye yardım çağrılarında bulunmuş ve uzun zaman alan görüşmeler sonrasında bir sonuca varılmıştır. Normalde Yunanistan veya diğer kriz yaşayan herhangi bir ülkenin çoğu zaman para birimlerinde yapacakları bir devalüasyon ve bunun birkaç yıllık olumsuz etkisinden sonra olumlu bir hava yakalamaları mümkün olabilirdi. Tıpkı Türkiye'nin 2000'li yılların başında yaşadığı bankacılık krizini ve ağır borç yükünü yaptığı devalüasyon ve ardından oluşturulan düzenlemelerle 2002-2004 arasında yukarı doğru hızlı bir ivmeyle ortadan kaldırdığı gibi olabilirdi. Fakat Yunanistan'ın ve diğer ülkelerin Euro parasal birliğinin içinde olmaları, devalüasyon aracını kullanmalarını engellemiş bu nedenle de krizin faturası düşünüldüğünden çok daha ağır olmuştur (Boratav, 2015). Euro Bölgesinden çıkış birçok kez tartışıldı fakat bu durumda ülkenin daha büyük sıkıntılar içine girme ihtimali olacaktı. Bu nedenle alacaklı ülkelerle anlaşma yoluna gidildi. Yunanistan'ın yaşadığı kriz birlik içindeki diğer ülkeleri ve birliğin kaderini de yakından ilgilendirmektedir. Ülkenin kriz yaşıyor olması birlik için güven, gelecek ve prestij anlamında çok şey ifade ediyor bu nedenle ülkeyi birlikten çıkartmak düşünülmüşse de uygulanamamıştır.

Yunanistan'ın ve diğer kriz yaşayan ülkelerin Fransa ve Almanya ağırlıklı olan borçlarını düzenlemek ve ülkelere yardım adı altında yeni borçlar aktarmak için Avrupa Merkez Bankası, IMF ve Avrupa Birliği'nden oluşan ve Troyka diye adlandırılan bir oluşum düzenlenmiştir. Yunanistan'a yapılacak yardımlar karşılığında kemer sıkma paketinin uygulanması istenmiştir. Bu nedenle 340 milyar Euro borç yardımı % 4'lük bir maliyetle

Yunanistan'a aktarılmış ve geri ödenmesi için 16 yıllık vade oluşturulmuştur (Karagöl, 2015: 1-5). İlk yardım paketi Mart 2010'da 110 milyar Euro şeklinde gerçekleşmiş fakat istenen ekonomik gelişme elde edilememiştir (AB Genel Sekreterliği, 2011: 5). AB aleyhine gösterilerin düzenlenmesi, uygulanan kemer sıkma politikaları nedeniyle durgunluğun oluşması ve işsizliğin artması sonucu 2011 yılında Yunanistan'ın 100 milyar Euro borcu silinmiştir (Erarslan, 2013: 116-123). Şubat 2012'de tekrar 130 milyar Euro'luk bir yardım paketi daha hazırlanmıştır (Korkmaz ve öte., 2013: 122). Her ne kadar durum Yunanistan için olumlu görünse de krizin faturası halk üzerinde çok ağır olmuş ve buna rağmen geçen yıllar içerisinde olumlu bir gelişme sağlanamamıştır. Örneğin Troyka'dan elde edilen yardımın % 11'inden daha düşük bir kısmı kamu harcamalarına ayrılıyorken geri kalan kısım Avrupalı borçlulara gönderilmiştir. Kısacası borçlar yine borçlarla çevrildiğinden geleceğe dair güzel bir beklenti oluşturulamamıştır (Boratav, 2015).

Kemer sıkma Politikasının içinde yer alan düzenlemeler kabaca; (Hurma, 2013: 24).

- Vergilerin arttırılması.
- Emeklilik yaşının kadın ve erkeklerde 61'den 65'e çekilmesi.
- Emekli maaşlarında ve kamu işçilerinin maaşlarında belirli oranlarda kesintiler yapılması.
- Sosyal yardımların kısılması.
- Hızlı özelleştirmeler gerçekleştirerek kamunun piyasadaki rolünün azaltılması.
- Asgari ücrette % 22'lik bir düşüş (25 yaş altındaki gençlerde bu oran % 32) olarak sıralanabilir.

Geniş halk kitlelerinin çok sayıda grev ve protesto gösterisi düzenlemelerine rağmen yardımları elde edebilmek için kemer sıkma politikaları uygulanmıştır. Joseph Stiglitz, daha önce Latin Amerika'da, Doğu Asya'da, Endonezya'da vb. birçok yerde uygulanmış bu IMF reçetelerinin başarıyı yine getirmeyeceğini belirtmektedir (Stiglitz, 2015: 1-2). Çünkü kamu harcamalarında gerçekleştirilecek 1 birimlik bir daralma

toplam talebi 2,5 kat düşürecektir. Yani kamu harcamalarında gerçekleştirilecek % 10-15 birimlik bir daralma ekonomiyi % 30 oranında daraltacaktır. Yunanistan ekonomisinde durum bu şekilde gerçekleşip resesyona ve deflasyona doğru itilmiştir. Krizin bütün yükü işçi sınıfının omuzlarına atılmıştır ki bunun en güzel örneğini Troyka'nın dikkat çektiği konularda görmek mümkündür. Şöyle ki ağırlıklı olarak kamu harcamalarına yani emeklilik ve işçi ücretlerine, eğitim ve sosyal yardımların azaltılmasına dikkat çeken ve bunları krizin temel nedenleri olarak gösteren Troyka, ülkenin oluşturulamamış vergi sistemini ve yıllardır gereksiz ve aşırı miktarda yapılan silah ithalatının bütçe giderlerinde oluşturduğu büyük rakamları görmezden gelmiştir. Burada şunu belirtmekte fayda vardır. Yunanistan'ın silah ticaretini gerçekleştirdiği ülkelerin başında birliğin öncü kuvvetleri Fransa ve Almanya gelmektedir (Dış İlişkiler Servisi, 2012: 6).

3.2.4 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum

Yunanistan 2014 yılı üçüncü çeyrekte % 0,7 ile Avrupa'nın en hızlı büyüyen ülkesi konumundadır. Ayrıca 2008 yılında % 15 olan cari açık 2014 itibariyle sıfırlanmış ve % 0,7 fazla verir duruma gelmiştir. 2007 yılında % -5,7 seviyesinde olup 2010 yılında rekor bir seviyeye çıkarak % -15,7'yi gören bütçe açığı ise 2014 yılında % -12,2 seviyesine indirilmiştir (Tradingeconomics, 2015a). Fakat sağlanan bu başarılar yapısal reformlar sonucu ekonominin gelişmesi ve büyümesiyle elde edilen sonuçlar değildir. Cari açığın sıfırlanmış olmasının nedeni ülkenin ihracat miktarını arttırmış olması değil ithalatını düşürmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde bütçe açığının azaltılması da halkın sefalete düşmesine göz yumularak elde edilmiştir. Yunanistan'da 2009-2014 yılları arasında GSMH'nin % 25'i erimiştir.

Ülkede işsizlik seviyesi ise 2007'de % 7,6'lık seviyesinde iken 2014 sonunda % 26 olarak gerçekleşmiştir. Genç nüfusta ki işsizlik oranı daha kötü bir şekildedir ve 2013'te % 60'lara ulaşmıştır. Bu nedenle ülkede özellikle genç nüfusa ilişkin ciddi bir göç durumu yaşanmaktadır. Genel ekonomik çerçeveyi görmek açısından, Eurostatın verilerine göre

Yunanistan'da % 35'lik nüfus yoksulluk sınırında yaşamakta ve ölü doğum sayısında da % 22'lik oranlar görülmektedir (Şanlı, 2015: 1-7). Aynı şekilde kriz sonrası intihar olaylarında ve göçlerde de yüksek artışlar yaşanmaktadır. Doğum oranları ise kriz sonrasında % 15 oranında azalmıştır.

Ülkenin 2020'ye kadar % 4'lük istikrarlı bir büyüme yakalasa dahi 2014 sonu itibariyle % 175 olan kamu borcunu % 120'ye indirmekten daha öteye gidemeyeceğine inanılmaktadır (Boratav, 2015).

Yunan halkı Troyka'nın yardımlar karşısında ileri sürdüğü kemer sıkma politikalarının ağır şartlılığı altında başarının gelebileceğine ve de Samaras hükümetinin bunu gerçekleştirebileceğine dair artık güven taşımadıkları bir noktada 25 Ocak 2015'te erken seçime gittiler. Seçimler sonucunda Neo-komünist parti olarak bilinen Alexis Tsipras'ın genel başkanlığını yaptığı Syriza partisi, koalisyon hükümeti kurarak ülkeyi devraldı. Syriza partisi Euro'dan çıkışı düşünmediklerini birçok kez dile getirmiş olmalarına rağmen borçların yarısının silinmesinin ve geri kalan kısmının da faizsiz 60 yıla dağıtılmasını istemekte ısrarlı olacaklar gibi görünüyor. Diğer taraftan elde edilecek kaynaklarla altyapı sorununu çözerek ülkenin ekonomisinin kalkınmasını sağlamak, sosyal yardımlarda, emekli ve işgücü piyasasında ki daralmaları eski olumlu haline getirmek ve dolaylı vergileri kaldırmak partinin hedefleri arasında yer almaktadır.

Ülkede yaşanan kamu harcamalarındaki daralma sonucu yaşanan deflasyon borç yükünü arttırmış ve borç GSMH'nin % 175'ine ulaşmıştır. Bu nedenle borcun yeniden yapılandırılmasını talep etmekte fakat Troyka bu nokta da pek ılımlı yaklaşmamaktadır. Troyka borcun aynı şekilde kalmasını ve kemer sıkma politikalarının devam ettirilmesi yönünde baskı uygulamaktadır. Aksi takdirde yardımların kesileceğini ileri sürmektedirler. Böyle bir olayın yaşanması durumunda muhtemel senaryo Yunanistan için Euro'dan zorunlu bir çıkış, bankacılık krizi ve sert bir daralma şeklinde olacaktır.

Almanya ve Fransa gibi birliğin öncü ülkeleri Yunanistan'ın birlikten ayrılmasını eskisi kadar tehlikeli bulmadıklarından bunu bir tehdit olarak görmüyorlar. Çünkü Avrupa Stabilizasyon Fonunun etkin varlığı ve İrlanda,

İtalya, Portekiz gibi krizi derinden yaşayan ülkelerin önceki dönemde olumlu göstergeleri yakalamış olmalarının birlik içindeki bulaşıcılık etkisini sonlandırdığını düşünmektedirler. Bu nedenle 2015'te Haziran-Temmuz aylarında yoğun borç geri ödemeleri yapacak Yunanistan'a borçlar yoluyla baskı uygulayarak kemer sıkma politikalarının devamlılığını sağlamak amaçlanmaktadır (Şanlı, 2015: 1-7).

3.3. İrlanda Ekonomik Krizi

AB'de küresel finansal kriz sonucunda sarsılan ve derin yaralar alan ülkelerden bir diğeri İrlanda'dır. Diğer AB ülkelerine oranla hem nüfus hem de yüz ölçümü bakımından küçük olmasına rağmen Euro bölgesinde yer alan yüksek entegrasyon nedeniyle diğer ülkeler üzerinde ciddi etkilere sebep olmuştur. Yunanistan'dan sonra Troyka'dan yardım çağrısında bulunan ikinci ülke İrlanda'dır (Yücel, 2012: 21).

İrlanda Avrupa Borç krizinde en fazla ilgi çeken ülkelerden biri olmuştur. Çünkü yaklaşık 15 yıllık büyüleyici bir büyümeden sonra İrlanda Euro bölgesindeki en derin resesyonlardan birine girmiştir. Bu büyüme sürecinin nasıl geliştiğine bakılmak gerekirse göze çarpan ilk önemli olay İrlanda'nın birliğe katılmış olması olacaktır (Cavero ve Poinasamy, 2013: 1).

İrlanda hükümeti 1990'lı yıllarda Celtic Kaplanı olarak ünlenmeden önce verimlilik artışlarını teşvik eden ve yardımcı olmayı amaçlayan geniş bir politika yelpazesini hayata geçirmiştir. 1960'larda korumacı ticaret politikalarından uzaklaşmış, 1973'te AB'ye üye olunmuş ve 1999'da da Euro parasal birliğine dahil olunmuştur. İrlanda Yunanistan'ın aksine elde ettiği düşük faizli borçlanmaları akıllı bir şekilde kullanmış ve 1995-2007 yılları arasında muhteşem bir büyüme süreci yakalamıştır. Celtic Kaplanı bu büyüme süreci için İrlanda'ya takılan unvandır (Whelan, 2013: 2).

İrlanda birliğe dahil olduğu zaman en düşük kişi başına gelir oranından kısa sürede en yüksek kişi başına gelir oranına sahip ülkelerden biri haline gelmiştir. Bu başarıyı sağlamasında dikkat çeken birkaç önemli nokta mevcuttur. Bunlardan ilki yukarıda belirtildiği üzere AB üyeliği ve bunun sonucunda elde edilen düşük faizli kredilerdir. Tabi Birlikten yardım adı

altında alınan kaynaklar da söz konusudur. Örneğin 1973-99 arasında İrlanda birliğe yapmış olduğu parasal katkının 5 katı kadar fonu yardım olarak elde etmiştir. Bu kaynakların bir kısmı eğitim ve mesleki eğitime yönlendirilmiştir (Richard, 2014: 1-2).

İkinci olarak Endüstriyel Politikalarla ihracat odaklı, yabancı doğrudan yatırımların başarılı bir şekilde ülkeye gelmesi teşvik edilmiştir. Eğitim standartlarında aşamalı bir gelişme sağlanarak kalifiye eleman bulundurulması, dil olarak İngilizcenin konuşuluyor olması ülke için bu noktada önemli bir avantaj sağlamıştır (İleri, 2010: 2). Kurumlar vergisinin 1990'larda % 20'den, 2002'de % 16 ve 2003'te ise % 12,5'a düşürülmüş olması ve ihracat işlemleri için kar üzerindeki vergi oranının % 10 olarak belirlenmiş olmasıyla beraber yabancı birçok önemli şirketin merkezini taşıdığı bir ülke haline dönüşmüştür (Richard, 2014: 1-2).

Üçüncü olarak ise ABD'de yaklaşık 50 ile 80 milyon arasında İrlanda kökenli insanın bulunuyor olması, ABD'den bu ülkeye önemli miktarda kaynak aktarımına yol açmaktadır. Zaten veriler dikkatli bir şekilde incelendiğinde ABD'nin ülke ekonomisindeki payı açık bir şekilde görülecektir (Özcan, 2008: 3). Çoğunluğu Amerikalı şirketler olmak üzere çalışan nüfusun % 5'i yani 240.000 kişi yabancı şirketler tarafından çalıştırılmaktadır. Örneğin Apple, eBay, Google, Intel, Microsoft, Twitter vb. Dahası ABD, doğrudan yabancı yatırımların % 80'ini oluşturmakta ve yabancı şirketlerinde % 51'ine sahiptir. Doğrudan istihdama katkısı bakımından ABD, % 73'lük bir orana sahip ve bu şirketlerle bağlantısı olan dolaylı istihdama katkısı ise % 20 seviyelerindedir. Yakın zamana kadar ağırlıklı olarak bir tarım ülkesi olan İrlanda'nın kısa sürede dünya üzerinde çok önemli yerlere sahip bu kuruluşlara ev sahipliği yapmasında ABD'deki vatandaşlarının ve yatırımcılar için sağlanan avantajların kilit rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır (Richard, 2014: 1-2).

Fakat İrlanda'nın Celtic Kaplanı olarak anılmasındaki tek etken bunlar değildir. Aynı zamanda 1990'lı yıllardan itibaren hızlı bir şekilde artan inşaat sektöründeki oluşum ekonomide önemli bir rol üstlenmektedir. Bu noktada ABD'deki mortgage sistemiyle benzerliği dikkat çekmektedir. Şöyle ki İrlanda başta İngiltere ve Almanya olmak üzere AB'li ülkelere

düşük faizle borçlanmış ve bu kaynaklar ülke içinde bankalar aracılığıyla ve devletin katkısıyla inşaat sektörüne aktarılmıştır (Yücel, 2012: 21). ABD'deki senaryoya benzer bir şekilde inşaat sektörü aşırı şişmiş ve fiyatlar çok yüksek miktarlara çıkmıştır. Nüfusu 4,5 milyon olan ülkede hiç kimsenin kullanmadığı 300.000 kadar ev inşa edilmiş olmasına rağmen halkta yine de olumlu büyümenin devam edeceğine ilişkin beklentiler yerini korumuştur (AB Genel Sekreterliği, 2011: 6). Altyapı sistemindeki yetersizliklerden ötürü ABD'dekine benzer şekilde denetleyici ve düzenleyici kuruluşlar bankaların işlemlerine müdahale etmemiş ve kriz anına kadar da durumu fark edememişlerdir (Stein, 2011: 202). Benzer bir krizi 2000 yılında yaşayan İrlanda, 2003'e kadar çok sarsılmadan bunun üstesinden gelmiş ve kendini ispatlamıştır. Fakat 2007 sonrasında küresel dalgalanmalardan ötürü ev fiyatlarının % 50-60 oranında düşmüş olması krizin çok yaklaştığının belirtileri olmuş ve takip eden yıllarda da kriz şiddetli bir biçimde etkili olmuştur (Özcan, 2008: 10).

3.3.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri

Yunanistan'ın yüksek kamu ve özel borcunun piyasalar tarafından öğrenilmesinden sonra yatırımcıların dikkati diğer borç yükü yüksek ülkeler olan İrlanda, Portekiz, İtalya ve İspanya gibi ülkelere yönelmiştir. Bunlar arasında İrlanda ve İspanya, diğer ülkelere farklı olarak özel sektör borç oranlarından esas olarak yapı sektöründeki aşırı şişkinlikten ötürü krizi yaşamışlardır. Bu borçlar bankaların kurtarılması sonrası kamu borcuna dönüşmüştür (Semmler, W. ve Semmler, A. 2013: 4). Bu iki ülkenin borç yükleri diğer ülkeler gibi krizin nedenleri arasında temel faktör değildir. Fakat krizin ortaya çıktığı 2007 yılından sonra borç yükünün arttığını söylemek doğru olacaktır (Athanasiadis, 2010: 7). 2007 yılında İrlanda borsası Iseq'in % 26,3 değer kaybederek AB'nin en kötü borsa performansını sergilemesi, bir nevi ekonomik sıkıntıların ortaya çıkmak üzere olduğunu göstermiştir. Tutar olarak yaklaşık 26 milyar Euro'luk kayıp gerçekleşmiştir.

İrlanda da kriz öncesi kamu harcamalarındaki aşırı artışlar sonucunda gerçekleşen canlanmayla beraber, bankalar kredi koşullarını gevşetip kredi

tutarlarını genişleterek inşaat sektörüne doğru bir talebi körüklemişlerdir. Bu noktada kredi veren banka kuruluşlarının ve inşaat firmalarının ABD'dekine benzer bir şekilde hisse senetleri borsada artış göstermiştir.

İrlanda küresel krizin kendini göstermeye başladığı 2007 yılından sonra ev fiyatlarında % 50-60'lara varan bir düşüşle karşılaşmıştır. Bu noktada kredi maliyetleri artmış ve firmalar kaynak bulmakta zorlanmışlardır. Aynı zamanda kamu harcamalarının sürekli artması, işçi ücretlerinin yükselmesi, petrol-doğalgaz gibi enerji kaynaklarının fiyatlarının artış göstermesi ve verimlilik artışlarının düşmesi nedeniyle enflasyon oranları artmış, firmalar işlemlerini daraltmış, işçi çıkartmış hatta bir kısmı piyasadan çekilmişlerdir. Euro'nun Dolar karşısında değer kazanmasıyla beraber zaten 2000 sonrası ihracatında düşüşler gözlemlenen İrlanda da diğer ülkelerle rekabet gücü önemli ölçüde azalmıştır. Ülkenin ithalat kalemlerinin maliyetleri artmış ve de ülkenin kurumlar vergisi yatırımcılar için eski cazibesini kaybetmiştir. Çünkü Singapur, Çin gibi gelişen ekonomiler hem daha düşük işçi ücretleri hemde daha yüksek verimliliklerinin üzerine kurumlar vergisini de düşürmeye başlamış ve İrlanda karşısında rekabet güçlerini arttırmışlardır (Özcan, 2008: 8-10).

Ekonominin gelir gider hesaplarında da durum çok iyi görünmemektedir. İşsizliğin artması ve tüketimin azalmasıyla beraber vergi gelirlerinde önemli oranda düşüşler yaşanmıştır. Buna karşılık giderlerde ise kayda değer artışlar söz konusudur. Örneğin kredilerin büyük bir kısmını sağlayan bankalar krizden şiddetli bir biçimde etkilenmişlerdir (Kibritçioğlu, 2011: 6). Bankaların finansman sorununu çözmek amacıyla yapılan 45 milyar Euro'luk mali yardım bütçe açığının artmasına neden olmuştur (Öztürk ve Aras, 2011: 148).

Aşağıda yer alan Tablo 6'da İrlanda'nın ve diğer AB üyesi ülkelerin 1996-2010 arasındaki kamu borçlarının GSMH'ye oranı gösterilmektedir.

Tablo:6 Genel Hükümet Brüt Borcu GSMH (%) -2010

Ülkeler	1996	2001	2007	2008	2009	2010	2010/2007
AB (27 Ülke)	69,9	61,0	59,0	62,5	74,7	80,1	35,76
İrlanda	71,7	35,1	24,8	44,2	65,2	92,5	272,98
Yunanistan	99,4	103,7	107,4	113,0	129,3	144,9	34,92
İspanya	67,4	55,6	36,2	40,1	53,8	61,0	68,51
İtalya	120,2	108,2	103,1	105,8	115,5	118,4	14,84
Portekiz	58,2	53,5	68,3	71,6	83,0	93,3	36,60
Romanya	10,6	25,7	12,8	13,4	23,6	31,0	142,19
Slovenya	21,9	26,5	23,1	21,9	35,3	38,8	67,97
Slovakya	31,1	48,9	29,6	27,8	35,5	41,0	38,51
İngiltere	51,3	37,7	44,4	54,8	69,6	79,9	79,95
İzlanda	-	-	28,5	70,3	87,9	92,9	225,96
Belçika	127,2	106,6	84,1	89,3	95,8	96,0	14,15
Macaristan	72,4	52,7	67,1	73,0	79,8	81,4	21,31

Kaynak: Beker, V.A. “The European Debt Crisis: Causes and Consequences”, Stock & Forex Trading, 2014, s.2.

Tablo 6’da görüldüğü gibi ülkenin borcunun GSMH’ye oranı 2007 yılında % 24,8’den 2010 yılında % 92,5’a yükselmiştir. 2010 yılında en yüksek borç oranına sahip ülkeler ise Yunanistan ve İtalya olarak görünmektedir.

2009’da GSYİH’nin % 14,1’i olan bütçe açığı ise yapılan harcamalar sonucunda % 31,2’ye yükselmiştir. Krizin ilk etkilerini göstermeye başladığı dönemde İrlanda, Troyka’nın yardımlarını geri çevirmesine rağmen durumu kontrol altına alamayacağını fark etmesi üzerine 28 Kasım 2010 tarihinde yardım çağrısında bulunmuştur (Beker, 2014: 3).

3.3.2 Krize Karşı Alınan Önlemler

Krizin etkilerini tek başına ortadan kaldıramayacağını fark eden İrlanda, AB ve IMF’den yardım çağrısında bulunmuş ve görüşmelere başlamıştır. Görüşmeler sonucunda toplam 67,5 milyar Euro finansal yardım, Kasım 2010 tarihinden itibaren borç şeklinde ve parçalar halinde Dublin krizini çözmek için gönderilmiştir. Finansal yardımların 22,5 milyar Euro’luk kısmı IMF’den, yine 22,5 milyar Euro’luk kısmı Avrupa Birliği Finansal İstikrar Mekanizması (ABFİM) tarafından sağlanmıştır. Finansal yardımların sağlayıcıları arasında AB’li bazı ülkeler bireysel olarak katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Birleşik Krallık (BK) 3,8 milyar Euro, İsveç 600

milyon Euro ve Danimarka 400 milyon Euro ile bu finansal yardımların üçüncü bölümüne ABFİM vasıtasıyla destek olmuşlardır (Richard, 2014: 2).

Bu yardım üç temel amaca bağlanmıştır; (Richard, 2014: 1-8).

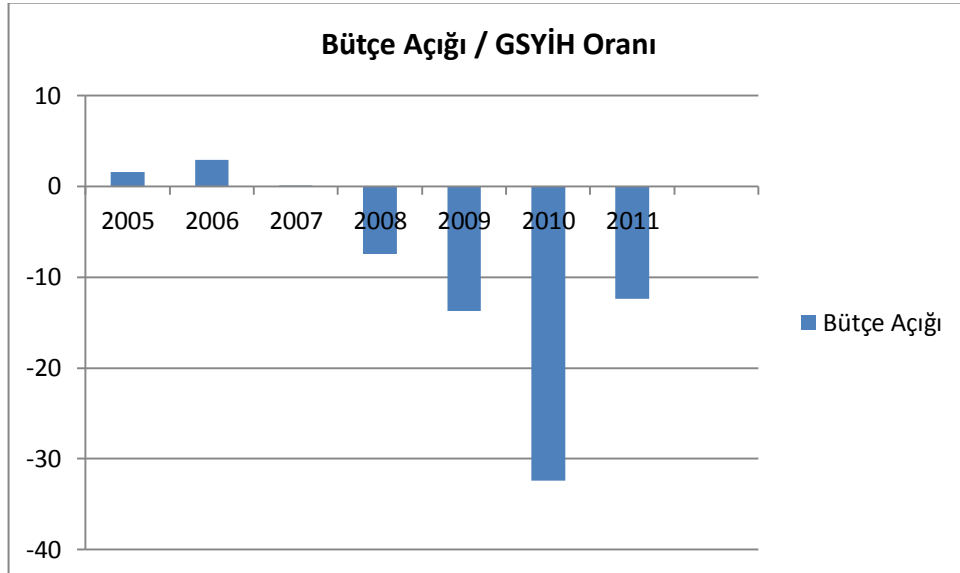
- Bankacılık kurumlarının yeniden sermayelendirilmesi (İrlanda Ulusal Emeklilik Rezerv Fonundan (İUERF) alınan 17,5 milyarlık bir ödemeyle bu amacın başarılması mümkün olmuştur).

- Bütçe açığını 2015'te % 3'ün altına düşürmek.
- İstikrarlı bir büyüme süreci sağlamak.

İUER Fonundan sağlanan 17,5 milyar Euro'yla beraber toplam 85 milyar Euro, Dublin krizini sona erdirmek için kullanılmıştır.

İrlanda hükümeti, sağlanan yardımlar karşılığında IMF'nin öne sürdüğü reçeteyi uygulamak zorunda kalmıştır. Bu nedenle bir taraftan giderlerini kısmayı denemiş, diğer taraftan ekonomiyi canlandırmak için desteklerde bulunmuştur. Bütçe açıklarının GSYİH'nin % 7,4'üne eşit olduğu 2008 yılından bu yana kamu hesaplarının kontrolü hükümet için bir öncelik olmuştur.

Şekil 8'de İrlanda'nın 2005 ve 2011 yılları arasındaki bütçe açığının GSYİH'ya oranları grafik yardımıyla gösterilmektedir.

Şekil 8: İrlanda'nın Bütçe Açığının GSYİH'ya Oranı

Kaynak: Tradingeconomics. (2015d).

Şekil 8’de görüleceği üzere İrlanda da 2005 ve 2006 yıllarında % 3 seviyelerinde bütçe fazlası mevcut iken bu durum bütçe dengesinin 2007 yılında denkleşmesi sonrasında hızla azalmaya ve bütçe açık vermeye başlamıştır. 2008 yılında GSYİH’ya oranla % 8 seviyelerine ulaşan bütçe açığı, 2010 yılında rekor bir seviyeye % 32’ye ulaşmıştır. Ülkede uygulanan kemer sıkma programları sonucu bütçe açığı, 2011 yılında GSYİH’ya oranla % 12 seviyesine kadar indirilebilmiştir.

Görevi devralan hükümetler de bu konuda hassasiyet göstermişlerdir. Örneğin 2011 Mart ayından bu yana görev başında bulunan The Fine Gael koalisyonu (Merkez Sağ) ve İşçi Partisi (Sol) önceki hükümetin çalışmalarına ilgi ve alakayla devam etmişlerdir. Bütçe dengesine ilişkin bu hassasiyet 2008-2013 yılları arasında kamu giderlerinin 30 milyar Euro seviyesinde tasarruf edilebilmesini sağlamıştır. Bu oran İrlanda GSYİH’nın % 18,5’ine denk gelmektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2015a). Diğer taraftan gelirlerinde de bir artış sağlamak amacıyla Temmuz 2013’te mülk vergisi uygulanmaya başlanmış ayrıca alkol, sigara, araba tescil kaydında alınan ücretlerde de artışlar yapılmıştır. Katı yakıtlardaki karbon vergisinin cezası arttırılmış ve de kadınlara doğum izni avantajlarında da düzenlemelere gidilmiştir. Son olarak 2015’te su üzerine de bir vergi konulması düşünülmektedir. Uygulanan bu işlemler 2013’te her hane için yaklaşık 1000 Euro’luk bir yük oluşturmuştur.

Kamu harcamalarında kısıntılar yapmak isteyen hükümet devlet hizmetlerinde de daralmalara gitmiştir. Örneğin; (Richard, 2014: 1-8).

- Ücret giderleri ve memurların sayıları önemli ölçüde azaltılmıştır. Bu giderler 2009’dan 2013’e % 17,7 azaltılarak 17,5 milyar Euro’dan 14,4 milyar Euro’ya düşürüldü. Hükümet bu gideri ilerleyen süreçte 13,7 milyar Euro’ya indirmeyi amaçlamaktadır.

- Personel sayısı 2008’de 320.000’den 2013’te 280.000’e düşürülmüştür.

- Çalışanların ücretlerinde kesintiler yapılmıştır ki, bu kesintiler % 5-10 arasında değişmektedir.

- Çalışma saatlerinde de artışlar yapılmış ve bu değişiklikler sektörlerin faaliyetlerine göre değişkenlik göstererek 35'ten 37'ye veya 37'den 39'a şeklinde yapılmıştır.

- Bütçe kısıntılarına ayrıca sosyal harcamalarda dahil edilmiştir. Ücretsiz sağlık işlemleri, işsizlik ödemelerinin süreleri, elektrik ve telefon faturalarının ödenmesine dair yapılan devlet yardımlarında kısıntılar gerçekleştirilmiştir.

Kamu hesaplarında daralma yapmak istenirken bunların tarım, tarım ürünleri, sanayi veya havacılığa kadar ihracata yönelik sektörleri engellememesi için bu alanda bazı teşvik ve destekler söz konusu olmuştur. Yurtdışı yatırım veya ihracatı desteklemeleri durumunda firmalar vergi muafiyetlerinden faydalanabilmişlerdir. Ayrıca Mayıs 2014'te hükümet 20 milyar Euro destekte bulunarak Stratejik Yatırım Fonunun faaliyete geçirildiğini duyurmuştur. Bu kuruluş Ulusal emeklilik fonunu kullanarak büyüme ve istihdamı canlandırmak amacıyla ulusal projeleri desteklemektedir. Öncelikli hedefleri arasında altyapı dahil olmak üzere innovasyon, sermaye riski ve yeni teknolojilerin üretilmesi gelmektedir.

3.3.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum

Hükümet 2013 yılında ekonominin bel kemiği olan iki önemli bankayı içinde bulunduğu kritik durumdan çıkarmayı başararak krizin etkilerini ortadan kaldırmaya başlamıştır. “The Anglo Irish Bank” ve “Irish Nationwide Building Society” bankaları girdikleri ağır bunalımda krize çok yaklaşmış ve birleştirilerek mali yardımlarla “The Irish Bank Resolution Corporation” olarak tek banka şeklinde işlemlerine devam etmesi sağlanmıştır. Bu bankaya yapılan toplam 31 milyar Euro'luk yardım taahhütlü senetler karşılığında gerçekleşmiş ve 2031 tarihine kadar her yıl 3,1 milyar Euro ödenerek borcun bitirilmesi istenmiştir. Ayrıca İrlanda hükümetinin bu taahhütlü senetleri piyasada acil yardım karşılığında kullandığını da ekleyebiliriz (Whelan, 2012: 8-11).

Diğer taraftan krizden önemli ölçüde etkilenen kişisel tüketimde de hareketlenmeler gözlemlenmiştir. Kişisel tüketim henüz büyüme de etkin bir

rol oynamasa da ilerleyen süreçte etkinliğini arttıracığı tahmin edilmektedir. Kişisel tüketim 2014'ün ilk üç çeyreğinde % 7'lik bir artış göstermiştir.

Bu başarıların elde edilmesinde Troyka'nın öne sürdüğü reçetenin başarısı inkar edilmemelidir. Sonuç olarak vergi gelirlerinde sağlanan artış kamu giderlerinde gerçekleşen kısıntılarla birleştiğinde ekonomik başarı ortaya çıkmıştır. Fakat diğer taraftan İrlanda başarısına karşılık, bu reçetenin başarısız olduğu çok sayıda örnek ülke gösterilebileceği de bir gerçektir. Ayrıca programın başarısı karşısında halkın içine düştüğü sıkıntılı durumda unutulmamalıdır.

İrlanda programın başarı getirmesinden ötürü Eylül 2010'dan beri dışlandığı finansal piyasalara Temmuz 2012'de geri dönüş yapmıştır. Öncelikle İrlanda kendisine sunulan diğer yardımları reddederek piyasalara olumlu sinyaller göndermiş ve bunun sonucunda da ülkenin 3 aylık, 5 ve 8 yıllık menkul kıymetlerine ilişkin piyasada bir güven oluşmuştur. Piyasalardaki durumunu anlamak açısından Mart 2013'te piyasaya 10 yıl vadeli menkul kıymet çıkartılmış ve primi % 4,4'e ulaşmıştır. Temmuz 2011'de on yıllık bonoların ikincil piyasalarda % 14'lük oranla işlem gördüğü düşünüldüğünde başarı çok açıktır. Finansal yardım programlarından çıkmadan önce ise gün sonunda piyasalara 10,5 milyar Euro tahvil sürülmüş ve 15 Aralık 2013'te finansal yardım programlarından çıkılmıştır. Troyka cephesinde de verilen yardımların tamamı geri ödenene kadar 6 ayda bir İrlanda mali hesaplarının izleme heyeti tarafından kontrollerinin yapılması istenmiştir. Bu borç ödemelerin vadesi ise 2031'de dolacaktır (Richard, 2014: 1-8).

Programdan çıkış İrlanda'nın ve Troykanın başarısını gösterdiği gibi ülke vatandaşlarının ve ticari partnerlerin de başarısını yansıtmaktadır. Çünkü daraltıcı maliye politikaları halk üzerinde önemli sıkıntılara neden olmuş ve vatandaşlar tarafından gereken fedakarlıklar yapılmıştır. Aynı şekilde ülkenin en çok ihtiyacı olduğu dönemde Avrupalı partnerleri de bağlılıklarını göstermişlerdir (Stull, 2014: 1).

Programdan çıkıştan sadece birkaç hafta sonra İrlanda'nın on yıllık vadeli tahvilleri piyasada % 3,543 oranında işlem görmüştür. İrlanda bonolarında görülen bu başarı ABD ve İngiltere gibi ülkelerden çok daha iyi

bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı dönemde İrlanda tahvilleri derecelendirme kuruluşlarından da yüksek not almıştır. Standart & Poors ve Fitch ülkenin notunu BBB+'ya yükseltmiş sonrasında ise Standart & Poors bu notu A-'ye çıkarmıştır (Richard, 2014: 1-8).

Kısaca toparlamak gerekirse İrlanda ekonomisi uygulanan mali politikalar sonucunda gayet olumlu istatistiklere sahip olmuştur. İrlanda GSYİH büyümesiyle 2014 yılında Euro bölgesinde en üst sırada yer almıştır. Net ihracat ve yatırımlar 2014'te sağlanan büyümenin temel itici gücüydü. 2013'te gerçekleşen % 0,2'lik zayıf büyüme oranından sonra 2014'te bu oran % 4,5 seviyesinde izlendi ve İrlanda Merkez Bankasının 2015 için büyüme tahmini ise % 3,4 seviyesindedir. Net ihracat ise bu dönemde % 16,4 seviyesinde genişleme gösterdi. Ülkenin temel problemlerinden biri borç oranıdır. Net borç 2013'ün sonunda GSYİH'nın % 92,2'sinden 2014'ün sonunda ufak bir düşüş göstererek % 90'a geriledi (Richter, 2014). Ülkenin bütçe açığı ise 2013 yılı sonunda % 5,7 seviyesinde gerçekleşmiş ve 2014 için tahmin edilen de % 4,0 olmuştur (European Commission, 2015: 74). Diğer problem ise yaşanan göçlere rağmen hala yüksek seviyelerde olan işsizlik oranlarıdır. Krizin başladığı yıldan bu yana iş bulamadıkları gerekçesiyle çok fazla İrlandalı genç başka ülkelere göç etmiştir. İyi gelirli işler oluşturularak bu insanların geri gelmesi sağlanabilirse beyin göçü durdurulmuş olur (Richter, 2014).

Bu noktada birkaç olumlu gelişme olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar bütün sektörlerde iş alanı oluşturulamıyor olsa da turizm, toptan-perakende hatta inşaat gibi alanlarda bir hareketlenme söz konusudur. Kasım 2014 yılında işsizlik oranı % 10,7 seviyesindeydi (Tradingeconomics, (2015d). Bir sonra ki ayda ise işsizlik oranı doğal seviyenin üzerinde % 10,6 seviyesine inmiştir. Emek gücü katılımı 2014'te biraz düşmesine rağmen işsizlik oranındaki sistematik düşüş emek piyasasının şartlarının gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Son olarak İrlanda da yatırımlarda da önemli bir artış yakalanmıştır ve bu özellikle yabancı yatırımcılar tarafından gerçekleştirilmiştir. İrlanda GSYİH'sında doğrudan yabancı yatırımların payı ortalama Euro bölgesindekilerden 2012 sonrasında neredeyse 5 kat daha fazla

gerçekleşmiştir. Ayrıca makine teçhizat (uçak ithalatı hariç) yatırımları 2014'te % 3,7'ye yaklaşarak 2007'de görülen seviyesine geri dönmüştür. Bu istatistikler eşliğinde İrlanda'nın "Celtic Kaplanı" dönemi gibi olmasa da tekrar etkili bir büyüme sürecine girdiğini söyleyebilmekteyiz (National Treasury Management Agency, 2015)

3.4 Portekiz Ekonomik Krizi

ABD'de ortaya çıkan finansal krizin etkileri sonucu AB'de borç krizine yakalanan bir diğer ülke Portekiz'dir. Finansal kriz Portekiz'i sürekli şişen bir bütçe açığıyla bırakmıştır. Ülke 2011 yılında Yunanistan ve İrlanda'dan sonra uluslararası kuruluşlardan acil yardım çağrısında bulunan üçüncü AB ülkesidir (AB Genel Sekreterliği, 2011: 3).

1986'dan beri Avrupa Birliğinin üyesi olan Portekiz, Mayıs 1998'den beri de Avrupa Parasal Birliğinin üyelerinden biridir. Portekiz ayrıca Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin de (EFTA) kurucu bir üyesidir. (Portugal Offer, 2015). Ülkede Euro banknot ve madeni paraları 1 Ocak 2002 itibariyle Portekiz para birimi Escudo'nun yerini alarak genel kullanıma girmiştir (Euro Challenge, 2014a: 1).

15. ve 16. Y.Y. da sömürgeci, lider bir denizci ve etkili bir dünya gücü olarak ihtişamlı bir görünüm sergileyen Portekiz, 1822'de Brezilya kolonisini kaybettikten sonra ekonomik durgunluk yaşamaya başlamıştır. Bu süreçte uzun bir diktatörlük yönetimine maruz kalan ve ekonomik durgunluk yaşayan Portekiz, 1970'lerin başında birçok kişi tarafından "Avrupa'nın tembeli" olarak görülmekteydi (Encyclopedia of the Nations, 2015a).

Portekiz ekonomisi 20. Y.Y.'ın sonundaki 1974 Devrimi ve Avrupa Ekonomi Topluluğuna dahil olunması gibi iki önemli olayla ciddi bir şekilde değişime uğramıştır. Devrimden önce endüstriyel, tarımsal ve finansal kaynaklar birkaç zengin ailenin kontrolünde bulunmaktaydı. Verimsiz ve emek-yoğun bir yapı içeren endüstri ve tarım sektörlerinin yanı sıra ülkede finansal yatırımlar da çoğunlukla karlı Afrika kolonilerine doğru yönlendirilmişlerdi. Devrimci hükümet öncelikle Afrika kolonilerine bağımsızlıkları için izin vererek eski elitlerin ekonomik gücünü kırmıştır.

Ardından hükümet Güney Portekiz’de ve merkezde gayrimenkullere el koymuş ve toplumsal çiftlikler kurmuştur. Ülkenin ağır ve orta ölçekli birçok sanayisinin ardından banka ve sigorta şirketleri de (yabancı sermayeli işletmeler hariç) kamulaştırılarak devlet bünyesine dahil edilmiştir. Fakat bir süre sonra bu kamulaştırılan işletmeler verimsiz bir hal alarak ülkenin açıklarının artmasına ve kamu borçlarının yükselmesine neden olmuşlardır (Countriesquest, 2015). Bu nedenle takip eden 20 yıl içerisinde hükümetler iletişim ve haberleşme de dahil ekonominin temel alanlarını serbestleştirmiş ve çoğu kamu kontrolündeki firmayı özelleştirmişlerdir (Dimireva, 2014).

1986 yılında ise Portekiz, Avrupa Ekonomi Topluluğuna katılmış ve 1992’ye kadar organizasyonun anahtar politikalarını uygulamıştır. Bunlara ticarete ilişkin sınırların ve korumacı tarifelerin kaldırılması da dahildir. AET ayrıca Portekiz’den tarımsal reformlar uygulamasını ve kamu kurumlarına yönelik devlet yardımlarının aşamalı olarak azaltılmasını talep etmiştir. Bu dönemde ülke ayrıca vergi yapısını gözden geçirmiş, sosyal refah sistemini de genişletmiştir (Countriesquest, 2015).

Portekiz AET’ye katıldıktan sonra altyapı yatırımları için AB fonlarından faydalanmış ve düşük emek gücünü kullanarak ticareti teşvik etmiştir. Bunlar bu dönemde ekonomik büyümeye önemli katkı sağlamışlardır. Ülkenin daha sonra Avrupa Parasal Birliğine dahil olması da düşük faiz oranları, düşük enflasyon oranları ve döviz kuru istikrarı getirmiştir. Diğer taraftan bu oluşumların ülkeye bazı dengesizlikler kattığını da belirtebiliriz. Örneğin birlik içerisinde ki yüksek entegrasyon nedeniyle 2008 finansal kriziyle beraber Portekiz’in zayıf ekonomik yapısı daha kırılğan hale gelmiş ve ülke krizden önemli ölçüde etkilenmiştir (Euro Challenge, 2014a: 1).

Uygulanan reformlar neticesinde Portekiz, bir zamanlar ekonomisinde önemli bir yer edinen tarım ve balıkçılık sektörlerinden uzaklaşarak hizmete dayalı bir ekonomi geliştirmiştir. 1998’de tarım sektörünün GSYİH içerisinde kapladığı alan sadece % 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Fakat bu noktada önemli bir sorun göze çarpmaktadır. Tarım sektörü ülkenin toplam istihdamına katkısı bakımından diğer AB ülkelerinin ortalamasından bir hayli yüksek bir seviyede yer alarak % 13,5’e denk gelmiştir. Bunun nedenleri arasında

çiftçilerin daha verimli tarım teknolojilerine uyum sağlamakta yavaş olması ve emek yoğun üretime devam etmesi gösterilebilir. Ülke bu şekilde verimsiz tarım üretimiyle Fransa ve İspanya gibi daha etkili üreticilere karşı pazar kayıpları yaşamıştır (Encyclopedia of the Nations, 2015a).

Genel olarak bakıldığında Portekiz ekonomisi, 1970'teki diktatörlüğün sonundan bu yana genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Turizm şimdilerde ekonomiye tarımdan daha fazla katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomisi perakende ticareti, inşaat, turizm, bankacılık ve finans da dahil birçok koldan hizmet sektörüyle yoğunlaşmıştır (Angloinfo, 2015). Bu şekilde hizmet sektörünün finansal kriz öncesinde GSYİH'ya katkısı % 64, endüstrinin % 30 ve tarımın ise % 6 olarak gerçekleşmiştir (Worldwide-tax, 2015).

Ülkede yeniden yapılanma ve endüstrileşme diğer AB ülkelerine oranla daha yavaş kalmasına rağmen, 1990 sonrasında bazı sektörlerde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ülkenin başlıca ihracatını da oluşturan madenle ilgili ekipmanlar, ahşap, ayakkabı, giyim, tekstil gibi endüstriler hızlı bir şekilde modernize edilmiştir (Encyclopedia of the Nations, 2015a). Ayrıca Portekiz şarabı da dünyada önemli bir üne sahiptir ve ihracata önemli bir katkısı bulunmaktadır. Portekiz'in başlıca ithalat kalemleri ise makine ve ekipman, araba, petrol ve tarım için gerekli hammaddeler olarak gerçekleşmektedir. Portekiz'in başlıca ticaret partnerleri ise İspanya ve Almanya'dır. 2003'te toplam ihracatın % 23'ü Almanya'yla ve % 15'i İspanyayla gerçekleştirilmiştir. Yine 2003 yılı için toplam ithalatın % 15'i Almanya'yla ve % 29'u ise İspanya'yla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapılan ithalatta İtalya ve Fransa da önemli bir yer almaktadır (Worldwide-tax, 2015).

Yeni milenyumun başında Portekiz ekonomisi büyük ölçüde modern ve piyasa odaklı, istikrarı yakalamış bir konumdaydı. Ekonomik büyüme muhteşem olmasa da faiz oranları azalmış, nispeten işsizlik düşürülmüş ve yaşam standardı geliştirilmiştir. Tabi bunlara rağmen Portekiz kişi başına GSYİH ile yine de Batı Avrupa'nın en az gelişmiş ülkesi olarak kaldı. Portekiz'in GSYİH'sı 2000'in sonunda piyasa döviz kurları bazında en düşük üretime sahip olduğu tahmin edilen Yunanistan'dan sonra en düşük

ikinci AB ülkesiydi. Portekiz ayrıca büyük bir ticaret ve ödemeler dengesi açığına da sahip olmayı sürdürüyordu (Encyclopedia of the Nations, 2015a).

3.4.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri

2000'lerde Portekiz ekonomisi İrlanda ve İspanya da olduğu gibi bir konut balonuna sahne olmadı. Yunanistan gibi kamu borcunda çok yüksek artışlarda görülmeyen Portekiz, İtalya gibi politik istikrarsızlıklardan da ciddi zararlar görmedi (Reis, 2013: 144). Portekiz de gerçekleşen krizin kökenlerinde 2000'li yıllarda bankaların Euro birliğinden aşırı borçlanmayla oluşturdukları yüksek borç yükü ve kırılğan finansal yapının etkisi söz konusudur (Erarşlan, 2013: 138-141).

Ülkede ki krizin temel nedeni bankacılık sisteminin borçluluğuydu. Bankalar finansal zehirli varlıklar olarak anılan İspanya ve İrlanda gibi spekülative konut balonuna ya da konut sektörüne yönelik supprime kredi bölümüne sahip değillerdi (Ukessays, 2015). Fakat onlar Euro'ya katılım esnasında Almanya ve Fransa gibi görece düşük faize sahip birlik ülkelerinden önemli miktarda kredi kullanmışlardı. Yabancı para cinsinden borçlandıkları bu kredileri kendi para cinslerine çevirerek ülke içine aktarmış ve büyük miktarlarda karlar elde etmişlerdi (Mamede, 2012: 37). Portekiz bankaları finanse ettikleri kredilerle konut yatırımlarının ve kurumsal yatırımların artmasına, harcanabilir gelirin ve iç talebin yükseltilerek tüketim harcamalarının sürdürülemez seviyelere ulaşmasına neden olmuşlardır (O'Flynn, 2003).

Hanehalkları ve finansal olmayan işletmelerin borçlulukları düşük faiz oranları, Euro tahvil piyasalarına erişim ve döviz kuru riskinin ortadan kaldırılmış olması nedeniyle hızlı bir şekilde artış göstermiştir (Ukessays, 2015). Bu şekilde ülke içinde hayali bir servet etkisi oluşmuş ve devlet tarafından gerekli önlemler alınmamıştır. Ayrıca vergi gelirini arttırmakta olan devlet, yapısal reformları uygulamaktan çekindiği gibi kamu harcamalarına ve yatırımlarına da devam etmiştir (Esen, 2011: 4). Bu durum işsizliğin % 4'lere azalmasını sağlarken diğer yandan ülkenin cari açığının da yükselmesine neden olmuştur (Ukessays, 2015). 1995 yılında sıfır olan cari açık 2000 yılında % 9'a ulaşmıştır (Öztürk ve Aras, 2011: 147).

Ülkenin bütçe açığı ise 2001 de GSYİH'ya oranla % 4,3 olarak gerçekleşmiş ve İstikrar ve Büyüme Paktında belirlenmiş olan % 3'lük kriterin üzerinde yer almıştır. Sonrasında birçok ülke tarafından ihlal edilecek olan bu kriter, ilk olarak Portekiz tarafından ihlal edilmiştir (Mamede, 2012: 37).

Portekiz de krizin yaşanmasında önemli rol oynayan etkenler ise, bankacılık sorunlarının yanı sıra bankacılık işlemlerinin katkısıyla artan bütçe açığı ve kamu borç oranı olmuştur (Minescu, 2011: 102).

Aşağıda yer alan Tablo 7'de Portekiz'in 2004-2011 yılları arasındaki bütçe açıkları ve kamu borç oranlarının GSYİH'ya oranları gösterilmektedir.

Tablo 7: Portekiz'de Bütçe Açığının ve Kamu Borcunun GSYİH'ya Oranı

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bütçe Açığı	-4,0	-6,5	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,4
Kamu Borcu	61,9	67,7	69,4	68,4	71,7	83,2	93,5	108,1

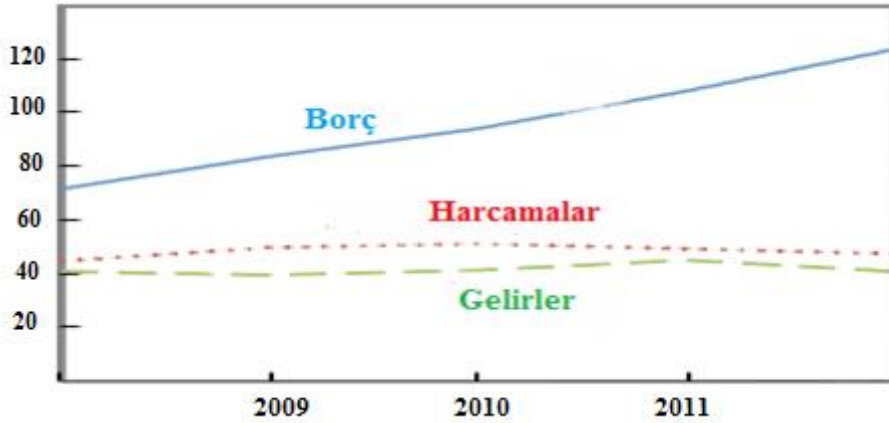
Kaynak: Healy, S. ve öte. (2013). "A Study Of The Impact Of The Crisis And Austerity On People, With A Special Focus On Greece, Ireland, Italy, Portugal And Spain". Caritas Europa, s.32.

Tablo 7'de görüleceği üzere 2004 yılında GSYİH'ya oranla % -4,0 olarak gerçekleşen bütçe açığı 2005 yılında % -6,5'a çıkmıştır. Fakat takip eden 2006 ve 2007 yıllarında bu oranın sırasıyla % -4,6 ve % -3,1 seviyelerine kadar düşürülebildiği görünmektedir. ABD'de finansal krizin ortaya çıktığı 2008 yılıyla beraber bu oran hızla tırmanışa geçmiş ve anılan dönemde % -3,1 ve sonrasındaki 2009 yılında % -10,2'ye ulaşmıştır. Hükümetin krize karşı aldığı önlemler neticesinde bütçe açığının 2011 yılında % -4,4'e düşürüldüğünü belirtebiliriz. Ülkenin kamu borcu ise Maastricht kriterlerinin çok üzerinde değildi. 2004 yılında GSYİH'ya oranla kamu borç seviyesi % 61,9'du. Ufak artışlarla 2008 yılında % 71,7 olarak gerçekleşen bu oran, bütçe açığında olduğu gibi yukarı yönlü hızlı bir hareketlenme göstermiştir. Fakat bütçe açığında sağlanan başarı kamu

borcunda gösterilememiş ve ülkenin kamu borç seviyesi GSYİH'ya oranla 2011 yılında % 108,1 olarak gerçekleşmiştir.

2008 krizi öncesinde zaten düşük ekonomik büyüme, düşük rekabet gücü ve düşük verimlilik gibi içsel dengesizliklerden sıkıntı yaşayan ekonomi, uluslararası finansal krizlerle beraber daha kötü bir hale gelmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi ülke çok yüksek oranlarda olmasa da belli bir kamu borcu ve bütçe açığına sahipti. Bunlar diğer AB ülkelerinde olduğu gibi AB'nin tavsiye ettiği mali politikaların uygulanması sonucu 2008'den sonra önemli oranda artış göstermiştir (Sakellarides ve öte., 2014: 3). Şöyle ki Euro'ya katıldığında GSYİH'ya oranla % 60'ın altında olan kamu borç oranı 2009'da % 70'in üzerine çıkmıştır (Pettinger, 2012). Yine 2009 yılında gerçekleşen bütçe açığı ise % 10,1 olmuştur (Dimireva, 2014).

Aşağıda yer alan Şekil 9'da ülkenin 2009 ve 2011 yılları arasındaki kamu borç, gelir ve harcama grafikleri GSYİH'ya oranla gösterilmektedir.

Şekil 9: Portekiz Kamu Borç, Harcama ve Gelir Grafikleri (GSYİH'ya Oranı)

Kaynak: Reis, R. (2013) "The Portuguese Slump and Crash and the Euro Crisis", Columbia University, Brookings Papers on Economic Activity, C.46, S.1 s.179.

Şekil 9'da gösterildiği üzere 2009'da GSYİH'ya oranla % 80 seviyesinde bulunan kamu borç oranı, 2011 yılında % 108,1 seviyesine ulaşmıştır. Ülkenin 2009 yılındaki GSYİH'ya oranla % 40 seviyesinde olan harcamaları 2010 ve 2011 yıllarında da ufak değişikliklere rağmen bu seviyede kalmıştır. Diğer taraftan Portekiz'in kamu gelirleri bu borç ve

harcama grafiklerinin altında yer almış ve o da harcamalarda olduğu gibi 2009 yılındaki % 40'lık seviyesini 2010 ve 2011 yıllarında korumuştur.

Bu zayıf makroekonomik görünümle ülke Yunanistan da krizin ortaya çıkmasından sonra egemen borç krizlerinin potansiyel bir kurbanı olarak görülmeye başlandı (Minescu, 2011: 100). Bunun sonucu olarak Ocak 2010'dan itibaren Euro bölgesi tahvillerinin istikrarına ilişkin endişeler Portekiz'e yayılmış ve tahvil getirileri hızlı bir şekilde sürdürülemez seviyelere ulaşmıştır.

Bu endişelerin nedenleri ise şunlardır; (Pettinger, 2012) ; (Roche, 2011).

- Portekiz'in kontrolsüz devlet harcamaları ve rekabet eksikliği.
- Ekonomik büyümeye ilişkin korkular.
- Euro bölgesindeki likiditeye ilişkin duyulan kaygılar.
- Bankaların herhangi bir Euro bölgesi borcunu elde tutmaya daha fazla şüpheyile yaklaşıyor olmasıdır.

10 yıllık Portekiz hazine bonolarının risk primi, finansal krizlerin derinleşmesiyle genişlemeye başlayarak 2010'da % 5,4 ve 2011'de % 10'un üstüne çıkmıştır (Sakellarides ve öte., 2014: 3).

Aynı dönemde ülkede politik bir sorun kendini göstermek üzereydi. 2009 verileri incelendiğinde faiz, borç ve açık bağlamında Maastrich kriterlerinden oldukça uzakta görünen Portekiz'de bütçe açığını düşürmek için bir istikrar programı düzenlenmiş ve meclise sunulmuştu. Bu istikrar programının mecliste yapılan oylama sonucu reddedilmesi ile Başbakan Jose Socrates istifa kararı almıştı. Program 2013 yılına kadar bütçe açığını GSYİH'nin % 2'sine düşürmek için daraltıcı önlemler alınmasını amaçlamaktaydı.

İstikrar paketi ile; (Uslu, 2012: 44).

- Emeklilik maaşlarının dondurulması.
- 1500 Euro'nun üstünde kazanan kamu çalışanlarının maaşlarında % 5-10 arasında bir kesinti yapılması.
- Eğitim, sağlık ve yerel yönetim giderlerinde de daraltıcı önlemler alınması planlanmıştı.

Başbakanın istifası sonrası ülkenin ekonomik görünümüne dair beklentiler daha da olumsuzlaştı ve bu nedenle kredi kuruluşları tarafından ülkenin kredi notu düşürülmeye başlandı (Uslu, 2012: 44). Finansal kriz riskinin daha da belirginleşmesi sonrası durgunlaşan ekonominin, yüksek bütçe açığı ve kamu borcunun finansal yardım alınmadan aşamayacağı düşünülmeye başlandı. Böylelikle daha önce finansal yardım almayı reddeden Portekiz, AB'nin ısrarları sonrası Nisan 2011'de Troyka'dan yardım çağrısında bulundu (AB Genel Sekreterliği, 2011: 7-8).

2001-08 arasında Ekonomik büyümesi yavaşlayan Portekiz ekonomisi 2009'da % 2,5 daraldıktan sonra 2010 da % 1,4 büyüme gösterdi. 2011'den 2013'e kadar da daralma kendini tekrar göstermeye devam etti (Dimireva, 2014).

3.4.2 Krize Karşı Alınan Önlemler

Finansal Kriz ağır bir kredi sıkışıklığıyla Portekiz'de kendisini 2008'in başlarında hissettirmeye başlamıştır. Ülkede 2009 seçimlerini kazanan Sosyalist parti, refah devletini koruyacağına ve iş olanakları ve yatırımlar vasıtasıyla büyümeye geri döneceğinin vaadinde bulunmuştu. Fakat birkaç ay sonra Mart 2010'da hükümet tarafından bir kemer sıkma planı ilan edildi. Bir yıl sonrasında da siyasi olarak yıpranan bu hükümetin yeni oluşturduğu bir kemer sıkma planının muhalefet tarafından reddedilmesiyle Sosyalist Parti istifa etmek durumunda kaldı. 5 Temmuz 2011'de yapılan seçimler, merkez-sağ Sosyal Demokrat Parti tarafından kazanıldı ve o tarihten bu yana da hükümet görevinin başında bulunmaktadır. Krizin ilk etkileri öncelikle bankaların sermaye piyasasına erişim olanaklarının azalması ve de 2008 Kasımında ulusallaştırılan BPN bankası ile 2010 da iflasa giden BPP bankalarının çöküşüyle kendini göstermiştir (Caldas, 2013: 8-12).

Ülkede Küresel Finansal krizler oluştuğunda vergi gelirlerindeki düşüşler hükümet açığında ve hükümet brüt borcunda başka artışlara neden oldu. 2011'de % 108,1 ile Portekiz Euro bölgesinde genel hükümet borcunun GSYİH'ya oranıyla en yüksek üçüncü ülkeydi. Portekiz'in önünde yer alan ülkeler sadece Yunanistan ve İtalya'ydı. Ülkenin borç yükünün artmasıyla yatırımcılar borç verme konusunda isteksiz davranmaya

başladılar ve bu şekilde Portekiz Mayıs 2011’de Troyka’dan mali yardım istemek zorunda kaldı. Program gözden geçirilerek bir yıl sonrasında Temmuz 2012’de IMF tarafından yayınlandı (Healy ve öte., 2013: 32-33).

Portekiz için Ekonomiyi düzenleyici program 2011-14 periyodları arasında 78 milyar Euro’luk bir finansal yardımı da içeriyordu. Bu yardım karşılığında hükümet açığının sonraki senelerde kademeli olarak % 3’ün altına çekilmesi hedefleniyordu. Bu doğrultuda kamu harcamalarında azalma, vergi gelirlerinde artış, geniş bir sayıda finansal sektör ve yapısal reform (konut, hizmet, mal, ve emek piyasası da dahil) gibi bir dizi önlemin 2011-14 arasında uygulanmasına karar verilmişti (Sakellarides ve öte., 2014: 3).

2009 yılından itibaren ülkede uygulanan önlemler; (Leahy ve öte., 2014: 50-52) ; (Healy ve öte., 2013: 32-33).

- Neredeyse tüm sigorta yardımlarının dondurulması.
- Emeklilik vergi ödeneklerinde azalma.
- İşsizlik yardımları, aileler için yardımlar ve sosyal yardımlarda azalmalar.
- KDV’de % 20’den % 23’e doğru bir artış.
- Gelir vergisinin standart oranında bir artış ve yıllık 153,300 Euro’nun üzerinde kazananlar için ek vergi oranları.
- Eğitim bütçesinde ve kamu sektör ödemelerinde çok önemli kesintiler.
- Sağlık hizmetlerinde, ilaçlar için kişilerin kendi paylarına düşecek ödemeyi gerçekleştirmesine yönelik önlemler.
- Sağlık hizmet giderlerinin enflasyona paralel olarak kullanıcılar için arttırılması.
- Merkez hükümet ve genel kamu yönetiminin çalışan sayılarında azalmalar şeklinde uygulanmıştır.

Hükümet Troyka ile yapılan anlaşmadaki bütçe açığı hedefini yakalamak için 2013 ve 2014 boyunca GSYİH’nın % 2,8’ine denk gelen (4,7 milyar Euro) gelir arttırıcı ve gider azaltıcı önlemler paketini de kabul

etmiştir. Bu önlemlerin üçte ikisi gelir arttırıcı iken üçte biride harcama kesintilerinden oluşmaktadır.

Ülkede ayrıca yapılmak istenen birçok önemli kesinti de Anayasa mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Örneğin hasta yardımlarının sınırlandırılması, işsizlik üzerinde sosyal güvenlik katkılarının uygulanması, kamu çalışan ve emekliler için bonus ödemelerinde ki bir miktar kesintide dahil olmak üzere Nisan 2013'te Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Önlemlere karşı başka mücadeleler Anayasa Mahkemesi'nde halen tartışılmaya devam edilmektedir (Healy ve öte., 2013: 32-33).

Alınan önlemler diğer ülkelerde olduğu gibi Portekiz'de de büyük bir halk tepkisinin yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki ülkede Haziran'dan Kasım 2013'e kadar sadece taşımacılık sektörüne ait 473 grev gerçekleştirilmiştir. Haziran'da gerçekleştirilen bir grev ile ülkedeki kamu taşımacılığı neredeyse durma noktasına gelmişti. Bu gösteriler sayesinde halk kemer sıkma önlemlerinin şiddetini bir miktar azaltmayı başaramıştı. Ülkede siyaset cephesinde de istifalar birbirini izlemiştir. Maliye bakanı da dahil olmak üzere 2013 yılında birçok istifa yaşanmıştır (Leahy ve öte., 2014: 50-52).

Ayrıca Portekiz'de karşılaşılan sosyal krizlere karşılık olarak “Sosyal Acil Programı” adında krizin sosyal etkilerini azaltmak için temel ve doğrudan önlemlere odaklanan 4 yıllık bir program Ekim 2011'de uygulamaya sokulmuştur (Healy ve öte., 2013: 32-33).

Ülkenin, bankacılık alanında da zor durumda kalan bankalara sermaye takviyesi yaptığını belirtebiliriz. Örneğin “Banco Espirito Sanco” bankası yaşadığı kriz sonrası ikiye ayrılmıştır. Öncelikle “Novo Banco” adında yeni bir banka oluşturularak birçok içerik buraya transfer edilmiştir. Bu bankaya 2012 yılında Portekiz bankacılık sektörü tarafından fonlanan “Portekiz Çözüm Fonu”ndan 4,9 milyar Euro sermaye enjekte edilmiştir. Fakat bu fon tam olarak gelişmiş olmadığından 4,4 milyar Euro'luk kısmı Portekiz'in elde ettiği mali yardımlardan buraya aktarılmıştır. “Novo Banko'nun” ardında kalan “Banko Espirito Sanco” ise zehirli atıklarla beraber tasfiye edilerek işlemlerine son verilmiştir (Focuseconomics, 2015a). Yine Ocak 2013'te yaklaşık 1,1 milyar Euro, “Rentipar-Barif” bankasına sermaye

gereksinimini gidermesi için enjekte edilmiştir. (Leahy ve öte., 2014: 50-52).

Diğer taraftan ülkede özelleştirmelerde hız kazanmıştır. Özellikle “Energias de Portugal’daki” son kamu hissesinin satışı Portekiz için çok önemli bir an olmuştur. Çünkü bu elektrik şirketinin % 21,25 ile en büyük hissesini elinde bulunduracak olan “China Three Gorges’un” Portekiz enerji piyasasına girişi demektir. Ayrıca hükümet kamuya ait iki devlet televizyonundan birisini özelleştirme niyetinde olduğunu açıkladı ki, bu da ülkede tartışmalara neden olmuştur (Dias, 2013: 3-4).

3.4.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum

Portekiz’in, krizi Yunanistan veya İspanya kadar ağır yaşamadığını belirtebiliriz. Ülkede 2011’den bu yana devam eden durgunluk, 2014 itibariyle ortadan kalkmıştır. Özellikle 23 Ocak 2013’te 2 milyar Avro bono satışı gerçekleştirmek amacıyla açılan tahvil ihalesinde beklenenin çok üzerinde, 8 milyarlık satış gerçekleştirildikten sonra ekonomi olumlu bir hava yakalamıştır. Ülkenin bu sayede faiz oranları düşmeye başlamış ve 2014 yılı ile beraberde büyüme kendini göstermeye başlamıştır. (Cop, 2013: 4).

Portekiz 2014’e kadar dengesizlikleri geliştirmeyi, rekabet gücünü arttırmayı ve büyümeyi yeniden sağlamayı amaçlayan Troyka’nın reformlarını başarılı bir şekilde uygulamıştır. Ülke ekonominin rekabet gücünü bu reformlar sayesinde çok iyi bir seviyeye getirmiştir. Aynı zamanda reformlar sayesinde hükümet finansında da sürdürülebilir temeller atılmıştır (Euro Challenge. 2014a: 1). Bu sayede ülke 2014 yılının Mayıs ayında Troyka ile olan mali yardım programından temiz bir çıkış yapabilmıştır (Euromoney, 2014: 4).

Portekiz Ekonomisi yerli talepte yaşadığı hafif bir daralmayı ihracattaki güçlü büyüme ile telafi ederek 2014’ün son çeyreğinde yukarı yönlü hızlı bir ivme yakalamıştır. Yıllık bazda ekonomi özel tüketim ve yatırımların her ikisinde güçlü bir toparlanma ile desteklenerek son 4 yılda ilk kez 2014 yılında genişleme göstermiştir (Focuseconomics, 2015a).

2013 yılında gerçekleşen % 1,4'lük daralmadan sonra ekonomi 2014'te % 0,9'luk genişlemeyle büyümeye başladı. Bu 2010 yılından itibaren Portekiz'de ekonomik büyümenin yaşandığı ilk tam yıldır. Ekonomik büyümesi önceki üç ayda % 0,3 ile büyüdüktan sonra 4. çeyrekte % 0,5 ile genişleyerek 2014'ün sonunda hız kazanmıştır. Portekiz bankasının tahminleri ise ekonominin 2015 için % 1,7 ve 2016 için de % 1,4 büyümesi yönündedir (EY Eurozone Forecast, 2015: 1).

Ülkede uygulanan reformlar sonucunda ülkenin 2009 yılı için gerçekleşen bütçe açığı GSYİH'ya oranla % -10,2 iken bu oran 2013'te % -4,9'a indirilebilmiştir (Focuseconomics, 2015a). Ülkenin kamu borcunda ise aynı başarı sağlanamamıştır. Aksine sürekli artan bir eğilim izleyerek 2009'da % 83,7 olan kamu borcu 2014 yılında 229 milyar Avro yani GSYİH'ya oranla % 131 olarak gerçekleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015a).

Aynı şekilde ülkede işsizlik oranı da 2008'den bu yana belirgin bir şekilde artma eğilimindedir. 2009'un sonunda % 9,4 olan işsizlik oranı Eylül 2013'de % 16,2'ye yükselmiştir (Focuseconomics, 2015a). Ülkenin işsizlik oranı 2014 yılı sonunda % 13,9 olarak gerçekleşmiştir (Tradingeconomics, 2015e).

Bu arada Şubat 2015'te hükümet IMF'ye olan mali yardım borcunu zamanından önce ödemek için bir program açıklamıştır. Mayıs 2014'te IMF'yle 3 yıldır süren 78 milyarlık mali yardım programından temiz bir çıkışla ayrılan hükümet, sonraki 30 ayda IMF borçlarının neredeyse yarısını ödemeyi planlamaktadır. Bu işlemi ise çok düşük oranlı tahvil faizlerinin avantajlarından yararlanarak yapmayı amaçlamaktalar. Martta nakit olarak yapılacak ilk ödemenin ardından sonraki ödemelerin önemli ölçüde 10 yıllık hükümet bonoları vasıtasıyla finanse edilmesi planlanmaktadır (Focuseconomics, 2015a).

3.5 İspanya Ekonomik Krizi

Avrupa Borç Krizini değerlendirdiğimiz tezimizde ele alacak bir diğer ülke birlik içerisinde de önemli bir yere sahip İspanya ülkesidir. İspanya, daha önce ele alınan ülkelerden hem nüfus hem de ekonomik faaliyet olarak

oldukça ileri bir seviyede yer almaktadır. İspanya, AB içerisinde 4. ve Dünya ekonomilerinin arasında ise 14. büyük ekonomidir. Bu nedenle İspanya'nın yaşadığı krizin, birliğin geleceği açısından da çok önemli olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

İspanya, ekonomisinin harap olduğu 1929 yılındaki İspanya iç savaşının sonundan bu yana ekonomik olarak gelişmektedir. İspanya'nın bu hızlı ekonomik büyümesi, "Spanish Miracle" (İspanya Mucizesi) olarak adlandırılmıştır (Euro Challenge, 2012: 1). Ülke 1950'li yıllardan sonra uygulanan kalkınma planlarıyla beraber, 1973 yılında yaşanan petrol krizi, birliğe üyelik sürecinde yaşanan bankacılık krizi ve 1993 yılındaki resesyon haricinde 2008 yılına kadar sürekli gelişmesini sürdürmüş ve bugünkü halini almıştır (Akçadağ, 2012).

Bu büyüme sürecinde anahtar rol oynayan birkaç nokta sıralayabiliriz. Öncelikle 60'lı yıllarda ücret artışlarıyla içsel talep desteklenerek, sanayileşme ve kentleşmeden kaynaklı ülke gelişmeye başlamıştır (Etxezarreta ve öte., 2011: 3). Ayrıca 1977 yılında General Franco rejiminden iktidarın yapılan seçimler sonucunda Merkezi Demokratik Birlik partisi tarafından devralınmış, sonrasında AET üyeliği için başvurunun yapılması bir diğer önemli noktadır. Bu üyelik sürecinde birliğe uyum sağlayabilmek adına vergi reformları, yeni sosyal güvenlik sistemi ve vergi artışı gibi düzenlemeler gerçekleştirilerek uzun süren görüşmeler sonucunda 1986'da birliğe üye olunmuştur. Birlik tarafından belirtilen kriterler sağlanamamış olmasına rağmen üyelik gerçekleştirilmiş ve % 11 olan enflasyon oranı ve % 5,5 olan bütçe açığı üyelik sonrasında birlikten elde edilen yardımlar ve Avrupa Bankalarından alınan kredilerle olumluya çevrilmiştir (Akçadağ, 2012).

Bu süreçte uygulanan verimli programlar vasıtasıyla ülke sahip olduğu düşük emek maliyetini kullanarak, düşük seviyeli teknolojisine rağmen Avrupalı sanayilerle rekabet etmeye başlamıştır. İspanya birliğin merkez ülkeleri tarafından artan bir oranla tercih edilen bir piyasa olmuş ve bu şekilde büyüme sürecine devam etmiştir. İspanya 21. Y.Y.'ın başında AB'nin önemli ekonomik güce sahip ülkelerinden birisi olmuştur. Bu

noktada İspanya'nın AB'nin endüstrileşmiş 5. büyük ülkesi olduğunu söyleyebiliriz (Etxezarreta ve öte., 2011: 3-4).

Birliğe üyeliği sonrası AB fonlarından faydalanan ana kullanıcılardan biri olan İspanya, ortak para birimine de katılım sağlayan ilk ülkelerden biri olmuştur (İTKİB, 2011: 6). 1999 yılında oluşturulup 2002 yılında piyasaya sürülen ortak para birimi Euro vasıtasıyla, para birimi Pesetanın kur riski ortadan kalkmış ve büyümeyi sağlamak ülke için çok daha kolay hale gelmiştir. Çünkü düşük faizle bol miktarda kredi Avrupalı bankalardan kolaylıkla sağlanabilmiştir (Akçadağ, 2012).

Bugün ekonomisine bakıldığında GSYİH'na en büyük katkı hizmet, sanayi ve turizm sektöründen gelmektedir. Ülkeyi her yıl yaklaşık 60 milyon turist ziyaret etmektedir. Ayrıca Latin Amerika ülkeleriyle yakın bir ticari ve yatırım ilişkisi söz konusudur (İTKİB, 2011: 6). 2000 yılı sonrasında ekonominin büyüme sürecine önemli bir katkı da inşaat sektöründen gelmiştir. Alınan bu düşük faizli krediler ülkeye artan göçle beraber konut piyasasında, ABD ve İrlanda'dakine benzer bir konut balonunu meydana getirmiştir (Euro Challenge, 2012: 1).

3.5.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri

2011 yılı başlarında İspanya'nın sahip olduğu kamu borç yükü Almanya ve Birleşik Krallığın sahip olduğu borç yüküne oranla oldukça düşüktü. GSYİH'ya oranla borç yükü, Almanya da % 81,2, Yunanistan da % 165,3, İtalya'da % 120,1 ve Birleşik Krallık'ta % 85,7'ye karşı İspanya'da sadece % 68,5 seviyesindeydi (Beker, 2014: 6).

Hatırlanacağı üzere İrlanda da kriz öncesinde kamu borç yükü %24,8 gibi düşük oranda izlemiş, fakat krizi izleyen 2009 yılında bu borç oranı önemli ölçüde artış göstererek % 65,2'ye yükselmişti. İspanya'nın kriz sonrasında ki durumu da İrlanda'yla benzerlik göstermektedir. Hatta bu ülkelerde kriz öncesinde kamu fazlası mevcuttur. Fakat krizin etkilerini göstermeye başlamasından sonra kamu borçları hızlı bir biçimde artış göstermiştir (Göker ve Akyol, 2014: 187).

İspanya konusu yukarıda belirtildiği gibi İrlanda kriziyle nedenleri ve oluşumu itibariyle önemli benzerlikler göstermektedir. İspanya

ekonomisinde 1989-2006 yılları arasında talep her yıl % 4,7 oranında büyürken buna karşılık üretimde gerçekleşen büyüme % 3,8 seviyesindeydi. Ayrıca ülkeye bu dönemde gerçekleşen göçlerle beraber katılımcı işgücü oranında da bir genişleme söz konusu olmuştur. Bu şekilde tüketim ve üretim arasında ki açık, ülkenin dışsal borçları üzerinde negatif bir etkiye sahip olmuş ve reel döviz kurunun yükselmesine neden olmuştur. İspanya'nın Euro bölgesinin diğer üyelerine oranla artan fiyat ve maliyetleri nedeniyle bu dönemde rekabetinde güç kaybı yaşanmıştır (Stein, 2011: 203).

Buna karşılık 1996-2007 yılları arasında inşaat sektörü, İspanya ekonomisinde en hızlı büyüyen endüstri olmuş ve her yıl ortalama % 5'lik bir büyümeyle genişlemiştir. 1998-2007 yılları arasında ev sayısı % 30'luk bir artış göstermiş ve fiyatlar düşmek yerine bu dönemde % 127 oranında artış göstermiştir. Bu durum neticesinde insanlarda sürecin sonu olmadığına ilişkin bir beklenti oluşmuştur. Bu nedenle insanlar birikimlerini ev sahibi olmak veya ev inşa etmek şeklinde değerlendirmişlerdir. Ayrıca hükümet tarafından sağlanan vergi avantajlarının inşaat sektöründe ağırlık göstermesiyle de bu talep daha fazla körüklenmiştir (Beker, 2014: 6).

Bu süreç özellikle 1999 yılında ortak para birimi Euro'nun kullanılmaya başlamasıyla hız kazanmıştır. Çünkü bu süreçte İspanya, Avrupalı bankalardan ucuz krediler sağlamış ve bunu inşaat sektöründe değerlendirmiştir. Böylece neredeyse hiç dış finansmana ihtiyaç duymayan İspanya ekonomisi net bir borçlu haline gelmiştir. 2008'de toplam net borçlanması GSYİH'nin % 9,1'i seviyesinde gerçekleşmiştir (Stein, 2011: 203).

İnşaat sektöründe de fiyatların sürekli bir biçimde artıyor olması, iş dünyasını bu yönde bir arz sunmaya davet etti ve sermayenin büyük bir kısmı bu alana yönlendirildi. Tabii bu noktada bankaların da payı yüksektir. Bankalar müşterilerine önce 40 sonrasında ise 50 yıl vadeli mortgage paketleri sundular. Bu şekilde inşaat sektörünün payı 1995'te GSYİH'da % 6,9'dan 2006'da % 10,8'e yükseldi. İnşaat sektörünün istihdama katkısı da 2007'de toplam istihdamın % 13,3'ünü kapsamıştır. Bu etkileyici büyüme süreci, oluşturulan gayrimenkul balonunun küresel finansal krizin ortaya

çıkmasından sonra patlamasıyla yok olmuştur. Krizin ilk etkileri uluslararası likiditede azalmayla ortaya çıkmış ve İspanya gayrimenkul piyasası krizin içine girmiştir. Uzun bir süre artış gösteren ev fiyatları, 2008 yılı sonrasında düşmeye başlamıştır.

Ülkenin bankacılık sektöründe ise aktif rol oynayan ve “Cajas” diye adlandırılan bölgesel bankalar, genellikle kişi veya ailelere ait bankalar olarak işlem yapmaktaydılar. Fakat küçümsenmeyecek düzeyde aktif bir role sahiplerdi. Şöyle ki 2009 yılında toplam mortgage kredilerinin toplam % 56’sını yönetmekteydiler. Kişilere ait bankalar olduklarından herhangi bir kriz durumunda kendilerini kurtarmaları görece çok daha zor olacaktı (Akçadağ, 2012). Nitekim kriz patlak verip geri dönmeyen kredilerin miktarında artış yaşanınca, gerçekleşen durum bu şekildeydi ve bu bölgesel bankalar krizin ilk kurbanları oldu. Krizin yayılmasını önlemek adına hükümet bu Cajas’lardan birinin 2009 yılında mali yardım ihtiyacının karşılanacağını duyurdu ki, sonrasında kurtarılan banka sayısı giderek artış gösterdi. Hükümetin bankalara yönelik bu mali yardımları krizin etkilerini sınırlandırma amacı taşırken, diğer taraftan piyasa oyuncularının güvenini sarsmış oldu. Sonuç olarak 2012’de kefaleti ödenmiş birkaç bankanın birleştirilmesiyle “Bankia” bankası oluşturuldu ve bu banka İspanya da ki en rütbeli bankalar arasında 4. sırayı aldı.

Kurtarılan bu bankalar hükümetin bütçe açığına ekstra bir yük oldu. Aşağıda yer alan Tablo 8’de İspanya’nın 2000-11 yılları arasındaki Genel hükümet gider, gelir ve dengesinin GSYİH’ya oranı gösterilmektedir.

Tablo:8 Genel Hükümet Gideri, Geliri ve Dengesi 2000/11 GSYİH (%)

Yıl	Gider	Gelir	Denge
2000	39,2	38,2	-0,9
2001	38,7	38,1	-0,5
2002	38,9	38,7	-0,2
2003	38,4	38,0	-0,3
2004	38,9	38,8	-0,1
2005	38,4	39,7	1,3
2006	38,4	40,7	2,4
2007	39,2	41,1	1,9
2008	41,5	37,0	-4,5
2009	46,3	35,1	-11,2
2010	45,6	36,3	-9,3
2011	43,6	35,1	-8,5

Kaynak: Beker, V.A. “The European Debt Crisis: Causes and Consequences”, Stock & Forex Trading, 2014, s.6.

Tablo 8’de görüleceği üzere; 2000-2004 arasında GSYİH’ya denk gelen bütçe açığı % 3’lük Maastricht kriterinin altında yer almaktaydı fakat bankalara yönelik mali yardımlarla beraber bu oran 2008’de önce % -4,5 ve sonrasında 2009’da % -11,2’ye ulaştı. Tabi bu açığın artmasında gayrimenkul sektörüyle yakından ilişkili olan istihdam da ki azalmanın da katkısı büyüktür. Uluslararası likiditenin azalması sonucu çöken inşaat sektöründen kaynaklı oluşan işsizlik, sosyal yardımlar da ve işsizlik yardımlarında bir artışa neden olarak kamu giderlerini arttırıcı rol oynamıştır. Aynı zamanda işsizliğin artış göstermesi vergi gelirlerinde bir düşüşe neden olarak kamu gelirlerinin de azalmasına etki etmiş ve çift yönlü olumsuz etkide bulunmuştur (Beker, 2014: 6).

Aşağıda yer alan Tablo 9’da İspanya’nın 2000-11 yılları arasındaki yıllık büyüme oranları gösterilmektedir.

Tablo:9 Yıllık Büyüme Oranları 2000/11

YIL	Büyüme Oranı %
2000	3,7
2001	1,9
2002	0,5
2003	0
2004	1,7
2005	0,9
2006	2,2
2007	1,7
2008	-1,2
2009	-5,5
2010	1,8
2011	0,4

Kaynak: Beker, V.A. “The European Debt Crisis: Causes and Consequences”, Stock & Forex Trading, 2014, s.6.

Tablo 9’a göre ekonomik büyüme 2007’de gerçekleşmiş olan % 1,7’lik seviyeden, takip eden yıllarda 2008’de % -1,2 2009’da % -5,5 ve 2010 yılında da % 1,8 olarak gerçekleşmiştir.

İspanya’nın önemli bölgeleri ayrıca finansal zorluk içerisinde yer almaktaydılar. 2012 yılında İspanya Ekonomisinin belkemiğini oluşturan Valencia, Murcia ve Katalonya, merkezi hükümetten kurtarma fonları için başvuruda bulunmuşlardır (Euro Challenge, 2012: 1).

Bütçe açığını düşürmek ve dengeyi sağlamak adına kabul edilen önlemlerin kapsamı ve seferber edilen kaynakların yoğunluğu daha önce görülmemiş düzeyde olmuştur. (Stein, 2011: 203).

3.5.2 Krize Karşı Alınan Önlemler

İspanya’da ev fiyatlarının hızla düşmeye başladığı ve beklentilerin olumsuzla döndüğü krizin ilk yıllarında, krizin olumsuz etkilerinden kaçınabilmek ve ekonomik göstergeleri sağlamlaştırmak adına önlemler alınmıştır. Bu önlemler krizin ilk yıllarında finansal kuruluşların doğrultusunda genişleyici önlemler olarak uygulanmış, fakat göstergelerin kötüye gitmesinden ötürü daraltıcı yönde önlemler uygulanmaya başlanmıştır. Bu şekilde İspanya’da 2008-09 yıllarında GSYİH’nın toplam % 4’ünü hedef alan, hane halklarına ve şirketlere yönelik likiditeyi

destekleyici düzenlemeleri de içeren genişleyici bir paket uygulanmıştır. Bu düzenleme gelirlerin 2008 ve 2009'da GSYİH'nın % 1,2'si oranında azalmasına neden olmuştur. Gider kanadın da ise hükümet 8 milyar Euro kaynak sağlayarak E planı diye adlandırılan ve yerel kamu yatırımlarını destekleyen bir fon oluşturmuştur. Otomotiv gibi sektörleri desteklemesi ve kamu tüketim projelerine fon sağlaması amaçlanmıştır. Bu düzenlemeler sonucunda da kamu açıkları 2007'de % 2'lik bir fazlalıktan 2009'da % 11'lik bir açığa kaymış ve kamu borcu 2007'de ki % 36'lık seviyesinden 2009'da % 54'e yükselmiştir. Kamu finansmanın bozulması bu iki yılla belirginleşmiştir.

2009 yılına gelindiğinde birçok Euro ülkesi % 3'lük açık sınırını aşmaktaydı. Bu ülkeler aşırı açık prosedürlerine bulaşmış oldukları için durumlarını düzeltmek adına mali konsolidasyon önlemleri almaları gerekti. Aynı zamanda 2007'de yaşanan finansal krizler 2009 yılında egemen borç krizlerine dönüşerek, büyük mali dengesizlikler yaşayan ülkelerin yüksek kamu borç sorunu da yaşamalarına neden oldu. Bu noktada Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi ülkeler borçlarını finanse etmek için AB'den finansal yardım istemeye zorlandılar. İspanya'nın kendi başına içinde bulunduğu krizden çıkması Euro'nun geleceği için çok hassas bir durum olduğundan tavsiyelerle yetinildi. 2014'e kadar bütçe açığını % 3'ün altına indirmesi ve kamu borcunu da azaltması istendi. Bu noktada bir dizi önlem alındı fakat bu kez finansal kuruluşlar tarafından genişleyici değil daraltıcı önlemler uygulanması istendi. İspanya da bu mali düzenleme önlemleri Mayıs 2010 tarihinde uygulanmaya başlandı. Hükümet gelir kanadın da 2010'dan 2012'ye GSYİH'nın % 3,9'u oranında artış, gider kanadında ise GSYİH'nın % 3,5'u seviyesinde bir azalış gerçekleştirmeyi umuyordu (Conde ve öte., 2013: 21-26).

Bu önlemler aşağıdaki gibi sıralanabilir; (Hurma, 2013: 25).

- Memur maaşları 2010 yılında % 5 azaltılmış ve 2011-12 yıllarında ise dondurulmuştur.
- Emekli maaşları azaltılmış ve 13 bin kamu işçisi işten çıkarılmıştır.

- Hesap sahipleri ve bankalar için mevduat garantileri 20 bin Euro'dan 100 bin Euro'ya yükseltilmiştir.
- 2012'de asgari ücret dondurulmuş, gelir vergisinde % 0,75 ile % 7 arasında artış yapılmış ve lüks tüketimde iki yıl süreli vergi artışı öngörülmüştür.
- Haftalık çalışma saatleri 35'ten 37'ye yükseltilmiştir.
- Siyasi parti ve sendikalara yapılan destekler de % 20 oranında kesintiler yapılmıştır.
- KDV oranları arttırılmış ve banka birleşmeleri gerçekleştirilmiştir. (4 bankanın birleşmesiyle Bankia oluşturulmuştur.)
- Kötü kredilere karşı bankaların karşılık ayırmasına ilişkin düzenlemeler sıkılaştırılmıştır.

Sosyal yardım sistemi yaşanan resesyon sonucunda alınan bu önlemlerle önemli ölçüde kesintiye uğramıştır. İşçiler tarafından bu durum yoğun bir şekilde protestolarla karşılaşmıştır ki, bu protestolar genellikle ücretlerin azaltılmasına ve özelleştirmelere karşı gerçekleşmiştir.

2011 yılında başlanıp 2013 yılında da devam eden emeklilik düzenlemelerine ilişkin önlemler mevcuttur. Bu düzenlemelerle kısmi veya erken emeklilik olanakları sınırlandırılmaya çalışılmış ve çalışma yaşamı uzatılmak istenmiştir. Ayrıca yaşlı çalışanlar için işsizlik yardımları daraltılmış ve emeklilik yaşı 65'ten 67'ye yükseltilmiştir. Kamu harcamalarında kesintileri amaçlayan hükümet, sağlık alanında da önlemler almıştır. Uzun dönemli bakım harcamalarında 2012 yılında 599 milyon Euro kesinti yapılmış ve sonraki yıllarda da bu uygulamanın devam etmesi amaçlanmıştır. Ülkede uygulanan sağlık alanında ki kesintiler, ulusal bütçede % 13'ün üzerinde yani 365 milyon Euro'yu işaret etmektedir. Bu kesintilere maruz kalan yaşlı, engelli ve akıl sağlığı bozuk kimselerde dahil birçok insan oluşabilecek risklere karşı savunmasız bırakılmışlardır.

Diğer taraftan emek piyasasında uygulanan önlemlerle de büyük bir esneklik sağlanması amaçlanmıştır. Bunlar toplu işten çıkarma prosedürlerinde değişiklikler ve düzenli sözleşmeler için haksız yere işten

çıkartma durumunda verilecek tazminatlarda parasal bir azalmayı kapsamaktaydı.

Uygulanan bu önlemler neticesinde bütçe açığı azaltılabilmiş fakat kamu borcunda önemli bir gelişme sağlanamamıştır. İspanya Hükümetinin Ulusal Reform Programının da kamu açığını azaltmak için uygulanan bu önlemlerin % 60'ının GSYİH'da % 40'lık bir artış oluşturduğu ve aynı zamanda giderleri de kısıtıldığı görülmektedir. Fakat bu önlemlerin benzerlerinin uygulandığı diğer Avro ülkeleriyle kıyaslandığında, 2007-11 yılları arasında kamu gelirlerinde sağlanan başarı diğer ülkelerin performanslarının gerisinde kalmıştır. Şöyle ki vergilendirme önlemleri uygulandıktan sonra dahi İspanya'nın vergi gelirleri, AB ortalamasına oranla nispeten düşük kalmış ve toplanan vergi gelirleri krizin başlangıcından bu yana giderek azalmaya da devam etmiştir. Bunun en temel nedenin uygulanan KDV artışları, yaşanan yüksek işsizlik ve kesilen sosyal yardımların talep üzerinde oluşturduğu negatif etki olarak açıklanabilir. Düşen talep sonucu vergi gelirleri bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Aynı zamanda işsizliğin artması sosyal yardımların da yükselmesini tetikleyerek, giderlerin de yükselmesine neden olmuştur (Leahy ve öte., 2014: 63-65).

İspanya Avro ülkeleri arasında geliri GSYİH'ya oranla % -5,4 seviyesiyle en çok düşen ülke; gider bölümünde ise en çok gideri olan 4. ülke olmuştur. 2011'de İspanya'nın giderlerinin GSYİH'ya oranı % 45 ile Avro bölgesinin ortalaması olan % 50'nin altında yer almıştır. Diğer taraftan gelirlerinde ise Euro bölgesinin ortalama geliri GSYİH'nın % 45'i iken İspanya'nın gelirleri GSYİH'nın % 36'sı olarak gerçekleşmiştir. Oluşan bu sonuçlarla beraber ortaya çıkan açık beklenenden daha kötü olmuştur (Conde ve öte., 2013: 21-26).

Ülkede 2012 ve 2013 yıllarında vergi artışlarına devam edilmiştir. Özellikle 2012 sonunda gerçekleştirilen KDV artışları ve 2013'te bölgesel düzeyde gerçekleştirilen gelir vergisi, çevre vergisi, KDV üzerindeki artışlar gelir artışı oluşturmalarının yanı sıra talebin azalmasına neden olarak 2013'te GSYİH'nın olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Bu şekilde

ekonominin 2011’de sağlanan hafif bir toparlanmadan sonra 2012 ve 2013 yılları için resesyona girdiğini söyleyebiliriz (Leahy ve öte., 2014: 63-65).

Euro bölgesinde kriz nedeniyle gerçekleşip alışıldık bir duruma dönüşen erken seçim İspanyada da yaşanmıştır. 2004 yılında göreve gelen Sosyalist parti, Kasım 2011’de ağır bir hezimetle uğrayarak oyların % 44’ünü sağcı Halk partisine kaptırıp koltuğu devretmek zorunda kalmıştır (Akçadağ, 2012).

ABD, IMF, diğer AB ülkeleri ve Avrupa komisyonunun baskısı altında İspanya özellikle bütçe açığını 2009’da GSYİH’nın % 11,2’sinden 2013’te % 6,8’e düşürmeyi başarmıştı (Tradingeconomics, 2015b). Fakat 2012 Haziran ayında İspanya’nın 10 yıllık tahvil kâğıtlarındaki faizler % 7 seviyesine ulaştığından ülke Euro birliği için birincil endişe kaynağı oldu ve ülke tahvil piyasasına erişmekte zorluklarla karşılaştı. Bunun üzerine göreve yeni gelen hükümet bankaların içinde bulunduğu durumu çözmesi adına 25 Haziran 2012’de Troyka’dan yardım çağrısında bulundu. (Erarlan, 2013: 132-138).

Avrupa Finansal İstikrar Tesisi / Avrupa İstikrar Mekanizması tarafından ülkeye sunulan toplam kredi hattı 139 milyar Dolar (100 milyar Euro) olarak bilinmektedir. 23 Ocak 2014’te finansal yardım programından çıkılan süreye kadar bankalar bu fondan toplam 56,6 milyar Dolar (41,3 milyar Euro) kaynak kullanmışlardır (Chislett, 2014: 1).

Hükümet bankaların birleştirilmesine yönelik yaptığı çalışmalar ve yaklaşık 23,5 milyar Euro’luk mali yardımın yanı sıra, aynı zamanda koşullu yardımlarda devlet garantisi altında bazı kuruluşların örneğin bankalar, varlık koruma kuruluşları veya SAREB’in (yeni kurulan varlık koruma şirketi) çıkardıkları tahvil kağıtlarına destekte bulunarak yardımlarını sürdürmüştür (Leahy ve öte., 2014: 63-65).

3.5.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum

İspanya’nın ekonomik büyümesi düşük petrol fiyatları, sağlanan güven artışı, kolaylaştırılan finansman şartları ve gelişen emek piyasasından kaynaklı iç talebin de artış göstermesiyle yukarı doğru bir ivme yakalayarak 2013 sonlarında toparlanmaya başlamıştır (European Commission, 2015:

78-79). 2012 yılında açık veren cari ve sermaye hesapları 2013 yılında fazla vermeye başlamıştır. Ülkeye yönelik yabancı yatırımlarda bir önceki yıla oranla % 8,8'lik bir artış söz konusudur. Diğer taraftan ülkenin gerçekleştirmiş olduğu ihracat seviyesi 222,5 milyar Euro'ya ulaşarak kayıtların tutulduğu 1971 yılından bu yana en yüksek seviyesini yakalamıştır. Ülkenin bu başarıyı sağlamasında ihracat pazarlarının çeşitliliği ve ülkede uygulanan başarılı düzenlemeler ve reformların katkısı büyüktür. Bu şekilde ülke toparlanmasını sürdürerek 2013 yılının üçüncü çeyreği itibariyle 2 yıl süren resesyondan çıkmayı başarmıştır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014: 5).

Troykayla yapılan anlaşma neticesinde tüm gerekli reformlar tamamlanmış ve ülke başarılı bir şekilde 2014 Ocak ayında yardım programlarından çıkmıştır. İspanya, İrlanda'dan sonra mali yardım programından çıkan ikinci ülke olmuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2015b). Programdan çıkış bu yardımlardan bankaların artık yararlanamayacakları ve önümüzdeki 15 yıl içinde bu borçların faiziyle birlikte geri ödenmesi anlamına gelmektedir. Ülkenin kurtarılması için gerekli krediler hükümet kasalarından değil finansal kurumlardan tahsil edilmiştir bu nedenle kamu borç seviyesi artış göstermiştir. Ülke tarafından alınan önlemler neticesinde bütçe açığı daraltılmış olmasına rağmen kamu borç miktarında önemli gelişmeler sağlanamamıştır. Bu şekilde kamu borç miktarı hane halkları ve şirketler için hala bir sorun teşkil etmekte ve 2015 yılında GSYİH'nin % 100'ünün üstüne çıkabileceği düşünülmektedir (Euro Challenge, 2014b: 1). İspanyanın 2013 yılı için sahip olduğu bütçe açığı GSYİH'ya oranla % -6,8, sahip olduğu kamu borcu ise GSYİH'ya oranla 2014 yılı için % 97,7 olmuştur (Tradingeconomics, 2015b).

Ülkede deflasyon önemli bir endişe olarak görünmesine rağmen, ülke resesyondan çıkmış ve toparlanmaya devam etmektedir. Kasım 2014'te enflasyon oranı Avrupa Merkez Bankasının hedeflediği % 2'lik hedeften oldukça uzak % 0,5 olarak gerçekleşmiştir (Tradingeconomics, 2015b). Ülkede bankacılık alanında ise hala reformlara ihtiyaç duyuluyor olmasına rağmen finansal sektör güçlendirilmiş ve sermaye piyasalarına tam erişim sağlanmış durumdadır. Yerli talep ve yatırım artışlarının orta vadede

büyüme yi sürdürmeye devam etmesi beklenmektedir (Euro Challenge, 2014b: 1).

İspanya da 2013'ün ilk çeyreğinde % 26,9 ile zirve yapan işsizlik oranı 2014'ün dördüncü çeyreğinde % 23,7'ye gerilemiştir. 2014'ün ikinci yarısında bir yandan emek gücünde bir daralma yaşanırken, diğer taraftan iş yaratma noktasında mütevazı bir başarı sağlanmıştır. Bu olumlu eğilimlerin önümüzdeki dönemlerde ılımlı ücret artışlarıyla desteklenerek daha iyi sonuçlara yol açması beklenmektedir. Yavaş yavaş azalması beklenen işgücündeki daralmayla işsizlik oranının 2016'da % 20,7'ye gerileyeceği tahmin edilmektedir. Hatta petrol fiyatlarındaki düşüşler ve Avrupa Merkez Bankasının uygulayabileceği para politikası müdahaleleri ile daha fazla yatırımın ve özel tüketimin desteklenerek bu tahminlerde varsayılan sonuçlardan daha iyilerinin de yakalanabileceği düşünülmektedir (European Commission, 2015: 78-79).

Euro bölgesindeki en yüksek işsizlik seviyesine sahip İspanya'nın bu duruma gelmesi, kriz öncesindeki yükseliş döneminde GSYİH büyümesinin önemli ölçüde emek-yoğun sektörlere dayalı olmasıyla ilgilidir. Çünkü kriz ortaya çıktığında oluşan resesyon ortamı, bu sektörlerin çok ağır bir şekilde etkilenmelerine yol açarak bir işsizler ordusunun oluşmasına yol açmıştı. Oluşan bu işsizlik seviyesinin önemli bir kısmı inşaat sektörünün çökmesiyle ortaya çıkmıştır. Konut balonu patladığında İspanya ekonomisinin borç seviyesi yükseldi, bazı finansal kuruluşlar bilançolarında ağır zararlarla karşılaştı. Bunun sonucunda da firmalar özellikle genç işçileriyle sözleşme yenilemekten kaçındılar ve işsizlik hızla tırmanışa geçti (Conde ve öte., 2013: 21-26). İspanya da 2009'dan 2014'ün ikinci çeyreğine kadar toplam 17,2 milyon meslek sahibinden 3,2 milyonu işini kaybetti ki, bu oran AB-28 ülkeleri arasında şu ana kadarki en yüksek iş kaybı olarak yer almaktadır (Petmesidou ve Guillen, 2015: 14).

Ortaya konulan bu makroekonomik göstergelerdeki başarılar gündelik hayata tam anlamıyla henüz yansıtılmamaktadır. Şöyle ki Troyka'dan sağlanan yardım karşılığında ülkede uygulanmaya başlanan daraltıcı maliye politikaları halkın yoksulluğa düşmesine yol açmıştır. Ülkede 2013 Aralık ayında yoksul bir ailenin çöpten buldukları bir yiyecekten zehirlenerek

ölmesi krizin şiddetini ortaya koymaktadır. Kriz karşısında alınan önlemler halkın tepkisiyle karşılaşmış ve ülke genelinde hükümete karşı çok sayıda eylem gerçekleştirilmiştir.

Ülkede kemer sıkma politikaları ve artan işsizlik karşısında insanların tepkisi günden güne büyüme göstermektedir. 15 Kasım 2011 yılında 15M Hareketi (Öfkeliler: Los Indignados) başlığı altında halk tarafından ülkenin birçok yerinde çok sayıda gösteri düzenlenmiştir. Gençler, bankaları, meydanları ve hükümet binalarını işgal etmişlerdir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2015b). Dahası bu gösteriler sonucunda “Podemos” (Yapabiliriz) adlı bir parti göstericiler tarafından oluşturulup, gerçekleşen Avrupa Parlamentosu (AP) seçimleri sonucunda % 7,98 oy olarak AP’ye 5 milletvekili göndermiştir (Fidaner, 2014: 10). Parti halkın içine düştüğü sefaletten ötürü çok geniş kesimlerden destek bulmaktadır. Ülkede 2015 yılında yapılan anketlerde bir sonraki seçimde iktidarın ele geçirilebileceği ifade edilmektedir (Kaya, 2015: 41-43).

3.6 İtalya Ekonomik Krizi

Avrupa Borç Krizi, 2009 yılında Yunanistan’da kendisini gösterdikten sonra Portekiz, İrlanda ve İspanya’ya sıçramış ve 2011 yılında İtalya’nın yardım çağrılarıyla genişleyerek yeni bir boyut kazanmıştır. Ülkeler arasında gerçekleşen bu yayılmanın nedenleri arasında döviz kuru, dış ticaret ve faiz oranları gösterilmektedir (Topçu ve öte., 2013: 4).

Sanayileşmiş ülkeler grubu G8 arasında yer alan İtalya, AB’nin dördüncü, Euro parasal birliğinin ise üçüncü büyük ekonomisi olarak gösterilmektedir. Ayrıca ülke dünya ekonomileri arasında da ilk 10 içerisinde yer almaktadır. İtalya bu şekilde kriz yaşayan diğer üye ülkelere oranla bir hayli farklı bir konumda yer almaktadır (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, 2014: 3).

İtalya, sahip olduğu yüksek borç miktarı ile başta Fransa olmak üzere Avrupa’nın önemli bir kısmına tehdit oluşturmaktadır. Çünkü İtalya’nın sahip olduğu borç miktarı kurtarılamayacak düzeydedir ve alacaklılarının önemli bir kısmını Fransa bankaları oluşturmaktadır (Erarslan, 2013: 147-157). Ülkenin kamu borcu Almanya’yla kıyaslandığında daha düşük bir

orandadır, fakat GSYİH'ya oranla bakıldığında Almanya da bu oran İtalya'ya nazaran daha düşük bir seviyededir. Fakat her ikisi de % 60'lık Maastricht kriterinin üzerindedir. Bu nedenle İtalya'nın yaşadığı kriz, ithalat ve ihracat yaptığı ve de alacaklı-borçlu olduğu ülkeleri bir hayli endişelendirmektedir (Oğuz ve Pehlivan, 2012: 9).

İtalya, ikinci dünya savaşı sonrasında ekonomik olarak çok ciddi şekilde yıpranmıştır. Buna rağmen ABD'den Marshall planı kapsamında sağladığı dış yardımlarla ekonomisini yeniden şekillendirebilme imkanı bulmuştur. Bu dönemde ülkeye yönelik gerçekleşen göçlerle beraber işgücünü de kazanan ülke, bunu sermayeyle birleştirerek kısa dönemli "Ekonomik Mucize" olarak adlandırılan bir süreç yakalamıştır. Sağlanan bu başarıda Avrupa Ortak Pazarına katılmış olması da, önemli bir yer tutmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2015).

Ülkenin ekonomik tarihinde bir dönüm noktası olarak anılan bu süreç 1960'lı yıllarda yaşanmış ve ülkenin kuzeyinde kurulan Milan-Cenova-Torino endüstriyel üçgeni ülkenin önemli bir ihracat gücü haline gelmiştir. Birliğe sonradan katılan ülkelere gerçekleştirilen ve ağırlıklı olarak makine, mühendislik ürünleri, tekstil, giyim gibi sektörleri kapsayan bu ihracat işlemleri kuzeyde ağırlık kazanan küçük ve orta ölçekli işletmeler vasıtasıyla mümkün olmuştur. Bu durum iç talebede yansarak bir ekonomik patlamaya yol açmıştır, fakat diğer taraftan ülkenin güney kısmı görece fakir kalmış, gelişmemiş ve kuzeye sürekli göç vermiştir. Bu dönemde elde edilen büyüme oranı yıllık ortalama % 6,3 seviyesinde gerçekleşmiştir (Ginsborg, 2003: 212-217).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilen bu mucizevi büyüme sonrası ülke önemli endüstrileşmiş ülkeler arasında kendisine yer bulabilmiştir (Erarslan, 2013: 147-149).

1960'lı yıllardaki ekonomik büyümeyi bir daha hiç sağlayamayan İtalya, daha düşük oranlarla büyümesini sürdürmüştür. Şöyle ki petrole ve doğalgaza önemli ölçüde bağımlı olan ülke, 1970'li yıllardaki petrol krizine rağmen % 3'ün üzerinde bir büyüme sağlayabilmiştir. Fakat ikinci petrol krizinden sonra ekonomik büyüme daha da yavaşlamaya başlamıştır. Bu krizlere ek olarak ülkede artan iç siyasi kargaşa ve yolsuzluklar enflasyon ve

işsizliğin yükselmesine neden olmuşlardır. Ülke tekrar 1983'te toparlanmaya başlamış ve ekonomide refah devleti oluşturabilmek adına sağlık, eğitim, altyapı ve emeklilik gibi alanlarda önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Encyclopedia of the Nations, 2015b).

İtalya 1980'li yıllarda gerçekleştirdiği düzenlemeler sayesinde son derece gelişmiş bir altyapıya sahiptir. Ekonomik Yaşam Kalitesi 2010 sayısında, İtalya 10. Sırada yer almıştır (Euro Challenge, 2014c: 1).

1980'li yıllarda, bu döneme kadar başarılı bir şekilde yürütülen Kamu İktisadi Teşebbüslerinde yolsuzluklar ve yanlış yönetimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar ülkenin gider hesaplarında sürekli bir artışa neden olmuşlardır. Verimlilikten uzaklaşan bu KİT'lerin yol açtığı masraflara ek olarak refah seviyesini yükseltmeye yönelik gerçekleştirilen giderler, ülkenin bugün dahi sahip olduğu yüksek kamu borç stokunun nedenleri arasında gösterilmektedir. Ülke 1980 sonrasında bu giderleri düşürmek ve kamunun piyasadaki varlığını azaltmak adına radikal reformlar uygulayarak özelleştirmeler gerçekleştirmiştir. Örneğin Alfa Romeo gibi motorlu araçlar üreten şirketler özel yatırımcılara satılmıştır. Ayrıca Avrupa parasal birliğine dahil olabilmek adına düşük faiz oranları, düşük enflasyon ve düşük bütçe açığı gibi göstergelerde de önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu noktada refah devletine ilişkin işlemlerde yapılan kesintilerle yüksek bütçe açığı azaltılmış, kısıtlayıcı para politikaları vasıtasıyla enflasyon oranı düşürülmüş ve vergi sisteminde de daha verimli bir durum sağlanmıştır. Bu şekilde ülke Avrupa Parasal birliğine dahil olabilmek adına gerekli kriterleri kısmen yerine getirmiştir (Encyclopedia of the Nations, 2015b).

İtalya birliğe dahil olduğu 1990'lı yıllardan itibaren sağladığı büyüme oranlarıyla AB ortalamasının gerisinde kalmıştır. (Tradingeconomics, 2015c). Fakat uygulanan bütçe kısıntıları ve yüksek vergilendirme nedeniyle düşüğe olsa sürdürülebilir bir büyüme yakalanmıştır. Genel olarak ülkedeki işsizlik oranı ise, 2000 yılında % 11,5 olarak gerçekleşmiştir (Encyclopedia of the Nations, 2015b).

İtalya'nın parasal birliğe dahil olma süreci Yunanistan'la benzerlik göstermektedir. Belirtildiği üzere bütçe açığının % 3'ün ve kamu borç

stokunun da % 60'ın altında olması gerekirken, bu oranlar kriterin üzerinde yer almış fakat yine de üyeliği Yunanistan'da olduğu gibi gerçekleştirilmiştir. Bu oranlar 1999 yılından itibaren de bu konumunu devamlı olarak sürdürmüştür (Taştan, 2013).

Bu şekilde 1 Ocak 1999'da Euro'nun tanıtımında bulunan ilk ülkelerden biri olan İtalya da, Euro banknotları ve madeni paraları 1 Ocak 2002'de genel kullanıma girmiştir (Euro Challenge, 2014c: 1).

3.6.1 Krizin Oluşumu ve Nedenleri

İtalya, ekonomik durgunluk, siyasi istikrarsızlık ve reform programlarını uygulamadaki başarısızlığı nedeniyle, Avrupa'nın hasta adamı olarak anılmaktadır. Ülke 1992'den 2008 yılına kadar sadece % 1,25'lik bir büyüme sağlayabilmiştir (Euro Challenge, 2014c: 1). İtalya'nın 1990'lardan bu yana en önemli sorunu olarak iyi bir ekonomik büyümenin sağlanamıyor olması gösterilebilir.

Küçük ve orta ölçekli firmalar, İtalya ekonomisinde faaliyet gösteren 4,5 milyon şirketin % 95'ini oluşturmakta ve istihdama 17,9 milyon kişi çalıştırarak katkıda bulunmaktadır. Ülkenin karmaşık ve zor prosedürleri nedeniyle büyümeyi tercih etmeyen veya büyüemeyen bu firmalar birliğe katılım gerçekleştikten sonra Almanya'nın rekabet gücüyle baş edememişlerdir. Üretimde maliyetleri görece diğer ekonomilere göre yüksek kalan İtalya, bu durumdan oldukça kötü etkilenmiştir (OECD, 2015: 6-7). Sonraki yıllarda da giderilemeyen bu rekabet sorunu ülkenin cari hesaplarını olumsuz etkilemiştir. Cari açıklarını kapatmak için borçlanan İtalya'da kamu borcu sürdürülemez seviyelere çıkmıştır. Bu şekilde kamu borç oranı 2007 yılında % 103,1 seviyesine ulaşmış ve 2010'a kadar % 15 oranında artış göstermiştir (Beker, 2014: 7). Bu borç artışının bir diğer nedeni ekonomik aktivitedeki azalmadır. Çünkü toplanan vergi gelirleri azalmış ve kriz karşıtı politikalar giderleri arttırmıştır (Di Quirico, 2010: 6-8). Bu şekilde ülkenin sahip olduğu bu yüksek borç oranı, krizler meydana geldiğinde ülkeyi piyasa beklentilerine karşı savunmasız bırakmıştır. (OECD, 2015: 6-7).

İtalya da bütçe açığı ve kamu borcu uzun yıllardır yüksek olmasına rağmen kriz öncesinde herhangi bir endişe oluşturmamaktaydı. ABD’de konut piyasasında ortaya çıkan bu kriz meydana geldiğinde de İtalya da hemen etkileri görünmedi. Çünkü İtalya finansal sisteminin sahip olduğu yüksek riskli tahviller büyük miktarda değildi. Fakat Lehman Brothers’ın çöküşü sonrasında İtalya’da bankalar arası borç piyasasında bir daralma yaşanmış ve bu durum krizlerin en dramatik aşamasını oluşturmuştu. Bankalar borçluların finansal sağlığına ilişkin belirsizlikler ve likidite eksikliği nedeniyle birbirlerine borç para vermeyi reddetmişlerdi. Bu noktada hükümet, kredilerle ulusal bankaları destekleyerek likidite krizlerini engellemeye çalışmıştır. Ancak bankalar aynı tutumu müşterilerine karşıda uygulayarak tüketim, üretim ve yatırım gibi birçok faktörün olumsuz etkilenmesine neden olmuşlardır. Bu da ülkenin uluslararası krizlere katıldığı aşamayı oluşturmaktadır.

Ülkenin krizden etkilenmesinde likidite eksikliğinin yanı sıra Orta ve Doğu AB ülkeleriyle olan ilişkisi de etkili olmuştur. 1990’lardan itibaren bazı İtalyan bankaları özellikle “Unicredit” bankası şube ağlarını genişletmiştir. Kriz süresince ağın bu kısmında likidite riski ya da çöküş riski söz konusu olmuştur. Finansal sağlığı konusunda şüpheler oluşan “Unicredit” bankasının hisseleri piyasada değer kaybetmeye başlamıştır. Bankacılık krizlerinin oluşma ihtimaline karşın hükümet hemen destekte bulunarak durumu kontrol altına almıştır.

Diğer taraftan küçük ve orta ölçekli bankalar, müşterilerine ve tüketicilerine kredi miktarını azaltmak yerine, yeni krediler için gerekli olan teminat miktarını yükseltmişlerdir. Bu politika makine ve konut sektöründe yatırımları azaltmış ve çeşitli sektörlerdeki küçük ve orta ölçekli firmaların varlığını tehlikeye sokmuştur. Ayrıca kredi kısıtlamaları ve karamsar ekonomik görünüm, tüketici harcamalarını da olumsuz etkilemiştir. Böylelikle gayrimenkul, otomotiv gibi sektörlerde çöküşler yaşanmıştır. Elektrikli makine, metalürji ve otomotiv gibi sektörlerde üretim 2008 Ocak ayından 2009 Haziran’ına kadar % 35’ten daha fazla düşmüştür. 2008 ve 2009 yıllarında negatif seviyelere ulaşan büyüme oranında, 2010’da artış sağlansa da 2011’de tekrar düşüş yaşanmıştır (Di Quirico, 2010: 6-8).

İtalya için krize yol açan etkenler arasında rekabet gücünün olmaması ve buna bağlı büyümenin verimli bir şekilde sağlanamıyor olması yer almaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren artan bütçe açığı ve kamu borç yüküne eşlik eden yüksek vergi oranlarının ekonomide oluşturduğu olumsuz etkilerde söz konusudur. Bu kötü mali tutumun büyümenin önünde bir diğer engel oluşturduğu söylenebilir (Balcerowicz ve öte. 2013: 13-14). Diğer taraftan sürdürülemez bütçe açığı ve kamu borç stokuyla beraber bankaların takındıkları yanlış tutum, krizi ülke ekonomisi için kaçınılmaz kılmıştır.

3.6.2 Krize Karşı Alınan Önlemler

Krizin etkileri henüz hissedilmeden önce Berlusconi hükümeti tarafından 2008 ve 2009 yıllarında vergi indirimleri ve fayda sağlayıcı düzenlemelerle insanlara yardım edilmeye çalışıldı. Bu sayede krizin, işini kaybeden yoksul insanlar ve özellikle de aileler üzerinde oluşturacağı etkileri minimize etmek amaçlanıyordu (Borghini, 2013: 2). Oluşturulan “Sosyal Kart” sistemi altında gaz yardımları, elektrik yardımları ve konut mülkiyetine ilişkin vergilerden muafiyet gibi avantajlar sağlanmıştı. İnsanları yoksulluktan korumak için uygulanan en geniş çaplı ve güçlü yardım paketlerinden biri uygulanıyordu ve kriz süresince sürdürülerek genişletilmeye de devam edildi. Ülkenin bu yıllarda uyguladığı düzenlemelerde bir diğer amacı ise, kamu açığını ve kamu borcunu azaltmaya yönelikti. Bu noktada kamu harcamalarını azaltmak amacıyla sağlık ve eğitim gibi alanlarda bazı kesintiler de söz konusu oldu (Healy ve öte., 2013: 27-28).

Ülkenin sahip olduğu yüksek kamu borcu ve bütçe açığına ek olarak uzun yıllardır sürdürdüğü düşük büyüme, ülkeyi 2008 finansal krize ve Euro bölgesindeki krizlere karşı savunmasız bıraktı (Healy ve öte., 2013: 27-28). Bunun etkileri öncelikle ekonomide resesyon şeklinde gerçekleşti. Daha sonrasında ise bu resesyon işsizlik, finansal piyasalarda güven sorunu ve bankaların performansında düşüşe neden olarak ekonomide olumsuz etkilerde bulundu (Leahy ve öte., 2014: 43-44).

2011 yazında İtalya spekülasyon bir atakla sarsıldı ve hükümet tahvillerinin getirileri % 7'nin üzerine çıkararak yoğun finansal baskıya maruz

kaldı. AB ülkelerinde özellikle Yunanistan'da ortaya çıkan kriz Euro bölgesine yönelik bir güven kaybı oluşturarak bu spekülasyon saldırısını meydana getirmiştir (Borghi, 2013: 3). Avrupa Birliği tarafından bu noktada ülkenin yapısal bozukluklarının giderilmesi çağırısı yapıldı ve ülke aşırı borç prosedürüne girdi. Bu süreçten sonra ülkedeki bu durgunluğu aşabilmek için iki önemli kemer sıkma paketi uygulandı. İlk paket Silvio Berlusconi yönetimi altında Mayıs 2010'da uygulandı ve toplam 24 milyar Euro değerindeydi. Diğer paket ise Aralık 2011 tarihinde yeni başbakan Mario Monti önderliğinde uygulandı ve onun toplam tutarı ise 30 Milyar Euro'ydu (Focuseconomics, 2015b).

Bu kemer sıkma paketlerinin içeriğinde aşağıdaki tedbirler bulunmaktaydı; (Leahy ve öte., 2014: 43-44) ; (Hong, 2014: 79-81) ; (Healy ve öte., 2013: 27-28)

Kesintiler;

- Bakanlık harcamalarında ve diğer cari harcamalarda kesintiler.
- Yerel hükümetlere daha az kaynak transferi.
- Emekliliğe ilişkin düzenlemeler; GSYİH'nin % 0,1'ine denk gelen azalma (Daha sonra ek % 0,4'lük bir azalma daha gerçekleştirildi) ve emeklilik yaşının yükseltilmesi.
 - Kamu sektörü çalışanlarının sayısında azalma.
 - Sosyal yardımlar ve sağlık yardımlarında kesintiler (Bölgelere dağıtılan bu yardımlar bazı durumlarda tamamen kesildi).
 - Üst düzey memurlar için % 10'luk ücret kesintisi ve diğer kamu çalışanlarının maaşlarının arttırılmasına 3 yıl için ara verilmesi şeklinde düzenlemeler yer almaktadır.

Alınan önlemler bütçe açığı ve kamu borcunda dengeyi sağlamaya yöneliktir. Uygulanan bu pakette kamu harcamalarında kesintiyi öngören yukarıdaki düzenlemelerin yanı sıra kamu gelirini arttırıcı tedbirlerde söz konusu olmuştur.

Temel gelir arttırıcı tedbirler;

- Mülk vergisi ve Tüketim vergisinde artış.
- Finansal varlıklara ilişkin damga vergisi.
- Kişisel gelirler üzerinde uygulanan bölgesel ek vergi.
- KDV ve ÖTV (Özel Tüketim Vergisi) artışı.
- Finansal İşlem vergisi ve serbest mesleklerden sosyal katkı payı gibi düzenlemeler bulunmaktadır.

Ayrıca emek piyasasına ilişkin düzenlemelerde söz konusu olmuştur. Artan işsizliğin önüne geçmek için geçici sözleşmeleri caydırmak amacıyla vergilendirme uygulanmıştır.

Uygulanan önlemler incelendiğinde aşağı yukarı bunların üçte ikisi gelir arttırıcı iken üçte biride harcama kesintileriyle ilişkilendirilmiştir. Berlusconi yönetiminde uygulanan ilk paketin amacı kamu harcamalarının kısılarak bütçe açığının ve kamu borcunun düşürülmesi olmuştur. 2011-12 yıllarındaki Mario Monti'nin teknokrat hükümeti içinse öncelikli amaç bütçe açığını dengeleyebilmek olmuştur (Hong, 2014: 79-81) Bu nedenle ikinci paket ek olarak vergi artışlarıyla kamu gelirini arttırıcı önlemleri de kapsamaktadır.

Aşağıda yer alan Tablo 10'da İtalya'nın 2004 ve 2011 yılları arasında sahip olduğu bütçe açığının ve kamu borcunun GSYİH'ya oranları gösterilmektedir.

Tablo 10: İtalya'da Bütçe Açığının ve Kamu Borcunun GSYİH'ya Oranı (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bütçe Açığı	-3,5	-4,4	-3,4	-1,6	-2,7	-5,4	-4,5	-3,9
Kamu Borcu	103,4	105,7	106,3	103,3	106,1	116,4	119,2	120,7

Kaynak: Healy, S. ve öte. (2013). "A Study Of The Impact Of The Crisis And Austerity On People, With A Special Focus On Greece, Ireland, Italy, Portugal And Spain". Caritas Europa, s.27.

Tablo 10’da yer alan verilere göre İtalya’nın 2004 yılında sahip olduğu Bütçe açığı Maastricht kriterlerinde belirtilen % 3’lük oranın üzerinde yer alarak % 3,5 olarak gerçekleşmiştir. Fakat bu oran kriz öncesindeki 2007 ve 2008 yıllarında sınırın altına düşürülmüş ve sırasıyla GSYİH’ya oranla %-1,6 ve % -2,7 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığı 2009 kriz yılında tekrar %-5,4 seviyesine çıkmış ve hükümetin uyguladığı kemer sıkma politikaları neticesinde bu oran 2011 yılında % -3,9 seviyesine indirilmiştir. Ülkenin 2004 yılında GSYİH’ya oranla sahip olduğu % 103,4’lük kamu borcu ise yine aynı şekilde Maastricht kriterlerinde belirtilen % 60’lık sınırın oldukça üzerindedir. Kamu borcu 2007 yılı hariç geriye kalan tüm yıllarda artış göstermiş ve son olarak 2011 yılında GSYİH’ya % 120,7 olarak gerçekleşmiştir.

Ülke ayrıca Target 2 diye adlandırılan düzenleyici bir sistemin parçası olmuştur. Target 2 kamu sermaye akımları vasıtasıyla özel sermaye akımlarının yerini doldurmuş ve ülkelere ödemeler dengesi krizlerinden kaçınmak ve cari açıklarını dengelemek için olanak tanımıştır. Bu sayede İtalya cari açığını aşamalı olarak düzelterek 2010’da sahip olduğu % 3,4’lük açığı 2012’de neredeyse sıfıra düşürmüştü ve Mayıs 2012’de de aşırı borç prosedüründen çıkmıştır. Fakat açığın düşürülmesi büyük ölçüde ihracatın arttırılmasından değil ithalatın azaltılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Ek olarak ülkenin 2013 yılında % 1’lik bir fazla vermesi sonucu ülkeye olan güven tekrar artmış ve İtalya’ya yönelik özel sermaye akımları artış göstermiştir (Focuseconomics, 2015b).

Şubat 2013’te gerçekleştirilen seçimler sonucunda yeterli oy alınamadığı için eski düşman iki parti merkez-sol politikacı Enrico Letta’nın başkanlığında Nisan 2013’ten itibaren bir koalisyon hükümeti kurdular. Bu koalisyon hükümeti döneminde Mayıs 2013’te düşük gelirli aileleri desteklemek için “Yeni bir sosyal Kart” uygulamasına başlandı. Bu oluşturulan yeni kart önceki sosyal kartın aksine sadece İtalyan ya da AB vatandaşlarını değil, aynı zamanda uzun dönemli oturma izni olan yabancı uyrukluları da kapsamaktadır. Özellikle işsizlikten etkilenen çocuklu ailelere ve özürlü aile üyelerine sahip hanhalklarını desteklemeye yöneliktir (Leahy ve öte., 2014: 43-44).

Matteo Renzi'nin Mart 2014 itibariyle görevde bulunan hükümetinin önlemleri ise kemer sıkma paketine ters konumdadır. Renzi finansal krizin etkilerini hafifletmeye yönelik önlemler üzerine odaklanmakta ve buna yönelik ekonomik ve yapısal reformlar uygulamaktadır. Uyguladığı reformlar arasında en önemlileri senato reformları, işgücü reformları ve seçim veya seçmenlerle ilgili reformlar olarak gösterilebilir. Ayrıca yargı sistemine ve kamu yönetimine ilişkin reformlar da söz konusudur (Euro Challenge, 2014c: 1). Bu reformların güvencesi olarak hayati önem taşıyan büyümeyi destekleyeceğine ve İtalya'nın küresel piyasalardaki rolünü kuvvetlendireceğine dair söz verdi. Bu noktada Başbakanın büyümeyi desteklemek için hükümete 10 milyar Euro'luk maliyet oluşturacak vergi kesintisi yaptığını belirtebiliriz. Bunun yanı sıra yapısal reformlarla ilgili birkaç değişiklik son dönemde de uygulandı. Hükümet insan sermayeli rekabet gücünü geliştirmek için kamu eğitimini ve kamu yönetimini yeniden düzenlemeye çalıştı, fakat yatırımlar yine de düşük kaldı. Bunun nedenleri katı yasalar, yüksek işgücü maliyeti, verimsiz kamu hizmeti ve yargı sistemi olarak sıralanabilir (Focuseconomics, 2015b). Son olarak Renzi hükümetinin krize karşı düşük gelirli insanları korumak ve de ekonomiyi canlandırmak için 80 Euro'luk bir bonus yardımı da uygulamaya geçirdiğini ekleyebiliriz (Antonioli ve Pini, 2014: 7).

3.6.3 Kriz Sonrası Güncel Ekonomik Durum

İtalya 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında güçlü ekonomik büyümeye ve ihracatta güçlü bir performansa sahipti. Ancak sonrasında büyüme durdu ve 2001-2008 arasında ortalama büyüme GSYİH'nın sadece % 0,8'i oranında gerçekleşti (Healy ve öte., 2013: 27-28). Küresel krizin etkileri sonrasında ise ekonomi 2009 yılında % 5,5 oranında daralma yaşadı. Bu oran son on yıldaki en güçlü GSYİH düşüklüğü olarak dikkat çekmektedir. O zamandan bu yana da ülke açık bir toparlanma sergileyememektedir (Focuseconomics, 2015b). Ülkede 2010 ve 2011 yıllarında mütevazı bir gelişme gerçekleşmiş olsa da, bu durum kendisini sonraki yıllarda tekrar daralmaya bırakmıştır (Euro Challenge, 2014c: 1).

2011’de % 0,4 oranında büyüyen ekonomi 2012’de % 2,5 ve 2013’te ise % 1,9 oranında tekrar daralmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015b).

İtalya ekonomisinde yaşanan bu daralmanın olumsuz etkilerinin görüldüğü alanlardan biri işgücü piyasası olmuştur. İşsizlik oranı son yedi yılda sürekli artmış ve 2010’daki % 8,4’lük seviyesinden 2013’te % 11,4 seviyesine yükselmiştir (Nuta ve öte., 2014: 94). Sonrasında bu oran aynı yıl içerisinde % 12,5’a ulaşarak rekor seviyesini görmüştür. 2014 yılında ise işsizlik oranı % 13,2’ye ulaşmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015b). Genç işsizlik oranı ise Aralık 2014’te % 42 olarak gerçekleşmiştir (Eurostat, 2015: 2). Sürekli artış gösteren bu işsizlik oranlarının büyüyen küresel rekabetten ve İtalyan emek piyasasının zayıflığından kaynaklandığını söyleyebiliriz (Focuseconomics, 2015b).

Diğer bir mücadele ise ülkede yüksek kamu borcuna karşı gösterilmektedir ki, bu 2000’li yıllardan bu yana hep % 100’ün üzerinde kalmıştır. Ülkenin sahip olduğu borç oranı birkaç yıl öncesine kadar Euro bölgesindeki en yüksek seviyeydi. Fakat son dönemde Yunanistan sahip olduğu borç oranıyla İtalya’yı hemen arkasına alarak ilk sıraya yerleşmiş durumdadır (Healy ve öte., 2013: 27-28). 2013 yılında ülke Euro birliğinde ikinci ve dünya genelinde ise en büyük beşinci borçlu konumundaydı (Focuseconomics, 2015b). 2011’e kadar hükümetin borç oranı GSYİH’ya oranla % 120,7 olarak gerçekleşti. 2013 yılında GSYİH’nın % 132,6’sı olarak gerçekleşen kamu borcu, 2014 yılında ise GSYİH’ya oranla % 133 olarak gerçekleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015b). İtalya’nın bu sürdürülemez borcuna ilişkin endişeler nedeniyle üç derecelendirme kuruluşu Standart and Poors, Fitch ve Moody’s tarafından ülkenin kredi notu aşağı düşürülmüştür (Standart and Poor’s Ratings Services, 2014: 2).

Ülke ticaret açıklarında ise 2004’ten 2011’e kadarki süreçte rekor seviyelere ulaşmasına rağmen son birkaç yılda ithalatın düşmesi ile pozitif dengeyi yakalayabilmiştir. İtalya’nın ticaret seviyesi ülke Euro birliğine katıldıktan sonra önemli ölçüde artmıştır. Büyüyen küresel rekabete rağmen İtalya 2013’te dünyanın en büyük onuncu ihracatçısı ve on birinci ithalatçısı konumundaydı. Gerçekleştirilen bu ihracat ve ithalat işlemleri için başlıca ticaret partnerleri Euro bölgesi içerisinde yer almaktadır. Özellikle Almanya

ve Fransa'yla yapılan ihracat, toplam ihracat seviyesinin sırasıyla % 12,6 ve % 11,1'ini oluşturmaktadır. Diğer önemli ihracat partnerleri % 6,9 ile ABD ve % 5,2 ile İsviçre'dir. Almanya ve Fransa aynı zamanda İtalya'nın en büyük ithalatçısı konumundadırlar. Toplam ithalatına oranla sırasıyla % 12,4 ve % 10,8 pay oluşturmaktadırlar.

Krizden olumsuz etkilenen ülkenin zayıf yerli talep yapısına karşı dışsal sektörün performansı, İtalyan ekonomisi için çok önemli bir konumda yer almaktadır. 2012'de ülke Euro bölgesindeki en yüksek üretim fazlalarından birine ulaşarak GSYİH da % 2,5'lük fazlaya ulaştı. Bu yüksek pozitif denge, kamu güveninin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda ülke 2013'te % 1'lik bir cari fazla gerçekleştirdi ki, bu fazlalığın oluşmasında kuşkusuz en büyük katkı ticaretten gelmiştir.

Ekonominin en önemli taşlarından biri makine, tekstil, endüstriyel tasarım, beslenme ve mobilya sektörü gibi yüksek kalitedeki ürünlerin üretimidir. İtalya uzmanlaştığı yüksek kalitedeki mal üretimi ile küresel piyasada lüks mallarda önemli bir rol oynamaktadır. Üretim yapısında dikkat çeken bu lüks mallar ekonomideki ihracat oranına önemli katkı sağlamaktadır. Ülkenin başlıca ihracatı mekanik makineler ve ekipmanları ki bu toplam ihracatın % 24'ünü kapsamaktadır. Aynı zamanda motorlu araçlar ve lüks araçlarda % 7,2'lik yer tutmaktadır. Diğer taraftan ulusal kaynaklarda yoksul bir ülke olması nedeniyle İtalya'nın enerji ve üretim sektörleri yüksek ölçüde ithalata bağımlı bir yapıdadır. Bu durum ülkenin dışsal pozisyonunu yakıt gibi ürünlerdeki ithalat fiyatı değişmelerine karşı savunmasız bırakmaktadır (Focuseconomics, 2015b).

İtalyan ekonomisi 2014 yılında da daralarak, 2008-14 arasında üst üste üçüncü kez resesyona girmiştir (Zampano, 2014). Yıllık büyüme göstergeleri negatif bölgede kalmasına rağmen ülke, 2014'ün son çeyreğinde resesyondan çıktı. Dahası son veriler ekonomik aktivitenin 2015'te yavaşça toparlandığını göstermektedir ki, İtalyan ekonomisinin 2015'te son 4 yıldaki ilk genişlemesini gerçekleştirmesi bekleniyor. Düşük faiz oranları, enerji fiyatlarındaki düşüş ve zayıflayan Euro, bu genişlemeyi sağlayacak araçlar olarak gösterilmektedir. Ekonominin 2015'in ilk

aylarından gelen % 0,1'lik büyüme sonucunda bu yıl % 0,5 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir (Focuseconomics, 2015b).

SONUÇ

Bu çalışmanın konusu Avrupa Borç Krizinin GIIPS olarak adlandırılan Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülkelerde nasıl ve hangi nedenlerle ortaya çıktığının tespit edilmesidir. Çalışmada borç krizine öncelikle yakalanmış ülkelerin bu krize karşı aldıkları önlemlerin neler olduğu açıklanmaya çalışılmış ve sonrasında ise bu ülkelerdeki mevcut ekonomik durumların ortaya konulması amaçlanmıştır. 2015 yılı itibariyle krize düşen ülkelerin bir kısmının krizin etkilerinden yavaş yavaş kurtulduğunu ve düşük bir toparlanma sürecine girdiği söylenebilir.

Yunanistan'da krizin etkilerinin hala devam ettiği açık bir şekilde görülmektedir. AB ve IMF'den ilk yardım çağrısında bulunan ülke olan Yunanistan, sağladığı yardımları tekrar borç ödemelerine ayırıp verimli alanlarda kullanmadığı için bu yardımların çok fazla faydasını görememiştir. Aynı zamanda ülkede uygulanan daraltıcı politikalar sonucu resesyon durumu gözlenmeye başlanmıştır. Bu durum ağırlıklı olarak krizin yükünün orta ve düşük gelir gruplarının üzerine yüklenmesi şeklinde kendisini göstermiştir. Yunanistan'da krizin nedenleri olarak yüksek kamu borcu ve bütçe açığını temel neden olarak göstermek mümkündür. Bu durum ülke için 2015 yılı itibariyle sorun teşkil etmeye devam etmektedir. Ülke halen AB ve IMF ile yardım programı kapsamında görüşmelerini sürdürmektedir.

İrlanda da krizin nedenleri ABD'de olduğu gibi oluşan emlak balonunun patlamasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada emlak sektörünü fonlayan bankalar sıkıntıya düşmüş ve yapılan desteklerle ülkenin düşük olan kamu borcu ve bütçe açığı gibi göstergeleri bu şekilde kriz sonrasında çok ciddi seviyelere ulaşmıştır. Ülke 2010 yılında AB ve IMF'den yardım çağrısında bulunmuş ve buna karşılık kemer sıkma önlemleri uygulamıştır. Programın başarı getirmesi sonrası ülke 2013 yılında yardım programından çıkan ilk ülke olmuştur. İrlanda'da diğer kriz yaşayan ülkelere oranla etkili bir büyüme sürecinin yaşandığı söylenebilir.

Portekiz'deki krizin nedenleri diğer ülkelerin nedenlerinin birçoğunu yansıtmaktadır. Buna rağmen ülkenin olumsuz göstergelerinin diğerlerine

göre kriz öncesinde daha ılımlı görüldüğünü de belirtmek gerekmektedir. 2008 krizi öncesinde zaten düşük ekonomik büyüme, rekabet gücü ve verimlilik gibi içsel dengesizliklerden zarar gören ekonomi, uluslararası finansal krizlerle beraber daha kötü bir hale gelmiştir. Kriz sonrasında ülkenin kamu borç yükü ve bütçe açığı, vergi gelirlerinde yaşanan azalış nedeniyle önemli seviyelere tırmanmıştır. Ülke 2011 yılında AB ve IMF'den yardım çağrısında bulunmak durumunda kalmıştır. Portekiz'de 2011 yılından bu yana devam eden resesyon uygulanan nispeten başarılı kemer sıkma uygulamaları sonrasında 2013 yılı itibariyle ortadan kalkmıştır. 2014 Mayıs ayında da ülke yardım programından temiz bir çıkış gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak ülkede bir toparlanma söz konusudur.

İspanya ise Yunanistan'ın aksine İrlanda gibi sahip olduğu konut balonunun patlamasıyla krize müdahil olmuştur. Emlak sektörünü finanse eden bankacılık sektörü kriz sonrası sıkıntıya düşmüş ve bu noktada hükümet destekleri söz konusu olmuştur. Yapılan bu destek sonrası ülkenin kamu borcu ve bütçe açığı önemli oranda artmıştır. Krizden kendi başına çıkması önem arz eden İspanya, uyguladığı programlar başarı sağlamayınca 2011 yılında AB ve IMF'den yardım çağrısında bulunmak durumunda kalmıştır. AB ve IMF öncülüğünde uygulanan başarılı kemer sıkma önlemleri 2 yıl süren resesyondan ülkeyi 2013 yılında kurtarmıştır. Bu şekilde İspanya yardım programından çıkan ikinci ülke olmuştur. Fakat sağlanan bu başarılı performansın aksine sokakta yaşam çok ağır koşullarda devam etmektedir. İşsizlik oranı 2014'ün dördüncü çeyreğinde birliğin en yüksek seviyelerinden biri olan % 23,7'ye ulaşmıştır. Ülke de kemer sıkma uygulamaları sonucu yaşanan yoksulluğun boyutu, insanların çöplerden beslenmesine ve bunlardan bazılarının zehirlenerek ölmesine neden olacak düzeydedir.

İtalya da krizin ortaya çıkması düşük rekabet gücünden ve buna bağlı olarak artan kamu borç yükü ve bütçe açığından kaynaklanmaktadır. Ülke birlik içerisinde rekabet gücü eksikliğinden dolayı kötü etkilenmiş ve cari açıkları sürekli artış göstermiştir. Bu durum düşük faizli kredilerle giderilmeye çalışılmış bu nedenle ülkenin kamu borç yükü ve bütçe açığı yüksek seviyelere tırmanmıştır. Ayrıca Lehman Brothers'ın çöküşü

sonrasında ülkedeki bankaların birbirlerine ve müşterilerine karşı takındıkları yanlış tutum bir diğer neden olarak gösterilebilir. İtalya 2011 yılında yaşadığı yoğun finansal baskı sonrası aşırı borçlanma prosedürüne girmiş ve aldığı önlemler sonrası 2012’de cari açığını azaltarak aşırı borç prosedüründen çıkmıştır. Ekonominin genel durumuna bakıldığında İtalya 2014 yılında da resesyona girmiş ve 2008’den 2015’e kadarki süreçte üçüncü daralmasını yaşamıştır. 2014’ün son çeyreği itibariyle ülkenin resesyondan çıktığını ve bir toparlanma sürecine girdiği söylenebilir.

Genel olarak ülkelerin uygulanan daraltıcı politikalar sonrası bütçe açığı ve cari açık gibi değişkenlerde başarı yakaladıkları görülmektedir. Fakat buna karşın ülkelerin borç yükünde ve işsizlik oranlarında önemli bir başarı söz konusu olmamıştır. Hatta birçok ülkede kamu borcu sürekli artma eğilimindedir. İşsizlik oranları ise çok yüksek seviyelere çıkmıştır.

Yunanistan’ın ve sonrasında diğer ülkelerin yaşadıkları krizlerle beraber birliğin geleceği birçok kez sorgulanmıştır. Birlik içerisinde krizin yayılmasını engellemek adına Yunanistan birlikten çıkmayı düşünmüştür. O günün şartlarında bu durumun gerçekleştirilmesi birliğe karşı yatırımcı güvenini yok edebilir ve daha kötü bir senaryo gündeme getirebilirdi. Diğer taraftan Yunanistan’ın birlikten çıkması da aynı şekilde Yunanistan için daha kötü sonuçlar doğurabilirdi bu nedenle bu seçenekten uzak durulmuş ve finansal yardımlar tartışılmıştır. Ancak açıktır ki yardımların olumsuzlukları arttırmak dışında Yunanistan üzerinde bir etkisi olmamıştır. Ama bu yardımlar birliğe zaman kazandırmış ve bu süre içerisinde diğer ülkelerin finansal altyapılarını sağlamlaştırılmaları ve gerekli kurumsal önlemlerin hayata geçirilmesi söz konusu olmuştur. Buna göre Yunanistan’ın birlikten ayrılması birliğin eskisi gibi çekindiği bir durum değildir. Bu doğrultuda Yunanistan, 2015 itibariyle krizin hala en etkili yaşandığı ülke konumundadır, ülke AB ve IMF ile görüşmelerini sürdürmektedir. İrlanda, Portekiz, İspanya yaptıkları yardım çağrılarını sonrası AB ve IMF ile parasal yardım ve bu yardım karşılığında uygulanacak önlemler üzerinde hemfikir olmuş ve başarılı bir şekilde bu programları uygulamışlardır. Sonuç olarak bu ülkeler AB ve IMF ile olan yardım programından başarılı bir şekilde çıkış gerçekleştirmişlerdir. İtalya

ise kendi çabalarıyla AB ve IMF'den herhangi bir yardım çağrısında bulunmadan ve parasal bir yardım sağlamadan krizin etkilerini tek başına gidermeye çalışmaktadır. 2014 yılı son çeyreğiyle bu durum başarıya kavuşmuş ve 2015 yılı ilk dönem göstergeleriyle de ülkede büyüme sürecinin gerçekleştirildiği doğrulanmıştır.

Krizi yaşayan ülkeler denetimsiz ve düzensiz finansal sistemleri ve bozuk ekonomik göstergeleri nedeniyle krize bulaşmışlardır. Her ne kadar ABD'de yaşanan mortgage krizi borç krizinin başat etkeni olarak görülse ve yorumlansa da ülkelerin bu sorunlu arka planları en önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifade ile mortgage krizi yaşanmamış olsaydı bile bu sorunlu göstergelerle daha fazla devam edilemeyeceği, en azından küçük bir finansal sorunda bu bozuklukların çok hızlı bir şekilde büyüyebileceği ve bu şekilde bir krizi tetikleyebileceği anlaşılmaktadır.

Yaşanmakta olan bu krizin etkilerinin sonlandırılması ve muhtemel krizlerin önüne geçilmesi adına birlik nezdinde alınması gerekli birkaç önlem söz konusudur. Öncelikle uygulanan mevcut önlemler başarı sağlamamaktadır. Çünkü uygulanacak önlemleri belirleyen ve öneren içerisinde IMF'in de yer aldığı Troyka oluşumu, ülkelere saygılı ve eşitlikçi bir şekilde yaklaşmamaktadır. IMF'in geçmişine bakıldığında kriz yaşayan bütün ülkelere kalıplaşmış bir biçimde aynı programı yani kemer sıkma önlemlerini önerdiği ve Troyka'nın da bu durumu devam ettirdiği görülecektir. Birliğin öncü ülkeleri olan Fransa ve Almanya'ya ayrıcalık tanınması oluşuma karşı duyulan güveni zedelemektedir. Troyka Yunanistan konusunda, ülkenin zayıf vergi sistemi ve gereksiz silah ithalatına dair söz söylemezken, ülkenin sürekli olarak kemer sıkmaya devam etmesini talep etmektedir. Ülkenin silah ithalatını gerçekleştirdiği ülkelerin ağırlıklı olarak Fransa ve Almanya olması durumu daha anlaşılır kılmaktadır. Bu nedenle her ülkeye eşit yaklaşımda bulunan ve güven duyulabilecek bir oluşum gündeme getirilmelidir. İkinci olarak uygulanan tek para politikası ve çok sayıda maliye politikasına son verilmelidir. Bu durum birlik içerisinde para basarak elde edilebilecek avantajların alternatifi olarak maliye politikasının çok fazla kullanılmasına neden olmaktadır. Ülkelerin ekonomik verileri incelendiğinde sahip olunan bütçe açığı ve

kamu borç hesaplarının öncelikle bu durumdan dolayı önemli seviyelere ulaştığı tespit edilmiştir. Üçüncü olarak birlik içerisinde bazı ülkelerin kimi alanları rekabete karşı koruması tartışılabilir. Çünkü birlik kurulduğunda ve sonrasında bütün ülkelerin sanayi, hizmet gücü, rekabet potansiyeli eşit değildi ve bu durum ülkelerin üretim miktarını arttırmalarına, etkili büyüme gücü sağlamalarına engel teşkil etti. İnsanlar için düşük faizle borçlanıp düşük fiyata elde edilebilen ithal mallarını kullanmak daha cazip bir hale geldi ve sonuç itibariyle de mevcut kamu borç seviyelerine ulaşıldı. Yunanistan, Portekiz ve İtalya ülkelerinde diğer ülkelerle rekabet edilememesi ve bu nedenle etkili bir büyüme sağlanamaması krizin en önemli nedenlerinden biridir. Bu sebeple rekabet potansiyeli birbirine yakın ülkelerin kendi aralarında rekabet etmesinin mümkün olduğu bir sistem değerlendirilebilir. Örneğin Fransa, Almanya, İngiltere gibi birliğin daha gelişmiş ülkeleri kendi aralarında ticaret yaparken Yunanistan, Portekiz, İtalya gibi rekabet gücü daha düşük ülkeler kendi aralarında ticaret yapabilirler. Bu ülkelerde gerekli görüldüğünde Fransa ve Almanya gibi ülkelere gerekli ihtiyaçlar karşılanabilir.

Yunanistan'ın kemer sıkmaya devam etmesinin olumlu bir sonuç ortaya çıkarması beklenmiyor. Yunanistan için yapılan yardımlar ve bir miktar borcunun silinmesi ülkenin krizi aşmasına yardımcı olmadı. Ülke de ilk olarak vergi sistemi geliştirilerek gelir kalemleri arttırılmalı ve bu yapılırken de halkın talep düzeyi daha fazla düşürülmemeli aksine olabildiğince üst seviyelere çıkarılmalıdır. Bunun gerçekleştirilmesi için ülkeye ilk etapta yardımda bulunulabilir ki bu sayede daha önce yapılan kemer sıkma önlemlerinin halk üzerindeki etkisi kaldırılsın. Sonrasında ülkenin önemli gelir kalemleri olan taşımacılık, turizm gibi alanları tekrar geliştirilmelidir. Çalışma yaşamında çalışma saatlerinin uzatılması, yerli mallarının talep edilmesi, düzenli bir şekilde vergilerin ödenerek hükümete borcun ödenmesi konusunda destek olunmasıyla ilgili çalışmalar yapılabilir. Bu önlemler alınırken ülkenin birlik içerisinde bulunması da gerekmemektedir. Borcun tahsil edilmesi isteniyorsa Yunanistan'ın bu borcu kısa sürede ödeyemeyeceğinin ve bazı tavizlerin gerekli olduğunun da birlik tarafından

bilinmesi gerekmektedir. Yunanistan için bu tavizler gerçekleşmeyecekse ülkenin birlikten ayrılması kendisini toparlaması için daha iyi olabilir.

İrlanda, Portekiz, İtalya ve İspanya gibi ülkeler de mevcut krizin etkilerini tam olarak ortadan kaldırmak ve benzer krizlerin gerçekleşmesini önlemek için gerekli önlemleri almalıdır. Örneğin İtalya büyümenin önünde engel oluşturan kanunları değiştirerek ülkede sanayi ve hizmet gücünün atırılmasını sağlamalıdır. Ekonomide yer edinen çok sayıda küçük işletme bu sayede ölçeğini büyüterek ekonomiye katkısını arttırabilir. Bu noktada mevcut hükümet gerekli bazı yasaları çıkartmıştır fakat bunların devam ettirilerek istikrar güvencesi vermesi gerekmektedir. İstikrar kavramı aynı şekilde İtalya için siyasi zeminde de sağlanmalıdır. Çünkü İrlanda'nın krizin etkilerini nispeten ortadan kaldırması büyük ölçüde siyasi iradenin başarısından kaynaklanmıştır.

Büyümenin düşük, bütçe açığı ve kamu borcu gibi göstergelerin ise çok yüksek olmasından dolayı kriz yaşayan Portekiz büyümeyi sağlayacak önlemler almalı ve ekonomisini güçlendirilmelidir. İtalya ve Portekiz ülkeleri için de sanayi, büyümeyi sağlayacak temel güçtür bu nedenle rekabet gücü oluşturulana kadar bazı alanların korunmasını değerlendirebilirler. Bu durum her ne kadar birliğin özüne aykırı gibi görünse de birliğin devamlılığının sağlanması için bu durum gerçekleştirilmelidir. Bu sayede ülkeler arasında farklılık gösteren rekabet gücünün ortaya çıkardığı avantaj ve dezavantajlar eşitlenebilsin. Bu ele alınan beş ülke için ayrıca bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin sıkı önlemlerin uygulanması gerekmektedir. Çünkü İtalya, İspanya ve İrlanda başta olmak üzere bankacılık sistemi krizde çok etkili rol oynamıştır. Özellikle İspanya için bankacılık sisteminde geniş yer kaplayan kişiye ait bankacılık sistemi "Cajas"ların etki alanlarının sınırlandırılması gerekmektedir. Son olarak ülkeler kriz sonrası artan işsizliği ortadan kaldırmak için yeni iş alanları oluşturmalarıdır. Mortgage sistemi bu ülkelerde çöktükten sonra burada çalışan veya farklı alanlarda çalışıyor olan birçok kişi işsiz kalmıştır. Bu durumun ülkelerin talep seviyesini aşağı çekerek üretim, tüketim, büyüme gibi birçok ekonomik göstergesini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AB Genel Sekreterliği. (2011). “Avrupa Birliği’nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: Euro Rekabet Pakti”. http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/euro_plus_pact.pdf, (Erişim: 29.05.2015).
- Afşar, M. (2011) “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 6, S. 2, ss. 143-171.
- Akçadağ, E. (2012). “Ekonomik Krizin Vurduğu Son Avrupa Ülkesi: İspanya”. <http://www.bilgesam.org/incele/59/-ekonomik-krizin-vurdugu-son-avrupa-ulkesi--ispanya/#.VOUvXfmsXX5>, (Erişim: 19.02.2015).
- Akçay, B. (2013) “Avro Bölgesi Borç Krizi: GIIPS”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Gazi Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, C.23, S.84, ss.1-38.
- Akpınar, T. (2002). “2001 Bankacılık Krizleri ve Nedenleri”. <http://www.paraborsa.net/i/2001-bankacilik-krizi-ve-nedenleri/>, (Erişim: 22.01.2015).
- Akpınar, T. (2009). “Türkiye’de Ekonomik Krizler-1994,1998-1999 ve 2001 Krizleri”. <http://sinestezi.wordpress.com/2009/04/04/turkiye-de-ekonomik-krizler-1994-1998-1999-ve-2001-krizleri/>, (Erişim: 14.01.2015).
- Aktan, C.C. ve Şen, H. (2001) “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, C.2, S.2, ss.1225-1230.
- Akyıldız, H. (2005) “Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci”, *TÜHİŞ- İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C.19, S.4, ss.27-44.
- Alantar, D. (2008). “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”. http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_SonucLari_MFY81.pdf, (Erişim: 28.01.2015).

- Alogoskoufis, G. (2012). "Greece's Sovereign Debt Crisis: Retrospect and Prospect". *Athens University of Economics and Business*.
- Altıntaş, H. (2004) "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.22, ss.39-61.
- Angloinfo. (2015). "Portugal - A Country Overview", <http://portugal.angloinfo.com/moving/country-file/country-overview/>, (Erişim: 12.03.2015).
- Antonioli, D. ve Pini, P. (2014 Eylül). "Europe and Italy: Expansionary Austerity, Expansionary Precariousness and the Italian Jobs Act". EuroMemorandum Conference, Roma.
- Apak, S. (2009) "1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye Örneği", *Beşkent Üniversitesi İİBF Jeopolitik Dergisi*, S.62, ss. 29-36.
- Ardıç, H. (2004). *1994 ve 2001 Yılı Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Athanasiadis, C. (2010). "Government bond yield spreads of PIIGS countries versus Germany". *Erasmus University Rotterdam*.
- Avcı, M.A. ve Altay, N.O. (2013a) "Finansal Krizlerin Belirleyenleri ve Öngörülebilirliği: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C.13, S.1, ss.113-124.
- Avcı, M.A. ve Altay, N.O. (2013b) "Finansal Krizlerin Sinyal Yaklaşımı İle Öngörülmesi: Türkiye, Arjantin, Tayland ve İngiltere İçin Bir Analiz", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.14, ss.47-58.
- Aydın, M.K. (1999) "Ulusal Kalkınmacılıktan Küreselleşmeye", *Bilgi Dergisi*, C.1, S.1, ss.1-23.
- Aydın, Ü. ve Kara, O. (2008) "Krizlerin Türkiye Ekonomisine Etkisi: Geleceğin Öngörüsüne Yönelik Bir Deneme", DEU İİBF İktisat Bölümü, II. *Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir.

- Bahar, O. ve Erdoğan, E. (2011) “1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, S.27, ss.1-19.
- Balcerowicz, L. ve öte. (2013). “Economic Growth in the European Union”. *Lisbon Council*.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu. (2009). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*, Çalışma Tebliği (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı). Ankara: BDDK Doküman Merkezi.
- Bayar, Y. (2014) “Euro Bölgesi Borç Krizi İle Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Karabük Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S.22,ss.211-231.
- Bayraktutan, Y. (2000) “Küreselleşme, Kriz ve IMF”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S.19, ss.14-18.
- Beker, V. (2014). “The European Debt Crisis: Causes and Consequences”. *Stock & Forex Trading*.
- Benli, A.O. (2011). “Rusya Federasyonu Ülke Raporu”. *T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi*. Ankara.
- Bilge, O. (2009). *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Birkenes, R., ve Pannel, J. (1999) “The Russian Financial Crisis: Causes and Effects on ENI Countries”. *USAID*.
- Boratav, K. (2015). “Yunanistan Nasıl Çökertildi?”. <http://www.sendika.org/2015/01/yunanistan-nasil-cokertildi-korkut-boratav/>, (Erişim: 07.02.2015).
- Borghì, E. (2013). “The Impact Of Anti-Crisis Measures And The Social And Employment Situation”. *European Economic and Social Committee*.

- Burnside, C. ve öte. (2007). "Currency Crisis Models". *The New Palgrave Dictionary of Economics*.
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası. (2014). "İtalya Ülke Raporu", <http://www.btso.org.tr/databank/countryreport/39-italya.pdf>, (Erişim: 04.03.2015).
- Burulday, F. (2011). "Yunanistan Ekonomik Krizi". <http://www.bilgesam.org/incele/143/-yunanistan-ekonomik-krizi/#.VNDoPp2sXX6>, (Erişim: 05.02.2015).
- Caldas, J.C. 2013) "The Impact of "Anti-Crisis" Measures and the Social and Employment Situation", *European Economic and Social Committee*.
- Cavero, T. ve Poinasamy, K. (2013). "The true cost of austerity and inequality: Ireland Case Study". *Oxfam Case Study*.
- Celasun, M. (2002). "2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme". <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>, (Erişim:25.03.2015).
- Chiodo, A. ve Owyang, M. (2002) "A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998". *The Federal Reserve Bank of St. Louis*, ss.7-18.
- Chislett, W. (2014). "Spain's Banking Crisis: A Light in the Tunnel", *Elcano Royal Institute, ARI*.
- Claessens, S. ve Köse, M.A. (2013). "Financial Crises: Explanations, Types, and Implications". *International Monetary Fund, Working Paper No: 13/28*.
- Conde, J.I. ve öte. (2013). "Austerity Measures in Crisis Countries – Results and Impact on Mid-term Development:The Fiscal Crisis in Spain". *ZBW – Leibniz Information Centre for Economics*.
- Cop, B. (2013). "Güney Avrupa'da Ekonomik Kriz ve Toplumsal Hareketler". *İTÜ Küresel Eğilimler Serisi, Çalışma Kağıdı No:5*.

- Coşkun, M.N. (2001) “Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.3, S.2, ss.39-50.
- Countriesquest. (2015). “Economy Overview”, <http://www.countriesquest.com/europe/portugal/economy/overview.htm>, (Erişim: 12.03.2015).
- Çakmak, U. (2007a) “Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.9, S.1, ss.81-101.
- Çakmak, U. (2007b) “Para Krizi Modellerine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.18, S.62, ss.1-31.
- Çelik, P. (2004). *Bankaların Risk Derecelendirmesi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çeviş, İ. (2005). *Para Krizlerine Ampirik Bir Yaklaşım*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, Yayın No:187.
- Çil, E.Ö. (2008) “Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, S.32, ss.17-24.
- Delice, G. (2003) “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.20, ss.57-81.
- Demir, N. (2011). *Türk Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi*, Kaymakamlık Tezi. T.C. İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dış İlişkiler Servisi. (2012). *Yunanistan’da Kriz ve Sendikalar*, Sendikal Güç Birliği.
- Di Quirico, R. (2010) “Italy and the Global Economic Crisis”, *Bulletin of Italian Politics*, C.2, S.2, ss. 3-19.
- Dias, T. (2013) “The True Cost of Austerity and Inequality: Portugal Case Study”, *Oxfam Case Study*.

- Dimireva, I. (2014). "Portugal: Country Overview", <http://www.eubusiness.com/europe/portugal>, (Erişim: 12.03.2015).
- Duman, D. (2013). "1929 Ekonomik Krizi ve Ulusal Ekonomiye Güçlendirme Mücadelesinde Kadınlar", *Turkish Studies*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, C.8, S.5, ss. 211-224.
- Durmuş, S. (2010) "Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, ss.31-46.
- Durusoy, S. ve Şamiloğlu, Ö. (2012) "AB'nin Zayıf Ekonomik Halkası Yunanistan'ın Ekonomik Krizi Dinecek mi?", *Alternatif Politika Dergisi*, C.4, S.1, ss.84-128.
- El-Ghazaly, H. ve Contessi, S. (2011). "Banking Crises around the World: Different Governments, Different Responses", <https://www.stlouisfed.org/publications/regional-economist/april-2011/banking-crises-around-the-world-different-governments-different-responses>, (Erişim: 28.03.2015).
- Encyclopedia of the Nations. (2015a). "Portugal - Overview of economy", <http://www.nationsencyclopedia.com/economies/Europe/Portugal-OVERVIEW-OF-ECONOMY.html>, (Erişim: 12.03.2015).
- Encyclopedia of the Nations. (2015b). "Italy - Overview of economy", <http://www.nationsencyclopedia.com/economies/Europe/Italy-OVERVIEW-OF-ECONOMY.html>, (Erişim: 04.03.2015).
- Erarslan, C. (2013). *Küresel Finansal Krizin Evrimi: Mortgage Krizinden Avrupa Borç Krizine Nedenleri, Etkileri ve Sonuçları*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erarslan, C. ve Bayraktar, Y. (2012) "Konut Balonlarının Oluşumunda FED'in Rolü ve Küresel Krizden Çıkartılacak Bazı Dersler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.62, S.2, ss.38-59.
- Erdem, N. (2012) "Benzer Krizler Farklı Coğrafyalar: Meksika ve Güney Kore", *Ankara Üniversitesi SBE Dergisi*, C.3, S.1, ss.60-96.

- Ergün, S. (2010) “Arjantin’in Ekonomik İstikrarsızlık Tarihi: İnişler ve Çıkışlar”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.20, ss.1-18.
- Ertekin, M. ve Baştürk, F. (2005) “Türkiye’de 1990 Sonrası Yaşanan Ekonomik Krizlerin Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Fonksiyonu Üzerine Etkileri”, *Mevzuat Dergisi*, S.85.
- Esen, N.Y. (2011). “Portekiz Ülke Raporu”. *T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi*. Ankara.
- Etxezarreta, M. ve öte. (2011). “Boom And (Deep) Crisis İn The Spanish Economy: The Role Of The EU İn Its Evolution”. *Communication for 17th Workshop on Alternative Economic Policy in Europe*.
- Euro Challenge. (2012). *Spain: An overview of Spain’s economy*.
- Euro Challenge. (2014a). *Portugal: An overview of Portugal’s economy*.
- Euro Challenge. (2014b). *Spain: An overview of Spain’s economy*.
- Euro Challenge. (2014c). *Italy: An overview of Italy’s economy*.
- Euromoney. (2014). “Euromoney Special Report: Portuga”, <http://www.euromoney.com/Media/documents/shared/euromoney/guides/Portugal-guide-2014.pdf>, (Erişim: 19.04.2015).
- European Commission. (2015). *European Economic Forecast: Winter 2015*.
- Eurostat. (2015). “Euro Area Unemployment Rate at 11,4%”, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6581668/3-30012015-AP-EN.pdf/9d4fbadd-d7ae-48f8-b071-672f3c4767dd>, (Erişim: 19.04.2015).
- EY Eurozone Forecast. (2015). “Outlook for Portugal: Modest Growth Continues, but GDP Still Below Pre-crisis Peak”, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Eurozone-March-2015-Portugal/\\$FILE/EY-Eurozone-March-2015-Portugal.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Eurozone-March-2015-Portugal/$FILE/EY-Eurozone-March-2015-Portugal.pdf), (Erişim: 19.04.2015).

- Fidaner, I.B. (2014). “Kapital ve Politika”, <http://www.sakareller.net/insan/baris/kapital-ve-politika.pdf>, (Erişim: 18.04.2015).
- Focuseconomics. (2015a). “Portugal Economic Outlook”, <http://www.focus-economics.com/countries/portugal>, (Erişim: 21.03.2015).
- Focuseconomics. (2015b). “Italy Economic Outlook”, <http://www.focus-economics.com/countries/italy>, (Erişim: 09.03.2015).
- Furceri, D. ve Mourougane, A.(2009). “Finacial Crises: Past Lessons and Policy Implications”. *OECD*.
- Ginsborg, P. (2003). “A History of Contemporary Italy: Society and Politics: 1943-1980”. *Palgrave Macmillan*.
- Glick, R. ve Hutchison, M. (2011). “Currency Crises”. *Federal Reserve Bank of San Francisco, Working Paper No: 2011-22*.
- Göçer, İ. (2012) “2008 Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S.17, ss.18-37.
- Göker, Z. ve Akyol, S. (2014) “Kemer Sıkma Politikalarından Mali Tuzağa: AB Çevre Ülkeleri Bağlamında Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.16, S.1, ss.177-197.
- Gümüş, İ. ve Tatlıyer, M. (2013) “Güney Avrupa Refah Rejimi’nin Borç Krizi”, *İş Ahlakı Dergisi*, C.6, S.1, ss.1-37.
- Hacıhasanoğlu, B. (2005). *Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Hanke, S. ve Kurt S. (2002) “What Went Wrong In Argentina?”, *Central Banking Journal*, C.12, S.3, ss.43-48.
- Healy, S. ve öte. (2013). “A Study Of The Impact Of The Crisis And Austerity On People, With A Special Focus On Greece, Ireland, Italy, Portugal And Spain”. *Caritas Europa*.

- Hiç, M. (2009). *Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi.
- Higgins, B. (1993) “Was the ERM Crisis Ineviatble?”, *Economic Review*, Federal Reserve Bank Of Kansas City, Fourt Quarter.
- Hong, I. (2014) “Italian Welfare in the Aftermath of the Economic Crisis: Neoliberal Reforms and Limits to the Path Dependency Approach”, *Journal of Sociology & Social Welfare*, C.41,S.2, ss.73-92.
- Hurma, E. (2013) “Ekonomik Krize Karşı Alınan Önlemler: Yunanistan, İtalya ve İspanya Örnekleri”, *TBMM Aylık Bülteni*, S.184, ss.24-25.
- IMF. (2002) “Eye of the Storm: New-Style Crises Prompt Rethink About Prevention and Resolution Measures”, *Finance & Development*, C.39, S.4.
- Işık, N. (2005) “Finansal Krizlerin Ortaya Çıkmasında Sermaye Hareketlerinin Rolü: Rusya, Türkiye ve Arjantin Krizleri”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, C.5, S.2, ss.83-97.
- Işık, N. ve Duman, E. (2012) “Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi*, C.19, S.2, ss.239-260.
- Işık, S. ve öte. (2004) “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.19,S.1, ss.45-69.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2015a). “İrlanda: Krizin küllerinden yükselen Kelt Kaplanı”, http://esozluk.ikv.org.tr/?ust_id=5&id=510, (Erişim:25.03.2015).
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2015b). “İspanya: İşsizliğin Pençesindeki Kayıp Nesil”, <http://esozluk.ikv.org.tr/?id=511>, (Erişim: 26.02.2015).
- İleri, Ç. (2010). “Avro Alanı İçin Ekonomik Kriz Yılı:2010”. *İktisadi Kalkınma Vakfı*.

- İnandım, Ş. (2005). *Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri İle Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İTKİB. (2011). “Tekstil & Konfeksiyon Sektörleri Açısından İspanya”. http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/i spanya_ulke_raporu_eylul_2011.pdf, (Erişim: 19.02.2015).
- Kamin, S. ve Ericsson, N. (1993) “Dollarization In Argantina”. *Board Of Governors Of Federal Reserve System International Finance Discussion Papers No: 460*.
- Kaminsky, G.L. ve Reinhart, C.M. (1998) *Aşya ve Latin Amerika’da Yaşanan Finansal Krizler: Geçmişi ve Bugünü*, çev. Güven Delice, (2001) *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.2,S.1, ss.351-360.
- Kaminsky, G.L. ve Reinhart, C.M. (1999) “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems”, *The American Economic Review*.
- Kaplan, C. (2002). *Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyon Açığı: Türkiye Örneği*. Çalışma Tebliği No:1. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kapoor, S. (2014). *The Financial Crisis - Causes & Cures*, Brüksel: Friedrich Ebert Stiftung.
- Karabıçak, M. (2010) “Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.15, S.3, ss.251-270.
- Karaçor, Z. ve Alptekin, V. (2006) “Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.13, S.2, ss.237-256.
- Karagöl, E.T. (2015) “Syriza’nın Zaferi Sonrası Yunanistan’ın AB Süreci”, *Seta Perspektif*, S.96, ss. 1-5.

Kaya, T.H. (2005). *ERM II’de Gelecek Var Mı? Türkiye Açısından Olası Senaryolar ve Politika Önerileri Nelerdir?*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kaya, S. (2015) “Beyond”, Kurşun Kalem Eğitim Vakfı, S.23, ss. 41-43.

Kazgan, G. (2008). *Türkiye Ekonomisi’nde Krizler 1929-2001*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazgan, G. (2012). “2008 Küresel Krizi: Nedenleri, Etik İlkeleri ve İktisat Eğitimi”. *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni*. <http://www.tek.org.tr/dosyalar/bunalim1.pdf>, (Erişim: 25.03.2015).

Keleş, A. (2013). “Yunanistan Ekonomik Krizine Genel Bir Bakış”. <http://www.finanskulup.org.tr/assets/makale/AytekinKeles-YunanistanEkonomikKrizineBakis.pdf>, (Erişim: 05.02.15).

Kibritçioğlu, A. (2001) “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler: 1969-2001”, *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, C.1, S.41, ss.174-182.

Kibritçioğlu, A. (2011). “Current Sovereign Debt Crisis in Eurozone Countries”. *Ankara University, Munich Personal Repec Archive No: 33528*.

Korkmaz, A. ve öte. (2013) “Küresel Ekonomik Krizde Dünyada ve Türkiye’de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1, ss.113-125.

Köse, Y. ve Karabacak, H. (2011) “Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Bir Değerlendirme”, *Maliye Dergisi*, S.160, ss.289-306.

Krugman, P. (1997). “Currency Crises”. <http://www.nber.org/chapters/c9803.pdf>, (Erişim:15.07.2015).

Kutlu, A. ve Demirci, S. (2011) “Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkarıcı Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış ve Mevcut Durum”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.52. ss.121-136.

- Leahy, A ve öte. (2014). “The European Crisis And Its Human Cost: A Call For Fair Alternatives And Solutions”. *Caritas Europa*.
- Mamede, R.P. (2012) “Causes, Consequences, and Ways Out of the Crisis: A Perspective from EU’s Periphery”, *Green European Journal*, C.1, ss.30-46.
- Milesi-Ferretti, G.M. ve Razin, A. (2000) “Current Account Reversals and Currency Crises: Empirical Regularities”, University of Chicago Press, ss.285-323.
- Minescu, A. (2011) “The Debt Crisis – Causes and Implications, Petroleum-Gas University of Ploiesti”, *Economic Sciences Series*, C.63, s.2, ss.95-104.
- Miynat, M. (2002) “Liberalizasyon Sürecinde Ortaya Çıkan İstikrarsızlıklar ve Çözüm Önerileri”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.9, S.1-2, ss.187-210.
- National Treasury Management Agency. (2015). *Irish Economy and Public Finances: Macroeconomic Outlook*. <http://www.ntma.ie/business-areas/funding-and-debt-management/irish-economy/>, (Erişim: 14.02.2015).
- Nelson, R. (2010). “Greece’s Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications”. *Congressional Research Service*.
- Nelson, R. (2011). “Greece’s Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications”. *Congressional Research Service*.
- Nuta, A.C. ve öte. (2014) “Fiscal Policy İn And After Crises”, *Journal of Public Administration, Finance and Law Special Issue*, S.1, ss.92-95.
- O’Flynn, D. (2003). “AB'nin genişlemesi Portekiz'in ekonomik krizini kötüleştiriyor”, <http://www.wsws.org/tr/2003/jun2003/port-j30.shtml>, (Erişim: 15.03.2015).
- OECD. (2015). “OECD Economic Surveys: ITALY”. *Executive Summar*.

- Oğuz, A. ve Pehlivan, G.G. (2012). “2008 Küresel Kriz Sürecinde Avrupa Birliği, Birlik Olabildi mi?”. Türkiye Ekonomi Kurumu. <http://teacongress.org/papers2012/OGUZ-PEHLIVAN.pdf>, (Erişim: 04.03.2015).
- Oktar. S. ve Dalyancı, L. (2010) “Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.29, S.2, ss.1-22.
- Oltheten ve öte., (2003). “Greece In The European Union:Policy Lessons From Two Decades Of Membership”. *The Quarterly Review of Economics and Finance*.
- Öksüz, S. (2001) “Doğu Asya Mucizesinin Dünü ve Krizin Bugünü Türkiye İçin Bazı Çıkarımlar”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C.1, S.1, ss.39-64.
- Öniş, Z. (2002). “Neoliberal Kürselleşmenin Sınırları: Türkiye Açısından Arjantin Krizi ve IMF’ye Karşılaştırmalı Bir Bakış”. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*.
- Öz, S. (2009). “Büyük Bunalım Deneyimi Işığında Küresel Kriz”. Koç Üniversitesi ve TÜSİAD, Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, Politika Notu 09-03.
- Özcan, M. (2008) “İrlanda Ekonomisi ve Küresel Ekonomik Kriz”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayını, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, S.28.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özgöker, U. (2011). “1929 Dünya Büyük İktisadi Buhranı-II”, <http://www.subconturkey.com/2011/Nisan/koseyazisi-1929-Dunya-Buyuk-Iktisadi-Buhrani---II.html>, (Erişim: 31.12.2014).
- Öztürk, M. ve Aras, O.N. (2011) “Euro ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar”, *Ekonomi Bilimler Dergisi*, C.3, S.2, ss.143-155.

- Öztürk, N. (2010) “IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.57, S.4, ss.95-125.
- Öztürk, S. ve Gövdere, B. (2010) “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Üzerine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.15, S.1 ss.377-397.
- Petmesidou, M. ve Guillen, A. (2015). “Economic crisis and Austerity in Southern Europe: Threat or Opportunity for a Sustainable Welfare State?”. *European Social Observatory*.
- Pettinger, T. (2012). “Portugal Economic Crisis”, <http://www.economicshelp.org/blog/6423/economics/portugal-economic-crisis/>, (Erişim: 15.03.2015).
- Pinto, B. ve Ulatov, S. (2010) “Financial Globalization and the Russian Crisis of 1998”. *Policy Research, Working Paper* No: 5312.
- Portugal Offer. (2015). “Portugal Overview”, http://www.portugaloffer.com/about_us/portugal.html#top, (Erişim: 12.03.2015).
- Radcliffe, B. (2015). “What Causes A Currency Crisis?”, <http://www.investopedia.com/articles/economics/08/currency-crises.asp>, (Erişim: 28.03.2015).
- Ramirez, D. ve öte. (2008). “Financial crisis: Theory and Practice”, <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/10023/1/financialcrisis-workshop.pdf>, (Erişim:28.03.2015).
- Reinhart, C.M. ve Rogoff, K.S. (2008). “Banking Crises: An Equal Opportunity Menace”, http://scholar.harvard.edu/files/rogoff/files/banking_crises.pdf, (Erişim: 28.03.2015).
- Reis, R. (2013) “The Portuguese Slump and Crash and the Euro Crisis”, Columbia University, *Brookings Papers on Economic Activity*, C.46, S.1 ss.143-210.

- Richard, S. (2014). "Crisis exit strategy for Ireland: the Results and the Challenges?". *Fondation Robert Schuman, European Issues*.
- Richter, B. (2014). "Ireland: Successful Return". *KFW Economics in Brief*.
- Roche, D. (2011). "Against the tide: Debt crisis – Is Portugal the last domino?", <http://www.euromoney.com/Article/2841504/Against-the-tide-Debt-crisisIs-Portugal-the-last-domino.html>, (Erişim: 15.03.2015).
- Sakellarides, C. ve öte. (2014) "The impact of the Financial Crisis on the Health System and Health in Portugal", *World Health Organization*.
- Semmler, W. ve Semmler, A. (2013). "The Macroeconomics of the Fiscal Consolidation in the European Union". <http://wp.comunite.it/workshop/euro/Semmler.pdf>, (Erişim: 12.02.2015).
- Sevim, C. (2012). *Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler ve Türkiye Örneği*. Ankara: BDDK Kitapları.
- Sezgin, Z. (2012) "Küresel Krizin İkinci Perdesi: 2011 Avrupa Borç Krizi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2, ss.141-150.
- Sezgin, Z. (2013) "Avrupa Borç Krizinin İzini Sürmek: Mali Disiplin", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.23, ss.81-90.
- Shirono, K. ve öte. (1999) "Can High Interest Rates Stop Regional Currency Falls? The Asian Experience in 1997-98". *ADB Institute, Working Paper No: 6*.
- Soylu, K. (2014) "1929 Ekonomik Buhranı", <http://akademikperspektif.com/2014/10/23/1929-ekonomik-buhrani/>, (Erişim: 31.12.2014).
- Sönmez, A. ve şimşek, F. (2011) "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, C.6, S.2, ss.93-114.

- Spiegel, M. (2002) "Argentina's Currency Crisis: Lessons For Asia". *Latin America/Caribbean and Asia/Pacific Economics and Business Association, Working Paper No:2*.
- Standart and Poor's Ratings Services. (2014). "Research Update: Italy-Based Mediobanca Ratings Lowered To 'BBB-/A-3' Following Sovereign Downgrade; Outlook Stable", http://www.mediobanca.it/static/upload/rat/ratingsdirect_research-update_1375999_dec-18-2014_13_18.pdf, (Erişim: 19.04.2015).
- Stein, L.J. (2011) "The Diversity Of Debt Crises in Europe", *Cato Journal*, V.31, No.2, pp.199-215.
- Stiglitz, J. (2015). "A Greek Morality Tale". *Project Syndicate*.
- Stull, G. (2014). "European Economy: Future Directions for the Irish Economy". *European Commission*.
- şanlı, G.A. (2015). "Yunanistan Avrupa'yı kurtarabilir mi?", <http://www.epyas.com/Content/Files/Reports/b7196672-aab2-4c14-9fcb-a74884b314a0.pdf>, (Erişim: 19.04.2015).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2015a). "Portekiz'in Ekonomisi", <http://www.mfa.gov.tr/portekiz-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim: 21.03.2015).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2015b). "İtalya'nın Ekonomisi", <http://www.mfa.gov.tr/italya-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim: 09.03.2015).
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2014). *İspanya Ülke Notu*, Madrid Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2015). "İtalya", <http://www.ekonomi.gov.tr/>, (Erişim: 04.03.2015).
- Taban, S. ve Kara, A. (2006) "Türkiye'de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Özel Yatırım Harcamaları Üzerindeki Etkisi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.1, S.2, ss.11-26.

- Tanrıöven, C. ve Aksoy, E. (2009) “Krizlerin Reel Sektör İşletmeleri Üzerine Etkileri: İMKB’de Sektörel Bazda İnceleme”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, c.11, S.2, ss.79-114.
- Taştan, V. (2013) “Euro Krizi: Krizin Temelleri ve Çözüm Yolları”, Uluslararası Politika Akademisi. <http://politikaakademisi.org/euro-krizi-krizin-temelleri-ve-cozum-yollari/>, (Erişim: 06.03.2015).
- Topçu, M. ve öte. (2013) “AB Borç Krizi ve Aktarım Mekanizmaları İle Yayılımı: Türkiye’ye Muhtemel Etkileri”. *International Conference On Eurasian Economies*. St.Petersburg.
- Toprak, M. (2001) “Financial Crises in Emerging Markets”, *Kırıkkale Üniversitesi Yeni Türkiye Dergisi*, S.42, ss.854-889.
- Tradingeconomics. (2015a). “Greece, Economic Indicators”, <http://www.tradingeconomics.com/greece/indicators>, (Erişim: 22.03.2015).
- Tradingeconomics. (2015b). “Spain, Economic Indicators”, <http://www.tradingeconomics.com/spain/indicators>, (Erişim: 22.03.2015).
- Tradingeconomics. (2015c). “İtaly, GDP Growth Rate”, <http://www.tradingeconomics.com/italy/gdp-growth>, (Erişim: 06.03.2015).
- Tradingeconomics. (2015d). “Ireland, Economic Indicators”, <http://www.tradingeconomics.com/ireland/government-budget>, (Erişim: 02.04.2015).
- Tradingeconomics. (2015e). “Portugal, Economic Indicators”, <http://www.tradingeconomics.com/portugal/unemployment-rate>, (Erişim: 19.04.2015).
- Tularam, G.A. ve Subramanian, B.S. (2013) “Modeling of Financial Crisis: A Critical Analysis of Models Leading to the Global Financial Crisis”, *Global Journal of Business Research*, C.7, S.3, ss.101-124.
- Turan, Z. (2005) “Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri”, *TÜHİŞ- İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C.19, S.5, ss.1-19.

- Turan, Z. (2011) “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.4, S.1, ss.56-80.
- Turgut, A. (2006) “Finansal Krizlerde IMF’nin Rolü ve Önemi: 1997 Asya ve 2000-2001 Türkiye Krizleri”, *Selçuk Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.10, ss.1-14.
- Turgut, A. (2006-2007) “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, *TÜHİŞ- İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C.20, S.4-5, ss.35-46.
- Ukessays. (2015). “The Case of Portugal in the Economic Crisis”, <http://www.ukessays.co.uk/essays/economics/the-case-of-portugal-in-the-economic-crisis.php>, (Erişim: 15.03.2015).
- Ural, M. (2003) “Finansal Krizler ve Türkiye”, *DEÜ İİBF Dergisi*, C.18, S.1, ss:11-28.
- Uslu, Y. (2012). “Portekiz Krizi”, <http://www.dijimecmua.com/flash/index.php?id=6675>, (Erişim: 15.03.2015).
- Uzay, N. (2012) “Finansal Krizin Reel Sektör Üzerindeki Etkileri ve Kriz Sonrası Temel Göstergelerdeki Değişim: Kayseri Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.17, S.2, s.121-143.
- Vardareri, D. ve Dursun, G. (2010) “Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizin İncelenmesi”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, C.5, S.1, ss.137-150.
- Vural, R. (2011) “Yunan Krizinin Dinamikleri ve Olası Sonuçları”, *21.Yüzyıl Dergisi*, S.36, ss.80-88.
- Whelan, K. (2012). “ELA, Promissory Notes and All That: The Fiscal Costs of Anglo Irish Bank”. *University College Dublin*.
- Whelan, K.(2013). “Ireland’s Economic Crisis The Good, the Bad and the Ugly”. *University College Dublin*.
- Woods, S. (2014). “The Greek Sovereign Debt Crisis: Politics and Economics in the Eurozone”. *University of Washington*.

- Worldwide-tax. (2015). "Portugal Overview of Economy",
http://www.worldwide-tax.com/portugal/por_over_economy.asp,
(Erişim: 12.03.2015).
- Yavuz, A. ve öte. (2013) "Avrupa'da Borç Krizi ve Çözüm Arayışları",
Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, C.15, S.2, ss.131-154.
- Yay, G.G. (2001) "1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi",
Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı, C.2, S.42, ss.1234-1248.
- Yay, T. ve öte. (2001). *Küreselleşme Krizinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Yeldan, E. (2005). "Dış Borçların İdaresi ve Arjantin Dersleri",
http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan08_19Ocak05.pdf, (Erişim:
18.04.2015).
- Yıldırım, E. ve öte. (2011) "Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez: Bir
Literatür Taraması", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.66, S.4,
ss.153-184.
- Yılmaz, L. (2013) "Küresel Finansal Krizin Altın Spot ve Future Piyasalara
Etkisi Üzerine Bir Uygulama: Türkiye Örneği", *KAMU-İş İş Hukuku
ve İktisat Dergisi*, C:13, S:2, ss.71-97.
- Yılmaz, Ö. ve öte. (2005) "İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme
ve Para krizleri", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.24, ss.77-96.
- Yiğidim, A. (1999) "Doğu Asya'da Döviz Kuru Krizi ve IMF'nin
Yaklaşımı", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.10, S.32, ss.87-96.
- Yoshitomi, M. ve Ohno, K. (2003). "The Asian Financial Crisis, 1997-98".
http://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/lecture_F/lec11.htm,
(Erişim: 08.01.2015).
- Young, B. (2014). "Financial Crisis: Causes, Policy Responses, Future
Challenges". *European Commission*.

Yücel, F. ve Kalyoncu, H. (2010) “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği”, *Maliye Dergisi*, S.159, ss.53-69.

Yücel, İ.L. (2012) “Avrupa Birliği Ülkelerinde Bankacılık Sektörünün Etkinlik Ölçümü Üzerine Bir Uygulama”, *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.31, S.2, ss.19-37.

Zampano, G. (2014). “Italy Still Stuck in Recession But Sees Growth Next Year”, <http://www.wsj.com/articles/italian-government-confirms-it-will-remain-in-recession-this-year-1412106516>, (Erişim: 09.03.2015).